संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती संलग्नित,

डी.व्ही.एस.पी. मंडळ, दिग्रस द्वारा संचालित,

॥ तमसो मा ज्योतिर्गमय ॥
B.B. Arts, N.B.Commerce & B.P. Science College
DIGRAS, Dist. Yavatmal

बापुरावजी बुटले कला, नारायणराव भट वाणिज्य व बापुसाहेब पाटील विज्ञान महाविद्यालय, दिग्रस जि. यवतमाळ

नॅक द्वारा मानांकित ('ब' दर्जा)

जलसाक्षरता व जलसंवर्धन विषयक प्रबोधन विशेषांक

ज्ञानतुषार

वार्षिकांक २०१९-२०

डी.व्ही.एस.पी.मंडळ, दिग्रस - कार्यकारिणी

श्री. विजयकुमारजी बंग
अध्यक्ष

श्री. श्याम महिन्द्रे (पाटील)
सचिव

डॉ. श्री. अभय पाटील
सचिव

डॉ. श्री. प्रदीप मेहता
उपाध्यक्ष

डॉ. श्री. चंद्रशेखर भोंगाडे
उपाध्यक्ष

श्री. पांडूरंग महिन्द्रे पाटील
उपाध्यक्ष

श्री. दिनेश भट
कोषाध्यक्ष

डॉ. श्री. श्रीकांत महल्ले
सभासद

श्री. कैलास बाजोरिया
सभासद

श्रीमती मीनाताई पाटील
सभासद

श्री. रघुराजसिंह चौहान
सभासद

श्री. अजय ढोले
सभासद

श्री. शेखर टाके
सभासद

श्री. विवेक बुटले
सभासद

येथे कर अमुचे जुळती

आमच्या संस्थेचे दिवंगत आधारस्तंभ

स्व.श्री.बापुसाहेब बुटले

स्व.श्री.नानासाहेब भट

स्व.श्री.बापुसाहेब पाटील

स्व.श्री.मारोतीराव पाटील

स्व.प्राचार्य एस.यू. चौहान

स्व.प्राचार्य एम.एम. महल्ले

स्व.श्री.सुधाकरराव पाटील

स्व.डॉ.एस.एस.भोंगाडे

स्व.श्री.एम.व्ही.ढोले

स्व.श्री.माधवराव पाटील

स्व.श्री.ईश्वरमलजी मेहता

स्व.श्री.प्रकाशराव बुटले

स्व.श्री. ज्ञानेश्वर पाटील

अंतरंग — ज्ञानतुषार

मराठी विभाग

२०१९-२०

अ.क्र.	शीर्षक	विद्यार्थ्यांचे नांव	वर्ग	पृष्ठ क्र.
१	वर्तमान काळासाठी पाणी आणि भविष्यकाळासाठी पाणी जपुन वापरा	संजय सिताराम बिडवाल	बी.ए. १	१
२	जल हेच जीवन	कु. रचना गजानन मनवर	एम.ए. १	३
३	पर्यावरण दिन	कु. रचना गजानन मनवर	एम.ए. १	३
४	पाणी	कु. शारदा केशव उकंडे	बी.ए. २	३
५	घोटभर पाणी	कु. संस्कृती संतोष तायडे	बी.ए. १	४
६	पाणी हेच जीवन	कु. सपना पंजाब परंडे	बी.ए. ३	४
७	वृक्षसंवर्धन	कु. संस्कृती संतोष तायडे	बी.ए. १	४
८	पाणी	कु. स्नेहा पंजाबराव वानखडे	बी.ए. ३	४
९	जलसाक्षरता-जलसंवर्धन काळाची गरज	कु. कविता किसन चक्रे	बी.कॉम. ३	५
१०	जलसाक्षरता	कु. अंकीता सुधीर धवने	बी.ए. १ (अ)	७
११	जलसंवर्धन	कु. कविता किसन चक्रे	बी.कॉम. ३	८
१२	पाणी बचतीचे जीवनमंत्र	कु. आयुषी विजय सरवैय्या	बी.एस्सी. ३ (बायो)	१०
१३	कविता	कु. प्रणाली गजानन काटकर	बी.ए. ३	११
१४	पाणी	कु.वैशाली एल.एस. इंगोले	बी.ए. १	११
१५	जल हेच जीवन	स्वप्निल प्रल्हाद राठोड	बी.कॉम. २	१२
१६	जल	कु. हर्षाली संजय पुसांडे	बी.ए. ३	१२
१७	जलसंवर्धनचे महत्व	कु. श्रध्दा रमेश लोखंडे	बी.एस्सी.३ (गणित)	१२
१८	म्हणी	कु. आयुषी विजय सरवैय्या	बी.एस्सी. ३ (बायो)	१४
१९	मी थेंब एक पाण्याचा	कु. कविता किसन चक्रे	बी.कॉम. ३	१४
२०	जलव्यवस्थापन काळाची गरज	कु. अंजली सुखदेव आडे	बी.ए. ३	१५
२१	जलसंवर्धनाचे फायदे	कु. चेतना केशव राठोड	बी.ए. १	१६
२२	पाणी	कु. प्रतिक्षा ज्ञानेश्वर ठाकरे	बी.ए. १ (अ)	१७
२३	मी आहे पाणी	धम्मपाल समाधान दंदे	बी.ए. १ (अ)	१७
२४	वनसंरक्षण	कु. चेतना केशव राठोड	बी.ए. १	१८
२५	जलसाक्षरता	कु. समृध्दी अविनाश निंबाळकर	बी.ए. २ (कला)	१९
२६	जलसाक्षरता व्यवस्थापन काळाची गरज	संदिप सुभाष पवार	बी.ए. १ (अ)	२०
२७	कविता	ऋषिकेश रमेश गावंडे	बी.एस्सी.१ (गणित)	२०
२८	जलसाक्षरता	कु. साक्षी दिलीप बोरले	बी.ए. १	२१
२९	जल	कु. अंजली रमेश माळवे	बी.ए. १	२१
३०	जलव्यवस्थापन काळाची गरज	कु. कोमल अरुण चव्हाण	बी.कॉम. १	२२
३१	पाण्याचा काळजीपूर्वक वापर	कु. पुजा विलास दारव्हेकर	बी.ए. १	२२
३२	तहान	शाम सिताराम बिडवाल	बी.ए. १	२३
३३	जलसाक्षरता	कु. जान्हवी ज्ञानेश्वर बोरकर	बी.ए. २	२३
३४	जलसाक्षरता	कु. अंकीता पुरुषोत्तम बोरोकार	बी.ए. १ (ब)	२४
३५	जलसाक्षरता	कु. वैष्णवी मोहन भबुतकर	बी.ए. १	२४
३६	थेंब एक पाण्याचा	कु. विरेका अमरसिंग चव्हाण	बी.ए. २	२५
३७	जलसाक्षरता	कु. महिमा विनय जाधव	बी.एस्सी. ३	२५
३८	जलसाक्षरता	कु. अश्विनी लक्ष्मण गव्हाणे	बी.ए. १	२६
३९	जलसाक्षरता काळाची गरज	अमोल धनराज राठोड	बी.ए. १	२७

✻ हिन्दी विभाग ✻

१	जल साक्षरता अभियान	कु. कविता किसन चक्रे	बी.कॉम. ३	२८
२	जलसंवर्धन	कु. नेहा फारुख गोंडील	बी.कॉम. ३	३०
३	जलसंरक्षण	कु. दिपाली सुनिल बंगाळे	बी.कॉम. ३	३०
४	पानी	कु. आयुषी विजय सरवैय्या	बी.एस्सी. ३ (बायो)	३१
५	जल है तो कल है	कु. विरेका अमरसिंग चव्हाण	बी.ए. २	३१
६	जल	साहील ईब्राहीम बालापुरे	बी.एस्सी. ३ (बायो)	३१
७	जल	कु. वैष्णवी राजेंन्द्र बानपुरे	बी.एस्सी. ३ (बायो)	३२
८	जलसंवर्धन	गौरव कैलास विडूळकर	बी.कॉम. २	३२
९	जलसाक्षरता	कु. रेखा डांगरकर	बी.ए. २	३२
१०	जल ही जीवन	अमोल धनराज राठोड	बी.ए. १	३३
११	एक एक बूंद बचाओ	अभिजीत विनोद राठोड	बी.ए. १	३३
१२	पानी की किमत	धम्मपाल समाधान दंदे	बी.ए. १ (अ)	३३
१३	पानी ओ पानी	जनार्दन दिलीप राठोड	बी.ए. १	३४
१४	ना तो तुम रखो याद	तौफीक नजीनखाँ पठाण	बी.ए. १ (अ)	३४
१५	जल ही है जीवन हमारा	कु. साक्षी राजेन्द्र चौधरी	बी.ए. ३	३५
१६	जलसंरक्षन	कु. निकीता किशोर आडे	बी.कॉम. २	३५
१७	जलसाक्षरता	कु. समृध्दी अविनाश निंबाळकर	बी.कॉम. ३	३६
१८	तरस जाओगे बुंद बुंद को	कु. संस्कृती संतोष तायडे	बी.ए. १	३६

English Section

1	Water Conservation	Ku. Kavita Kisan Chakre	B.Com. III	37
2	Water Conservation	Asthma Farhat Shaikh	B.Sc. III (Bio)	38
3	Save Water	Sandip Subhash Pawar	B.A. I	39
4	Conserve Water	Ku. Ankita Gajanan Laturkar	B.Com. III	39
5	Water	Ku. Aayushi V. Sarvaiyya	B.Sc. III (Bio)	39
6	Water's Work	Ku. Ankita Gajanan Laturkar	B.Com. III	39
7	Time Calls to Save Water	Ku. Manisha S. Bhagat	B.A. III	40
8	Save Water save Life	Ku. Sima Sanjay Chavan	B.A. I	41
9	Water Conservation	Ku. Pratiksha Thakare	B.A. I	41
10	Water all Around us....	Ku. Roshani D. Khope	B.A. I (A)	41
11	Water is Everything	Ku. Nikita Kishor Ade	B.Com. II	42
12	Save Water save Life	Zeenat Ikram Khan	B.A. I	42
13	Save Water	Ku. Mamta Sanjay Rathod	B.Com. II	42
14	I am Water	Ku. Roshani D. Khope	B.A. I (A)	42
15	Water & Life	Himmat Arjun Jadhao	B.A. I (A)	43
16	Water	Ku. Punam S. Dhangar	B.A. I	43
17	Water Conservation	Taufik Pathan / Abhijit Rathod	B.A. I (A)	43
18	Save Water	Ku. Nikita Vilas Tile	B.A. I	43
19	Water Conservation	Ku. Chetna Keshav Rathod	B.A. I	44
20	Conserve Water	Narayan Shankar Salodkar	B.A. I	44
21	Save Water	Ku. Sneha G. Wankhade	B.A. II	44
22	Save Water	Ku. Veereka A. Chavhan	B.A. II	44
23	Water Literacy	Samruddhi A. Nimbhalkar	B.A. II	45
24	The Water	Ku. Ankita S. Dhavne	B.A. I (B)	45
25	Save Water Save Lffe	Ku. Ankita Purushottam Borokar	B.A. I (B)	45
26	Save Water	Ku. Sharda Keshav Ukande	B.A. II	46
27	Water is Everything	Ku. Vaishali L.S. Ingole	B.A. I	46
28	Water Everyday	Sahil Ibrahim Balapure	B.Sc. III (Bio)	46
29	Water & Life	Shyam Sitaram Bidwal	B.A. I (A)	47
30	One Drop	Saurabh Madhukar Thakare	B.A. I	47
31	Save Water	Ku. Rekha Dangarkar	B.A. II	47
32	The Water	Ku. Pranali Umesh Thakare	B.A. I (A)	47
33	Save Water	Ku. Rani Ramrao Dangarkar	B.A. I (A)	48
34	Water is Everything	Ku. Vaishali L.S. Ingole	B.A. I	48

महाविद्यालयातील विविध उपक्रम आणि महाविद्यालयाचे यश .... पृष्ठ क्र. ४९ ते ६०

या अंकात प्रकाशित झालेल्या साहित्यातील मतांशी संपादक, सहसंपादक व प्रकाशक (प्राचार्य) सहमत असतीलच असे नाही.

वरिष्ठ महाविद्यालय

मराठी विभाग

वर्तमान काळासाठी वाणी आणि भविष्यकाळासाठी पाणी जपून वापरा

संजय सिताराम बिडवाळ
बी.ए. भाग-१ (अ)

सध्या सगळीकडे पाण्याचा दुष्काळ आहे कित्येकांना तर पिण्यासाठी पाणीदेखील नाही. तर उलट एकीकडे आपल्याला मोठ्या प्रमाणावर पाण्याचा अपव्यय होतांना दिसतो. ''पाणी अडवा, पाणी जिरवा'' असे आपल्याला कित्येकदा ऐकायला मिळते. परंतू प्रत्यक्षात पाणी कसे अडवावे व कसे जिरवावे याबद्दल थोड्याबहुतांनाच माहिती असते. या संदर्भात विस्तारीत माहिती पाहुया !

पाण्याचे रासायनिक गुणसुत्र आहे म्हणजेच हायड्रोजनचे २ रेणू व ऑक्सिजनचा एक रेणू यांच्या संमीश्रणाने पाण्याची निर्मिती होत असते. सामान्य तापमानाला पाणी द्रव्य अवस्थेत असते. पाणी रंगहीन गंधहीन असुन त्याला स्वतःची चव नसते. अनेक द्रावण पाणी आपल्यात विरघळुन घेतो म्हणून पाण्याला वैश्विक द्रावण म्हणतात. पाण्याला जल, अंबु, पय, उदक, जीवन, सलिल, वारी, नीर, तोय व आप अशी अनेक नावे आहेत. पाण्याशिवाय सजीवांचे जीवन जगणे अशक्यच असते. म्हणूनच पाण्याला जीवन म्हणतात. मानवी शरीरात ६० ते ७०% पाणी असते. निरोगी आरोग्यासाठी शुध्द पाणी अत्यंत उपयुक्त असते.

पृथ्वीच्या एकुण भुपृष्ठभागापैकी ७९% भुक्षेत्र हे जलवेष्टीत आहे. त्यातील बहुतांश भाग हा क्षारयुक्त असल्याने पिण्यायोग्य नाही. ७१% पाण्यापैकी ३% पाण्याचे साठे हे गोड पाण्याचे म्हणजेच पिण्यायोग आहे. या ३% पाण्यापैकी ६१% पाणी स्थायुरुपात म्हणजेच गोठलेल्या जमीनीच्या आत आणि १% पाणी हे भुपृष्ठभागावर म्हणजे नदी, तलाव अशा गोडपाण्याच्या साठ्यात आहे आणि या १% पाण्यापैकी भारतात ४० % पाणी वाहत्यास्वरुपात म्हणजेच नद्यांच्या प्रवाहात आहे. उर्वरीत पाण्याचा वापर आपण कशाप्रकारे करतो हे देखील आपल्याला माहित असेल-

सुर्यमालेतील पृथ्वी हा एकमात्र जलयुक्त ग्रह असुन मानवी वस्तीला अनुकूल आहे. सजीवांच्या निर्मीतीच्या वेळी पहीला सजीव हा पाण्यातच जन्मला असावा असे वैज्ञानिकांचे मत आहे. हेच नाही तर पृथ्वीवरील अत्यंत सुक्ष्म जीवांपासुन ते सर्वात महाकाय जीव हे पाण्यातच आढळतात.

पाण्याशिवाय आपण जीवनाची कल्पनाच करु शकत नाही. मात्र तरीही आजकाल आपल्याला पाण्याचा भरमसाठ अपव्यय होतांना दिसतो. हे थांबवण्यासाठी अनेक समाजघटक कार्यरत आहेत. हेच नाही तर शासनामार्फत देखील विविध उपक्रम व उपाययोजनांद्वारे जनजागृती केली जात असली तरी जनतेचा हवा तसा प्रतिसाद मिळत नसल्याचे दिसते.

केंद्रसरकार मार्फत चालविल्या जाणाऱ्या विविध योजना –

१. एकात्मिक पाणलोट विकास कार्यक्रम

२. राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल योजना

३. हर खेत को पाणी

या प्रमाणेच विविध राज्यांनीदेखील जलसाक्षरतेसाठी व पाणी बचावासाठी अनेक योजना आखल्या आहे. यामध्ये महाराष्ट्र शासनाने – जलयुक्त शिवार योजना, ओरीसा राज्यशासनाने – पाणी पंचायत, तेलंगणा राज्यसरकारने – काकतीय अभियान राबविण्यात येत आहे. एकोणीसाव्या शतकात १९७२ साली भारताला भयावर दुष्काळाला सामोरे जावे लागले. तेव्हापासुनच जलसंवर्धनासाठी विविध योजनांना सुरवात झाली. या अंतर्गत राष्ट्रीय सेवक संघाच्या विविध ४७ उपशाखा कार्यरत आहे. महाराष्ट्रातील एकुण जिल्ह्यांपैकी लातुरसह इतर १२ जिल्हे दुष्काळग्रस्त म्हणजेच दुष्काळप्रवण क्षेत्रात मोडतात. या जिल्ह्यामार्फत उपाययोजना सुरु आहे.

पावसाच्या वाहत्या पाण्याला अडवून जमीनीत मुरवण्यासाठी श्री मनोहर धारिया यांनी वनचराई चळवळ सुरु केली. या चळवळी अंतर्गत दरवर्षी ३ लाख बंधाऱ्याचे बांधकाम पूर्ण केल्या जाते.

सैन्यातुन सेवानिवृत्तीनंतर अण्णा हजारे यांनी सामुहिक प्रयत्नाने जलसंधारण होवू शकते हे आकारास आणले. त्यांनी लोकसहभागातुन ४८ बंधारे, १६ गंबीयन बंधारे तयार केले. यामुळे २८,२०० क्युबीक मीटर पाणी संचयनाला यश मिळाले. कलाक्षेत्रातील सुपरिचीत अमीर खान यांचा 'पाणी फाउंडेशन' प्रयोग देखील महत्वपूर्ण आहे. त्यांची ही संस्था २०१६ साली स्थापन झाली. यामार्फत जलयुक्त शिवार योजनेला सहकार्य मिळाले.

याप्रमाणेच आदर्श गांव म्हणून सुप्रसिध्द असलेले हिवरे बाजार या गावाची प्रगतीपथावरील वाटचाल आपणास प्रेरणादायी आहे. अहमदनगर जिल्ह्यातील हिवरे बाजार या गावाला गावाचे सरपंच पोपटराव पवार यांनी मानाचे स्थान मिळवून दिले. गावातील लोकांच्या सहकार्याने त्यांनी ५२ मातीची बांध, ३२ दगडी बंधारे,९ चेकडॅम व ४००० कटूर बांध बांधण्यात यशस्वी झाले. या कारकिर्दीमुळे गावाला २००७ साली नॅशनल ग्राऊंड वाटर राष्ट्रीय जल पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. गावाचे सरपंच पोपटराव पवार यांना देखील २६ जानेवारी २०२० रोजी पद्मश्री या पुरस्काराने गौरविण्यात आले आहे.

उल्लेखीत उदाहरणांचा उद्देश एवढाच की, आपण सर्वांनी यापासुन प्रेरीत होवून जलसंवर्धनाच्या कार्याला हातभार लावावा. कारण थेंबाथेंबानेच तळं सचते. आपल्या प्रयत्नांनी देखील भविष्यातील कोरडा दुष्काळ टाळला जावू शकतो.

''जल नही होगा,
तो कल नही होगा !''

जल हेच जीवन

कु. रचना गजानन मनवर
एम.ए. भाग - १

जीवाची काहिली, दुष्काळाची झळ
पाण्याविन आबाळ सजीवांची

जल नियोजन नको उन्हाळ्यात
जपा जलस्त्रोत वर्षभर

भोंगळते भुई आर्त पाण्याविन
वापरा जपुन सिंचनाने

थेंबाची किंमत तहानला पाणी
वापरावे पाणी आवश्यक

मुबलक साठा येईल हो कामी
पर्जन्याची हमी कोण देई

जलाशय तळी पाणी साठवण
होते बोळवण दुष्काळाची

जल हे जीवन ठसवा मनात
प्रसारं जनात शिकवावा

निर्माल्य कचरा नको पाण्यामधी
प्रदुषित नदी करु नका

लावुनिया वृक्ष पर्जन्य द्या हाळी
मृत्युछाया काळी टाळावया

नसता हो जल जीवन दुष्कर
सुके चराचर सृष्टी सारी

महिमा पाण्याचा सर्वश्रृत असे
करु नका हंस मानवाचे

ऐसे समजावे जल महात्माला
घोर संकटाला हटवावे.

पर्यावरण दिन

कु. रचना गजानन मनवर
एम.ए. भाग - १

पर्यावरणाच्या दिनाच्या शुभेच्छांचा
सोशल मिडीयातुन पुर आहे
मात्र शुभेच्छा देता घेतनाही
जबाबदाऱ्याचा जणु धूर ओह

वाढत्या पर्यावरणीय विध्वसांची
माणसांनी जाण ठेवायला पाहिजे
अन पर्यावरण दिनाच्या औचित्याने
एक तरी झाड लावयाला पाहिजे

पाणी

कु. शारदा केशव उकंडे
बी.ए. भाग - २

पाणी असतेच झिरपत कुठेतरी
जमीनीच्याखाली, खडकाच्या आत
झुरझुळत असतेच कुठेतरी
पारदर्शी नितळ, प्रत्येकाच्या काळजात

खोटी असते फक्त पाणी गवसण्याची
खोटी असते फक्त गाणी छेडण्याची
कधी कधी इथे पाणी असेल
हेच वाटत नाही खेर
कधी अभागी पायांना, भेटतच नाही झेर

कधी गवसला झरा
तर पाणी आपल्यासाठी नव्हते
असेही सत्य उमगते
पण म्हणून काय झाले ?
पाणी होते आत झुळझुळत
हे समजल्याने ही थोडे
भिजल्यासारखे वाटते
हे काय कमी झाले ?

घोटभर पाणी...

कु. संस्कृती संतोष तायडे
बी.ए. भाग - १

सांग न ग आई, ते पाखरु काऊन मेलं ?
लहान असतांनीच त्याले देवानं असं कसं नेलं ?

आई म्हणे, यात देवाचा काई हाथ नाई
तो त त्याच्या लेकराची बरबर काळजी घेई

पिलाचा जीव गेला बाई, घोटभर पाण्यासाठी,
तहान लागली त्याच्या मागे त्याच्या जीव घेण्यासाठी.

पाणी नसलं की, काय होते समजलं ना व तुले,
पाणी सांडू नको म्हटलं की, तू बोलतं राहत मले.

आता पासुन आई मी जपून वापरेल पाणी,
'पाणी हेच जीवन आहे' हे आलं माया ध्यानी.

थोडसं पाणी घराबाहेर पाखरासाठी ठेवू,
पाण्यासाठी कोणाचा गेला नाई पायजे जीव.

एकमेकाची जीरवण्यापेक्षा पाणी जरा जीरवू,
पुढच्या साली टंचाईचा प्रश्न आपण सरवू.

इतका साधा इचार पाच वर्षा आधी आला असता
त आज बिचाऱ्या पिलाचा जीव गेला नसता

वृक्षसंवर्धन

वृक्ष रक्षण, आपले सरंक्षण
वृक्ष संवर्धन देशाचा विकास
पर्यायाने मानव जातीचा विकास
तुमची साथ, पर्यावरणाचा विकास

पाणी हेच जीवन

कु. सपना पंजाब परंडे
बी.ए. भाग - ३

पाणी हेच जीवन आहे. पाण्याशिवाय जीवन जगू शकत नाही. पाण्याची गरज माणसालाच नाही तर मुक्या जनावरांना सुध्दा आहे.

पाण्याचे मोल अमृता एवढे आहे. म्हणून त्याचे महत्व आपल्या जीवनामध्ये आहे.

पाण्याची उपयुक्तता लक्षात घेवून पाण्याचे जतन करावे. पाण्याशिवाय कोणीच जगू शकत नाही.

पाण्याची गरज समजून पाण्याचा काटक सरीने उपयोग करावा.

पाण्याचे का महत्व जीवनात अनमोल आहे. पाणी अमृत आहे, पाणी जीवन आहे.

पाणी

कु. स्नेहा पंजाबराव वानखडे
बी.ए. भाग - ३

पाणी आहे जीवन जगण्याचा आधार
आत्ताच करुन घ्या पाण्याचा विचार
पाणीच आणेल तुमच्या जीवनात बहार
पाणी आहे जीवन जगण्याचा आधार

जल-संवर्धनाची कास मनी धरा
प्रत्येक जीवास जीवन जगण्यास मदत करा
जल-संवर्धनास मानवास संबोधन करा
जल-संवर्धनाची कास मनी धरा

पाण्याचा प्रत्येक थेंब मोलाचा आहे
जीवन जगण्यास पाणी आवश्यक आहे
जल-संर्वधन करण्याची नितांत गरज आहे
जीवन जगण्यास पाणी आवश्यक आहे

पाण्याविना नाही जीवनाचा सार
पाण्यासाठी फिरावे लागणार दारोदार
आत्ताच करुन घ्या विचार
पाणी आहे जीवन जगण्याचा आधार

जलसाक्षरता-जलसंवर्धन काळाची गरज

कु. कविता किसन चक्रे
बी.कॉम. भाग-३

भारतासारख्या विकसनशील देशात भूगर्भातील पाणी उपसण्यावर कुठलेही फारसे बंधन नाही. त्यामुळे स्वातंत्र्यानंतर पाणी प्रश्न निर्माण झालेला आहे व आजच स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतरच्या ५८ वर्षात ग्रामीण व शहरी भागात शुध्द पेयजल लोकांना मिळत नाही. त्याला कारण आपल्या देशात पाणीप्रश्न हा आज अनेक अंगांनी लक्षवेधी व महत्वाचा विषय झालेला आहे. त्यासाठी असलेल्या पाण्याचा योग्य व काटकसरीने वापर करण्याबाबत सामाजिक प्रबोधन करणे गरजेचे आहे. कारण पाण्याचे दुर्भिक्ष या गंभीर संकटाकडे अजुनही ग्रामीण व शहरी लोक गांभीर्याने पाहत नाहीत. या संकटावर मात करण्यासाठी समाजात जलसाक्षरता मोहीम राबविणे ही काळाची गरज आहे. त्यासाठी प्रसारमाध्यमांची भुमिका अत्यंत महत्वाची व योग्य आहे अशा या संकटावर मात करण्यासाठी सोपी व खर्चाची अशी पाण्याचे पुनर्भरण हा सर्वात कमी खर्चाचा उपाय आहे. याशिवाय इतरही अनेक गोष्टींचा अवलंब जलसाक्षरतेच्या संदर्भात करता येईल.

पाण्याचेच दुसरे नांव 'जीवन' असे आहे. पाण्याशिवाय आपण जगूच शकत नाही. त्यासाठी पाण्याचे व्यवस्थापन करणे आवश्यक आहे. म्हणजेच जो पर्यंत पाण्याचा वापर सुरक्षित व योग्य पद्धतीने होत नाही. तोपर्यंत पाणी प्रश्न समाप्त होणे अशक्यच आहे. त्यासाठी समाजातील सर्व स्तरातील लोकांना याचे महत्व समजले पाहिजे. नाहीतर नजीकच्या काळात फार मोठ्या प्रमाणात पाणी संघर्ष उद्भवणार आहे. म्हणजे शेतीविरुध्द उद्योग, एका तालुका विरुध्द दुसरा तालुका, एका जिल्हयाविरुध्द दुसरा जिल्हा आणि एका राज्य विरुध्द दुसरे राज्य इ. या संदर्भातील कावेरी जलवाटप हा प्रश्न आहेच. यासाठी समाजातील लोकांमध्ये साक्षरता ज्ञान दृष्टिकोन आणि वागणूक यात बदल होणे काळाची गरज आहे. तरच पाण्यासंबंधी योग्य ते वाटप नियोजन होऊ शकेल. यासाठी जल साक्षरता व जलसंर्धन मोहीम राबविणे आवश्यक आहे. जलसाक्षरता याचा अर्थ एक व्यक्ती दुसऱ्या व्यक्तीला काहीतरी शिकविते व दुसरे व्यक्ती साक्षर होते असा सरळ अर्थ नसून या सर्व कार्यक्रमाकडे एक परस्पर विचारांचा कार्यक्रम अशा दृष्टिने बघितले पाहिजे. यासाठी संप्रेक्षणाची जी विविध माध्यमे आहेत त्यांचा प्रभावी वापर करणे गरजेचे आहे. उदा. रेडिओ, दूरचित्रवाणी, भिंती पत्रके, वर्तमानपत्रे, नियतकालिके, तर ग्रामीण भागात ग्रामसेवक, तलाठी आणि सरपंच यांची भुमिका यासंबंधी अत्यंत महत्वाची आहे.

आपल्या देशाची लोकसंख्या १२० कोटीच्यावर गेली आहे. आपल्या देशात सुमारे ५ लाख खेडी आहेत. त्यापैकी ७५% खेड्यात उन्हाळ्यात स्थानिक पाण्याचे स्त्रोत कमी झालेले दिसतात. त्यामुळे महाभयंकर संकटांना तोंड द्यावे लागते. शुध्द पाणी तर सोडाच पण अशुध्द पाणी देखील मिळत नाही. मग कोणत्याही स्थितीत असलेल्या पाण्यासाठी खेड्यातील महिला व पुरुषमार्गाला अनेक किमी ची पायवीट करावी लागते. याला अपवाद लहान मुले व म्हातारे व्यक्ती देखील नाही. त्यातल्या त्यात संबंधी चा अधिक त्रास ग्रामीण महिलांना जास्त प्रमाणात सोसावा लागतो याची फारशी जाणीव शहरी भागातील लोकांना होत

नाही. भारतात पाऊस बऱ्यापैकी पडतो. परंतु अयोग्य नियोजनामुळे पावसाचे पाणी समुद्रात जाऊन मिळते. अशा पाण्याचा पिण्यासाठी व शेतीसाठी फारसा उपयोग होत नाही.

भारतात पाण्याचे योग्य धोरण ठरविण्यासाठी जलआयोग निर्माण केलेला आहे. आयोगाने काही गाईडलाईन दिलेल्या आहेत परंतू तरी देखील पाण्याचे नियोजन करतांना प्रथम ते पिण्यासाठी वापरावे.ते शेतीसाठी आणि शिल्लक असेल तर औद्योगिकीकरणासाठी पाण्याचा वापर करावा. परंतू महाराष्ट्रात द्वितीय क्रमांक औद्योगिकीकरणाला आहे व नंतर शेतीसाठी दिले जाते. आज पृथ्वीचे तापमान मोठ्या प्रमाणत वाढत आहे. कारण कार्बन डायऑक्साईडचे प्रमाण वाढत आहे. ग्लोबल वार्मींग मुळे पृथ्वीचे तापमान वाढत आहे. याचा परिणाम म्हणून हळूहळू उत्तर ध्रुव व दक्षिण ध्रुवाजवळील बर्फ वितळत आहे. त्यामुळे समुद्राच्या पाण्याची पातळी वाढू लागली आहे. याचा देखील गंभीर परिणाम जागतिक पातळी वर होऊ शकेल. याकरिता जलसंवर्धन व जल नियोजल करणे काळाची गरज आहे.

उदा. :-

१. पाण्याचे पुनर्भरण :-

यात पावसाचे पडणारे पाणी टाकीत साठविणे किंवा भुगर्भातील निरनिराळ्या पद्धती चा वापर करुन मुरविणे. यासाठी आपल्या स्वतःच्या छतावर पडणारे पाणी साठविणे आवश्यक आहे.

२. वनराई बंधारा :-

सिमेंटच्या रिकाम्या बॅगा घेऊन त्यात दगड, गोटे निरुपयोगी साहीत्य घालुन पोत्याचे तोंड बांधून झऱ्यांना येणारे पाणी अडवायचे असे केले तर दिर्घकाळात असा बंधारा पक्का होतो व असे करणे आर्थिकदृष्टया अतिशय कमी खर्चाचे आहे.

३. अंडरग्राऊंड बंधारा :-

यात मुख्यतः छोट्या छोट्या नाल्यांना चर खोदून असे चर सिमेंटयुक्त मातीने भरावयाचे व त्यामुळे पाणी अडविले जातात.

४. पाझर तलाव :-

यामुळे पाणी जमीनीत मुरते व त्याचा फायदा विहीरीतील पाणी वाढण्यासाठी होतो.

५. दगडीं बंधारा :-

दगडांचा बांध बांधून पाणी अडविणे. यामुळे जमिनीची धूप कमी होवून जमिनीचे सपाटीकरण होते.

६. रुफ वॉटर हार्वेस्टिंग :-

यात शेतात एक खड्डा खोदून त्यात दगड-गोटे टाकून त्या खड्यात छतावरचे पाणी साठवायचे व त्यामुळे खड्यातील पाणी स्वच्छ व शुध्द होते. ते पिण्यासाठी किंवा शेतीसाठी वापरता येते.

७. पाणी अडवा पाणी जिरवा :-

यामुळे समाजाला पाण्याचे महत्व समजते व पाणी वाया जाणार नाही यासाठी समाजप्रबोधन करावे. अर्थात पाण्याचे जतन करावे, पाणी वावराविषयी जनतेमध्ये जाणिव निर्माण करणे, यालाच खऱ्या अर्थाने 'जलसाक्षरता' अभियान म्हणतात. हा एक पथदर्शक कार्यक्रम सर्व स्थरावर राबविणे आवश्यक आहे. यादृष्टिने पाण्याची बचत करण्यासाठीच्या काही साध्या सोप्या गोष्टी सांगता येतील व त्याची अंमलबजावणी करणे फारसे अडचणीचे नाही.

१. पाण्याचा अतिरीक्त वापर करणे.

२. दात घासतांना पाण्याचा नळ वाहता ठेऊ नये. शॉवर ऐवजी बादलीमध्ये पाणी घेऊनच आंघोळ करावी.

३. शेतकऱ्यांनी शेतीसाठीच्या वेगवेगळ्या पाणी वाचविण्याऱ्या जलसिंचनाच्या योजनांचा वापर करावा.

४. पाण्याचे योग्य व्यवस्थापन व नियोजन कसे करावे यासाठी सार्वजनिक ठिकाणी भिंतीपत्रके व प्रदर्शने भरपूर पाण्याचे महत्त्व पटवून दिले तर खऱ्या अर्थाने जलसाक्षरता अभियान यशस्वी होऊ शकते.

जलसाक्षरता

कु. अंकिता सुधीर धवने
बी.ए. भाग-१ (अ)

शहर आणि ग्रामीण भाग याच्या तुलनेत शहरातील पाण्याचा वापर हा ग्रामीण भागापेक्षा दुपटीने अधिक आहे. गावाच्या तुलनेत शहरातील लोक पाण्याच्या कमतरतेसाठी उत्तरदायी आहे. पाण्याला कारखान्यात तयार करता येत नाही किंवा शेतात उगवता येत नाही. त्यामुळे पाण्याचे संवर्धन करणे अतिशय गरजेचे आहे.

सर्व जगता, जाती धर्मात पाण्याला पवित्र मानले गेले आहे. पाणी म्हणजे जीवन आपण म्हणतो, भुतलावर राहणाऱ्या प्रत्येक सजीवाची ती निकड आहे. हिरवी हिरवी शेती, सुंदर नटलेली वनराई, सुंदर सुंदर फुले, पाऊस पाण्यात डूबणे, पोहणे,नदीतील-नाल्यातील मासे मोठी धरणे, प्यायला वापरायला भरपूर पाणी अशी परिस्थीती पाहायला-अनुभवायला कोणाला आवडत नाही.

पण हे सर्व स्वप्न तर नाही ना ! असे वाटल्यावाचून आता राहणार नाही. कारण परिस्थती फार बदलत चालली आहे. पाण्याचे महत्त्व हे अनन्य साधारण आहे. हे विसरुन चालणार नाही.

काय आहे पाण्याचा स्त्रोत ? कुठे आहे तो झरा, ती नदी, ती विहीर, कुठे आहे तो बंधारा ? अहो या साऱ्यांमध्ये पाणी येते कुठून ? तर या सर्व पाण्याचा स्त्रोत म्हणजेच पाऊस.... हो.... हो.... पाऊस....

पाऊस हाच एकमेव स्तोत्र आहे. मग पाऊसच जर आपला मुख्य स्त्रोत असेल तर तो पडतो किती ? दरवर्षी हिवाळा ऋतु संपला की साधारणपणे फेब्रुवारी, मार्च महिना आला की गावो गावी पाण्याची टंचाई सुरु होते. पिण्याचे पाणी मिळणे हे अतिशय कठिण होवून जाते. विहीरी आटतात, बोअर्स कोरडी पडतात. तलावातील जलसाठा कधीच संपलेला असतो. शेतातील पिके दिसेनासी होतात. आम्हाला प्यायला पाणी नाही. टँकर हवा असा गावागावातून नारा सुरु होतो. मग धरणे आंदोलन, हंडा मोर्चा, सभा अशा माध्यमाचा वापर करुन गावकरी त्रस्त होतात.

एखादे वर्ष पावसाच्या दृष्टिने वाईट वर्ष असले तरी आणि चांगला पाऊस पडला तरीही असे का घडते ? याचा मुळापर्यंत जावून शास्त्रशुद्ध अभ्यास करावा. याचे विश्लेषण करावे. तो प्रश्न समुळ समजावून घ्यावा व त्यावर उपाययोजना शोधून काढावी हे संशोधकांचे काम ! हे अभ्यासकांचे काम सामान्य माणसाला एवढेच म्हणावयाचे असते.... मला पाणी हवे ! किमान गरजा भागवू शकेल इतके पाणी. ते ही फार परिश्रम न करता मिळाले पाहिजे.

या सर्व अपेक्षा असणे योग्यच आणि तो अधिकार ही आणि ते मिळण्यासाठी व्यक्तीगत पातळीवर तसेच समाजाच्या गावाच्या पातळीवर प्रयत्न करणे, त्यातून पाणी प्रश्न सुटला नाही तरी त्याची तिव्रता अगदी किमान पातळीवर आणून ठेवणे ही गोष्ट अशक्य कोटीतली नाही. विखुरलेल्या स्वरुपात असे का असेना पण असे स्वप्न उद्भवले आहे. मात्र तरीही हा प्रश्न सोडवण्याच्या प्रयत्नामध्ये एक मोठा अडथळा आहे तो म्हणजे मानसिकतेचा !

शहर आणि ग्रामीण भाग यांच्या तुलनेत शहरातील पाण्याचा वापर हा ग्रामीण भागापेक्षा दुपटीने अधिक आहे. खेड्यामध्ये प्रतिमाणसी ४० लिटर पाण्यामध्ये तरी काम चालून घेतात. पण शहरात यापेक्षा अधिक प्रमाणात पाण्याचा वापर होत आहे. गावाच्या तुलनेत शहरातील लोकच पाण्याच्या कमतरतेसाठी उत्तरदायी आहे. पाण्याला कारखान्यात तयार करता येत नाही किंवा शेतात उगवता येत नाही. यामुळेच असे म्हणावे लागते की, निसर्गाने जे दयायचे ते दिले आहे. अशी ही परिस्थितीत मनुष्य जमीनीच्या आत असलेल्या पाण्याचा शोध घेत असतो आणि आपल्या प्रयत्नांनी त्याला जमिनीवर आणण्याचा प्रयत्न करत असतो. हे मान्यच करावे लागेल. जमीनीच्या खालुन जे पाणी प्राप्त होते तेही आता कमी होत चालले आहे.

जलसंवर्धन

कु. कविता किसन चक्रे
बी.कॉम. भाग-३

जल म्हणजे जीवन, पृथ्वीवर मुबलक असले तरी त्याची वाटणी मात्र विषम झाली आहे. तसेच हे पाणी मानवासाठी उपयोगी नाही. पृथ्वीवरील एकुण पाण्याच्या साठ्यापैकी ९७% पाणी महासागरात खाऱ्या पाण्याच्या स्वरुपात आहे व ३% पाणी गोड पाण्याच्या स्वरुपात आहे. परंतू ३% पाण्यापैकी २.१% पाणी धन स्वरुपात आहे. त्यामुळे मानवास त्याचा विशेष वापर होत नाही. तर फक्त ०.९% पाण्याचाच जे पाणी नद्या, सरोवरे, विहिरी, तळी इ. च्या स्वरुपात आहे व त्याचाच उपयोग करावा लागतो म्हणून जसजशी लोकसंख्या वाढेल व विकास होईल. तसे गोडे पाणी मिळणे अवघड होईल. ही बाब लक्षात घेवूनच ''संयुक्त राष्ट्र संघाच्या सिरीयाच्या प्रतिनिधीने अशी चेतावनी दिली की, तो दिवस दुर नाही, की ज्या दिवशी एक थेंब पाणी, एक थेंब खनिज तेलापेक्षा ही महाग होईल.''

जागतिक स्तरावर भरलेल्या संमेलनात तर एका देशाच्या प्रतिनिधीने म्हटले की, ''तिसरे महायुध्द झाले तर त्याचे कारण पाणी हेच राहील असे भाकीत त्यांनी केले. एवढी मोठी पाण्याची समस्या भविष्यात निर्माण होणार आहे.''

आपल्या देशात सरासरी १९ हजार कोटी घनमीटर पाणी वापरण्यासाठी उपलब्ध होते. त्यापैकी जवळपास ८६% पाणी नदी, सरोवरे इ. रुपाने प्राप्त केले जाते व बाकीचे भुमीगत जलाच्या रुपाने प्राप्त केले जाते.

लोकसंख्यावाढीमुळे, उद्योगधंद्याच्या आणि जलसिंचन विकासामुळे पाण्याच्या मागणीत वाढ होत आहे. पाण्याच्या उपलब्धतेवर मानवी उद्योग अवलंबून असतात. जगातील उपलब्धतेवर मानवी उद्योग

अवलंबून असतात. जगातील सर्व लोकांना शुध्द, स्वच्छ व आरोग्यदायी पाणी पुरवठा होणे आवश्यक आहे. त्यासाठी पाण्याच्या वापराचे वितरणाचे योग्य नियोजन करणे जरूरीचे आहे. पाण्याचा प्रत्येक थेंब महत्वाचा मानला पाहिज. पर्यावरणात निसर्गतः उपलब्ध असलेल्या या संपत्तीचे योग्य संधारण होण्याची गरज आज नितांत आहे. भुपृष्ठावर उपलब्ध असलेल्या पाण्याचे केलेले व्यवस्थापन म्हणजे जलसंधारण होय. निरनिराळ्या कारणांसाठी उपयुक्त असलेल्या पाण्याचा पुरवठा सर्वकाळ व नियमीत व्हावा व तो फायदेशीर ठरावा यासाठी प्रकल्प राबविने हे जलसंवर्धनाचे आद्य उदिष्ट्य असते.

भारतात जलसंपदा विपुल आहे. तथापि संवर्धन व नियोजनाचा अभाव मात्र प्रकर्षाने जाणवतो. संपूर्ण भुजलाचे पुनर्वधीकरण होऊ शकत नाही. त्याकरिता भुजलसंवर्धन महत्त्वाचे मानले जाते.

जलसंवर्धनाचे उपाय :-

१. प्रसारमाध्यमातून पाण्याचे महत्व लोकांना समजावून दिले पाहीजे. कायद्याला उपयोग केल्यास होणारे दंड व शिक्षा यांची सर्वांना जाणीव झाली पाहिजे. पाणी ही राष्ट्राची संपत्ती असल्याने कायद्याचे उल्लंघन करणारा देशद्रोही समजा व योग्य ती शिक्षा करावी.

२. भुपृष्ठावर स्वच्छ पाण्याचे स्त्रोत सर्वत्र समान नाही. तेव्हा सर्वांना शुध्द पाण्याचा उपभोग समप्रमाणात घेता येणे शक्य नाही. याकरिता उपलब्ध पाण्याचा वापराचा अतिरेक टाळून आवश्यक तेवढेच जल वापरावे.

३. शेतीकरीता पाटाने पाणी दिल्याने खूप पाणी जमिनीत झिरपून पाण्याचा क्षय होतो. याकरिता ठिंबक सिंचन पद्धत, फवारा, मडका पद्धतीचा वापर करुन जलसंवर्धन करावे.

४. पुरामुळे, अवर्षणामुळे पाणी दुषित होते. याकरिता अवर्षण पुरासारख्या घटना घडू नयेत म्हणून जंगल तोड, चराईवर पूर्ण नियंत्रण आणावे. पावसाचे पाणी वाहून जावू नये. म्हणून सपाटीकरण करणे, बांध बंदीस्ती, कंटूर बंडींग हे राष्ट्रीय कार्यक्रम म्हणून नेहमी राबवावित.

५. पिण्यासाठी वापरावयाचे पाणी शक्यतो बंदिस्त असावे. ते शुध्द करुन, जंतुनाशके वापरुन बंद पाईप मधून जलाशयातून आणावे. पाणी दुषित होऊन देणे म्हणजे जलसंवर्धन होय.

६. मोठ्या धरणांमुळे धरणापाठी मागच्या सरोवरात उपजाऊ शेती, नदीकाठच्या वसाहती आदीवासी वरच्या पाण्याखाली जाऊन पर्यावरणास धोका पोहोचतो. याकरिता नर्मदेवरील सरदार सरोवरासारखी मोठी धरणे बांधण्याऐवजी लहान बंधारे बांधल्याने पर्यावरणास सहाय्यकच ठरेल.

७. सरोवराच्या पाण्याची वाफ होते. याकरिता सरोवराच्या पाण्यावर सिटील अल्कोहोलासारखे बाष्पीभवन प्रतीबंधक रसायने वापरावीत.

८. ईस्त्राईल, चीन, जापान या देशांनी अंगीकारलेल्या जलसंवर्धन पद्धतीचा आपण काटेकोरपणे वापर केल्यास पाण्याचा योग्य वापर होऊन पाण्याचे दुर्भिक्ष कमी होण्यास मदत होईल.

पाणी बचतीचे जीवनमंत्र

कु. आयुषी विजय सरवैय्या
बी.एस्सी. भाग-३ (बायो.)

१. सध्याचे पालक विद्यार्थ्यांना सोबत पिण्याचे पाणी घरुनच देतात. शाळा सुटतांना विद्यार्थी उरलेले पाणी ओतून देतात. शाळा व्यवस्थापनाने ते पाणी एखाद्या पिंपात जमा करण्याची सूचना विद्यार्थ्यांवर केल्यास, तेच पाणी परिसरातील झाडांना वापरता येईलच, शिवाय पाणी बचतीचे लाखमोलाचे संस्कार विद्यार्थ्यांवर होतील.

२. शक्यतो वॉशिंग मशिनचा वापर टाळावा. समोरुन दरवाजा असलेल्या वॉशिंग मशिनला पाणी कमी लागते. मशिनमध्ये पूर्ण लोड कपडे असेल तेव्हाच तिचा वापर करावा, कारण दोन अर्धा लोड वापरापेक्षा एका पूर्ण लोडला कमी पाणी लागते.

३. शॉवरखाली अंघोल करण्यापेक्षा बादलीचा वापर करावा. शॉवरमधून मिनीटाला दहा लिटर पाणी बाहे पडते. नेहमी कमी पाणी फे कण्याची रचना असणारे शॉवर वापरावा तसेच चार मिनिटांत आंघोळ संपवावी.

४. चालू नळ एका मिनीटांत सहा लिटर पाणी बाहेर टाकतो. त्यामुळे तांदूळ, भाजी, भांडी धुणे आदी कामे नळ चालु ठेवून करण्याऐवजी योग्य मापाच्या भांड्यात पाणी घेवून ते करावे. त्या पाण्याचा पुर्नवापर करावा.

५. जमिनीवर अथवा कुंडीतील झाडाच्या खोडाच्या भोवती मातीवर सुक्या पानाचे, जुने पेपर इ. आच्छादन टाकावे. त्यामुळे झाडांना घातलेल्या पाण्याचे बाष्पीभवन न होता झाडांना कमी पाणी लागते.

६ आंघोळीकरिता टर्कीश टॉवेलऐवजी सुती पंच वापरावेत. टर्किश टॉवेल धुण्यासाठी मोठ्या प्रमाणावार पाणी लागते.

७. आंघोळीनंतर स्वच्छ अंग पुसण्याकरिता प्रत्येकाने स्वतंत्र टॉवेल ठेवावा. तो इतर वेळी वापरु नये. त्यामुळे तो वाळवून पुन्हा वापरता येतो.. त्यामुळे टॉवेल वारंवार धुवावा लागत नाही. पाण्याची मोठ्या प्रमाणावर बचत होत.

८ मोठ्या व्यक्तींनी अंघोळ करतांना घरातील बच्चे मंडळीसुध्दा सोबत घ्यावी. त्यामुळे मुले आंघोळ करतांना पाण्याच्या अपव्यय करतात. ते मोठ्यांच्या उपस्थितीत टाळला जातो. एकत्रित आंघोळीला पाणी कमी लागतो.

९. स्वच्छतागृहामधील फ्लॅश टँकची गळती बऱ्याच वेळा सहज लक्षात येत नाही. त्याकरीता फ्लश वारंवार चेक करणे.

१०. टँकमध्ये अन्नपदार्थाचा रंग टाकावा. जर कमोडमध्ये फ्लश न करता रंगीत पाणी येत असेल तर टँकची दुरुस्ती करुन पाणी वाचवावे.

११. जुना फ्लश टँक बदलून त्याऐवजी आधुनिक पध्दतीचा टँक बसवावा, त्यामध्ये मल व मुत्र यांकरिता स्वतंत्र कळ असते. त्यामुळे मुत्र विसर्जनानंतर फ्लशकरिता कमी पाणी लागते.

१२. अन्न पदार्थ शिजवतांना गरजेनुसार पाणी वापरावे. पाणी तर वाया जातेच, पुन्हा इंधन सुध्दा अधिक लागते.

१३. पाळीव पाण्यांना अंघोळ घालताना, बागेत अथवा झाडाच्या अळीजवळ घालावी. त्यामुळे झाडांना पाणी मिळून पाण्याची बचत होते.

१४. घरगुती कपडे बादलीचा वापर करुन धुतांना शक्यतो कपडे साबण पावडरमध्ये भिजवून ठेवावे. कपडे चांगले स्वच्छ निघतात व पाणी कमी लागते.

१५. घरगुती काम करतांना, ओले हात पुसण्याकरिता छोटे सुती रुमाल वापरावेत. ते वारंवार धुवावे लागतात, पण त्यांनी पाणी कमी लागते.

१६. पलंगावर दिवसभर चादरीवर अंथरण्याकरीता रंगीत जाड रंगचा वापर करावा. त्यामुळे चादर लवकर मळत नाही व सतत धुवावी लागत नाही.

१७. बऱ्याच वेळा हात स्वच्छ असतात. परंतू त्यांना जंतुविरहीत करण्यासाठी सतत पाण्याने धुवावे लागतात, त्याऐवजी औषधी सॅनिटायभर वापरुन हात र्निजंतुक केल्यास पाणी वाचेल.

१८. पाहुण्यांना पिण्यास पाणी देतांना, प्रतिष्ठेचा आव न आणता, तांब्यात पाणी व छोटा पेला समोर ठेवून, आवश्यक तेवढेच पाणी पेल्यात ओतुन द्यावे.

१९. घराच्या बाथरुममधील फरशी प्रत्येक आंघोळीनंतर रबरी वायपर वापरुन कोरडी करावी. त्यामुळे फरशी जास्त दिवस स्वच्छ राहते. ती वरचे वर धुवावी न लागल्यमुळे पाण्याची बचत होते.

२०. स्वयंपाकघरातील दगडी ओटा शक्यतो पाणी टाकुन धुऊ नयेत, तर प्रथम छोट्या व्हायपरने कोरडा करुन ओल्या कपड्याने स्वच्छ करावा.

२१. अन्नपदार्थ शिजवतांना जास्त पाणी टाकले गेल्यास अन्न शिजल्यावर ते पाणी दुसऱ्या वाडग्यात ओतुन घ्यावे. ते सुप म्हणून घ्यावे. पौष्टीक घटक शरीरात जातात. इंधन वाचते व सुमारे आठ ग्लास पाण्याची बचत होते. उदा. भाताची पेग.

कविता...

कु. प्रणाली गजानन काटकर
बी.ए. भाग-३

मुळे रुजतात
माती घट्ट धरुन ठेवतात
खोडे वाढतात, लाकुड बनतात
पाणी बहरतात, प्राणवायू सोडतात
फुले फुलतात, सुगंध देतात
फळे पिकतात आनंद देतात
झाडांचे सगळेच कुटूंबीय,
माणसासाठी किती झटतात ?
उन्हातान्हात उभे राहून,
झाड मानवाला सावली देते
चिऊताईचे घरटे झाडांच्या फांद्यात
तिच्या पिलांची चिवचिव घुमतेय कानात
तिची पिले राहील अशीच हसतं खेळतं
झाडांच्या फांद्या राहोत वाऱ्यावर डोलतं.....

पाणी

कु. वैशाली एल.एस. इंगोले
बी.ए. भाग - १

पाणी आहे जोपर्यंत
जीवन आहे तोपर्यंत
एकच आधार आहे जगण्याचा
तो थेंब केवळ पाण्याचा

क्षणाक्षणांनी तहानतील
सगळे नसेल जेव्हा पाणी
रे मनुष्य उमजेल तुला तेव्हा
का केली स्वत: जीवनाची हानी

नाही त्याच्या एक स्वार्थ
अन नाही कुठला रंग
मोल कळत नाही तुजला
तर होईल भविष्याचा भंग

दिवसानं दिवस गेले चालत
उपसा होत राहीला खोलवर
तो दिवस नक्की येईल तेव्हा
हातात राहील थेंबभर

मित्रांनो आज सांगतो विनवुन
सांभाळा त्या पाण्याचा भार
मगच येणारा काळ
येणार भविष्य होणार
पाणीदार पाणीदार पाणीदार

जल हेच जीवन

स्वप्निल प्रल्हाद राठोड
बी.कॉम. भाग - २

पाण्याचा जपून करा वापर
नाहितर पाण्याचाही करावा लागणार व्यापार
व्यापारासाठी मानव करेल हद्दपार
नाहीतर पाण्याचाही करावा लागणार व्यापार

विनामूल्य देणगी हि निसर्गाने दिली
पण त्याची जाणिव आपल्याला नाही कळाली
सुवर्ण संधी हि मिळाली
जल-संवर्धनाची आज गरज भासली

नाहि कळाला पाण्याचा अंत
पाणी नसेल तर प्रत्येकाला वाटेल खंत
पाण्याचा महत्व सांगून गेले संत
पाण्याविना होईल मानवाचा अंत

पाण्याचा जपून वापर करा
पाण्यात दडलय जीवन सारा
जल-संवर्धनाचा मंत्र खरा
पाण्याचा वापर जपून करा

जल

कु. हर्षाली संजय पुसांडे
बी.ए. भाग - २

सदा हमे समझाए नानी
नही व्यर्थ बहाओ पानी
हुआ समाप्त अगर धरा से
मिट जायेगी ये जिंदगाणी.....

नही उगेगा दाना दुनका
हो जायेंगे खेत वीरान
उपजाऊ जो लगती धरती
बन जायेगी रेगिस्तान.....

हरी भरी जहा होती धरती
वही आते बादल उपकारी
खुब गरजते खुब चमकते
और करते वर्षा भारी......

हरा भरा रखो इस जगको
वृक्ष तूम खुब लगाओ
पानी है अनमोल रत्न
तुम एक एक बुंद बचाओ.....

जलसंवर्धन चे महत्व

कु. श्रध्दा रमेश लोखंडे
बी.एस्सी. भाग-३ (गणित)

हवा, पाणी ही निसर्गाने मानवाला दिलेली मुक्त देणगी आहे. पाणी हे जीवनाश्यक असल्यामुळे पाण्याच्या टंचाईची समस्या सोडवण्याला अग्रक्रम द्यावा लागतो. खेड्यापाड्यांतून ही समस्य फारच बिकट आहे. शहरात ठरावीक वेळी पाणी येत असेल, तर सर्व व्यवहार झटपट उरकुन पाणी भरुन ठेवता येते. पण

खेड्यापाड्यातील लोकांना घडाभर पाण्यासाठी मैलान्मैल चालत जावे लागते किंवा गावात येणाऱ्या टँकरमधुन कष्टपूर्व पाणी मिळवावे लागते. अर्थातच मिळालेल्या पाण्याचा उपयोग प्रथम पिण्यासाठी व अन्न शिजवण्यासाठी करणे भाग पडते. स्वच्छतेसाठी पाणीच उपलब्ध नसल्यामुळे अस्वच्छतेतून रोगराईचा प्रादुर्भाव झाल्यास नवल काय ? माणसाच्या दैनंदिन व्यवहारासाठी पाण्याची एवढी चणचण भासते, तर शेतीला आणि वनस्पतीच्या वाढीला पाण्याची गरज किती पराकोटीची असेल, याची कल्पना केलेलीच बरी...

वास्तविक, भारत हा नद्यांचा देश आहे. भारताच्या काही भागात पावसाचे पाणीही भरपूर मिळते कोकणात व इतर अनेक ठिकाणी प्रचंड पाऊस पडतो. पावसाळ्यात भारतातील काही नद्यांना पूर येतात. ब्रम्हपुत्रा, गंगा, यमुना, गोदावरी इत्यादी नद्यांना येणाऱ्या पुरांमुळे आजूबाजुच्या प्रदेशाची वाताहत झाल्याच्या बातम्या वर्तमानपत्रांत वारंवार येतात. याचा अर्थ असा की, उपलब्ध होणाऱ्या पाण्यापैकी ८०% पाणी वाहून जाते. हे भारताचे दुदैव आहे.

धरण बांधून पाणी अडवणे हा त्यावरचा एक उपाय आहे. तसेच, देशभरच्या नद्या एकमेकांना जोडून नद्यांचे जाळेच निर्माण करण्याची एक योजना सध्या सरकारच्या विचाराधीन आहे. हा फारच मोठा फायदा देणारा उपाय आहे. पण ही योजना अत्यंत खर्चिक आणि खुप वर्षे लावणारी आहे. काही धरणांमुळे काही लोकांची सोय झाली असली तरी अजून असे कितीतरी जिल्हे आहेत की, जिथे उन्हाळ्यात लोकांना थेंबभर पाणी मिळणे मुश्किल होते.

भाक्रा-नानगल, दामोदर व्हॅली, कोयना, नाथसागर, नागार्जुनसागर अशी धरणे भारतात ठिक-ठिकाणी बांधली गेली, ही गोष्ट चांगली आहे. पण धरणांमुळे इतरही काही समस्या निर्माण झाल्या. धरणांमुळे खेड्यापाड्यात वीज पोहोचली हे चांगले झाले पण त्यामुळे विजेवर चालणारे पाण्याचे पंप वापरले जावू लागल्यामुळे पाण्याचा मोठ्या प्रमाणात उपसा होउन विहिरी कोरड्या पडल्या. नद्यांचे पाणी धरणांकडे खेचले गेल्यामुळे जलप्रदूषण होवू लागले. गंगा यमुनेसारख्या मोठ्या नद्या इतक्या प्रदूषित झाल्या आहेत की, या शुध्द करण्यासाठी कित्येक हजार कोटी रुपयांच्या योजना आखण्याची गरज निर्माण झाली आहे.

पिण्याच्या पाण्याप्रमाणेच शेतीसाठीही आपल्याला पाण्याची गरज आहे. पाण्यासाठी आपण कितीही विहिरी खोदल्या व कितीही पाण्याचे पंप बसवले, तरी ते सर्व निरुपयोगी ठरणार आहे. कारण जमिनीखालील पाण्याची पातळीच खाली जात आहे. ही पातळी कशी वाढेल हे प्रथम पाहिले पाहिजे. यासाठी दोन योजना तातडीने हाती घेतल्या पाहिजेत. एक म्हणजे मोठ्या प्रमाणावर झाडांची लागवड करणे. झाडे आपल्या मुळ्यांद्वारे जमिनीखाली पाण्याचे झरे धरुन ठेवतात. झाडांची संख्या वाढली तर जमिनीखालील पाण्याची पातळी वाढण्यास मदत होईल. सध्या बेसुमार वृक्षतोडीमुळे झाडांची संख्या झपाट्याने कमी होत आहे. म्हणून मोठ्या प्रमाणावर झाडे लावली पाहिजेत. 'पाणी अडवा, पाणी जिरवा' ही दुसरी योजनाही युध्द पातळीवर राबवायला हवी. यामुळेही जमिनीखालील पाण्याची पातळी वाढेल. मग झरे, विहिरी, नद्या यांचे पाणी आटणार नाही. पाणी मोठ्या प्रमाणावर उपलब्ध होईल आणि आपले जीवन खऱ्या अर्थाने बहरु लागेल.

म्हणी

कु. आयुषी विजय सरवैय्या
बी.एस्सी. भाग-३ (बायो.)

१. स्वच्छता व शुध्द पाणी हे आहे तंत्र, ग्रामीण आरोग्याचा हाच कानमंत्र.

२. पिण्यासाठी हवे शुध्द पाणी, नाहीतर होईल आरोग्याची हानी.

३. पाणी म्हणजे जीवन, हेच आपले स्पंदन.

४. स्वच्छ पाणी, सुंदर परिसर, जीवन होईल,निरोगी निरंतर.

५. पिण्यासाठी हवे स्वच्छ पाणी, नाहीतर होईल आरोग्य हानी.

६. पाणी शुध्दीकरण नियमित करु सर्वांचे आरोग्य संपन्न करु.

७. पाण्याच्या स्वच्छतेविषयी दक्षता घेवू, सर्व रोगराईना दूर पळवू.

८. सांडपाण्याची योग्य विल्हेवाट, गावात येईल आरोग्याची पहाट.

९.पिण्यासाठी हो स्वच्छ पाणी, एकच मंत्र ठेवा ध्यानी.

१०. पाण्याची राखा शुध्दता, जीवनाला मिळेल आरोग्यता

११. पाण्याचे पुनर्भरण, जीवनाचे संवर्धन.

१२. प्रत्येकाचा एकच नारा, पाण्याची काटकसर करा.

१३. थेंब थेंबर वाचवू पाणी, आनंद येईल जीवनाला.

१४. पाणी अडवा, पाणी जीरवा, मोलाचे मानवी जीवन वाचवा, प्राणी जीवन वाचवा, पक्षी जीवन वाचवा.

१५. ठिंबक सिंचनाची किमया न्यारी, कमी पाण्यात उत्पन्न भारी.

१६. थोडे सहकार्य, थोडे नियोजन, पाणी फुलवी आपले जीवन.

१७. आपल्या पाण्याच्या हक्क सोडू नका, पण कुणाचे पाणी तोडू नका.

१८. वाचविल्यास जलसंपदा, सिंचनात होईल फायदा.

१९. बचत पाण्याची गरज काळाची, बचत पाण्याची गरज जीवनाची.

२०. वाचवु मिळून सारे थेंब थेंब पाण्याचा, हाच एकमेव मार्ग सुखाकडे जाण्याचा.

२१.पाणी बचत म्हणजे पाणी निर्मीती, बचत पाण्याची निर्मीती निसर्गाची.

२२. दुष्काळाची संपविण्या उपत्ती, काळजीने वापरावी जलसंपत्ती.

२३. आता राबवू जलनिती, नको दुष्काळाची भिती.

२४. नविन पिढीचा नवा मंत्र, कमी पाण्यात ज्यादा सिंचन क्षेत्र.

२५. पाणी व्यवस्थापनाची धरुनी कास, शेतकऱ्यांनी साधला विकास.

२६. पाणी जमवा आणि आरोग्य जमवा.

२७. पाणी जमवा आणि निसर्ग जपवा.

मी थेंब एक पाण्याचा

कु. कविता किसन चक्रे
बी.कॉम. भाग-३

मी थेंब एक पाण्याचा, मी स्वर जीवन गाण्याचा मला वाचवा, हाच माझ्या ओठी जोगवा. घ्या वसा मला जपण्याचा, मी थेंब एक पाण्याचा मी होऊन झरतो, मी नदीतुन वाहतो, मी जलाशयी थांबतो, मग तहानही भागवतो मी दवबिंदु, अन् मी गंगा, मी सिंधू, मी आनंदाचा, अन् दुःखाचा अश्रूबिंदू, मी ऋतू आणतो रसरसण्याचा.... मी थेंब एक पाण्याचा मी असता मोल न माझे, मी नसता रोप न ताजे माझ्याविण कोरड ओठी, माझ्याविणा गरीब राजे मी हिरवाई.....मी सळसळती तरुणाई..... माझ्यामुळेच फुलतात फुले अन् वनराई... मी नाद ईश्वरा च्या हसण्याचा, मी थेंब एक पाण्याचा विनवून तुम्हा सांगतो पुन्हा सांभाळा या थेंबाला. मी अमृत या जगताचे आहे जपुन ठेवा मजला अडवा जिरवा पण घालवू नका वाया.... माझ्याविना जिवन नाही अन वणवण केवळ पाया. आधारच मी तुमच्या जगण्याचा, मी थेंब एक पाण्याचा....

जलव्यवस्थापन
काळाची गरज

कु. अंजली सुखदेव आडे
बी.ए. भाग–३

पाणी....पाणी....पाणी.... कुठ गेलं पाणी ? कारण आजचे पाणी हे उद्याचे जीवन आहे. माणसाच्या ज्या मूलभुत गरजा आहेत, त्या हवा, अन्न, कपडा, घर व पाणी. त्यापैकी मूलभूत गरज आहे ती पाणी. जलाचे अस्तित्व असणारा आपल्या सुर्यमालेत पृथ्वी हा एक ग्रह आहे. पृथ्वीचा ७१ टक्के भाग जलाचा असून २९ टक्के भाग जमिनीचा आहे. त्यातील ९८ टक्के पाणी क्षारयुक्त असून उर्वरित २ टक्के पाणी गोड्या पाण्याच्या स्वरुपात आहे.

नव्या तत्रांनुसार सागराचे क्षारयुक्त पाणी शुध्द करुन वापरण्यास मध्य–पूर्व राष्ट्रात सुरुवात झालीच आहे. तसेच गंगा,कावेरी नद्या जोडण्याचा महत्त्वाकांक्षी प्रकल्प भारत सरकारने हाती घेतला आहे. आपण जल उपलब्धता पाहिली. त्यांच्या गरजांचा अंदाज पाहून जलाचे योग्य वाटप झाले पाहिजे. उपलब्ध जलानूसार जलपुरवठ्यासाठी नदीवर धरणे व पाझर तलाव बांधणे, कालवा किंवा नळाचे पाणी पुरवणे, उपसा, जलसिंचन, स्प्रिंकल, ठिंबक सिंचन, डबे व कावडीने पाणी पूरवणे यापैकी स्थानिकदृष्ट्या जी पद्धत योग्य असेल तिचा अवलंब करणे व पाणी पूरवण्याचे प्रमाणही ठरविले जाते.

जल सरंक्षण संवर्धन व विकास यांची शास्त्रीयदृष्ट्या केलेली चिकीसात्मक रचना म्हणजे जलव्यवस्थापन होय. यामध्ये –

१. जलाची उपलब्धता २. गरजांचा अंदाज ३. जल वाटपाचा प्रकार
४. जल व्यवस्थापनात येणाऱ्या अडचणींचा आढावा व त्यावर उपाय योजना या सर्व गोष्टींचा विचार व्हावयास हवा.

जागतिक स्तरावर, देश स्तरावर आणि स्थानिक स्तरावर जल उपलब्धतेचे सर्वेक्षण केले जाते. जे जलस्तोत्र आहेत. त्यात वर्षभर असणारे पाणी ऋतूमानानूसार जल प्रमाणात होणारा बदल व पाण्याचा दर्जा याचा विचार केला जातो. एखाद्या नदीत वर्षभर व ऋतूनूसार कोठे व किती पाणी उपलब्ध असते ? त्या नदीला पाणी कोठून येते ? नदीप्रमाणेच नैसर्गिक तळी व तलावांचा विचार होतो. नैसर्गिक तळी क्षारयुक्त असल्याने त्याचा उपयोग होतो. तसेच प्रदूषणामुळे नदी व तळ्यांचा पाण्याचा दर्जा कमी होतो. भरपूर पाण्याची उपलब्धता म्हणून गंगा, सिंधू, गोदावरी, नर्मदा, कावेरी, ब्रम्हपुत्रा, कृष्णा ही खोरी भारतातील खोरी प्रसिध्द आहेत.

भावी जीवनासाठी विचार करता काही उपाय योजना करता येतील.

१. नव्या जलस्त्रोतांचा शोध घेणे. २. पाण्याच्या उपलब्धतेनूसार शेती व उद्योगांचे नियोजन करणे.

३. जल वापरात घट करणे. ४. पाणी वाया जावू देवू नये. ५. प्रदूषण रोखणे

६. परिसरात वनीकरण करणे. ७. पावसाचे घरावर व छतावर पडणारे पाणी योग्य त्यारितीने साठवून वापर करणे.

८. जल वाटपासाठी वा संरक्षण नी सवंर्धनासाठी योग्य तंत्र व साधने वापरणे.

९. जन जागृती करणे, प्रभात फेऱ्या काढणे, वर्तमान पत्रात लेख प्रसिध्द करणे, चित्र प्रदर्शन भरवणे, घोषवाक्य तयार करणे, पथनाट्य सादर करणे.

या वरील सर्व गोष्टींचा विचार करता निश्चितच जलव्यवस्थापन होईल. यात मुळीच संदेह नाही.

जलसंवर्धनाचे फायदे

कु. चेतना केशव राठोड
बी.ए. भाग-१

आता आपल्या पिढीला हे पाणी पुरेल नंतर आपल्या समोरच्याच काय हे प्रश्न आम्हाला नेहमीच पडत असतो आपण काय करतो आता आपल्याला नळाचं नवीन पाणी भरायचं आहे म्हणून आपण आपल्या घरात असलेलं पाणी फेकुन देतो आपल्या वाटते की हे पाणी खराब झालं पण पाणी कधीही शिळा होत नाही आणि नळाला येणारा पाणी ताजं नसतं ते पण पाणी तलावात किंवा विहीरीमध्ये साठवून असतनं, शिळ पाणी आहे असे म्हणून पाणी फेकुन देवून आपण पाणी वाया घालतो हे सगळ्याकळल पाहिजे की, पाणी कधी शिळ होत नाही त्याला वाया घालू नये. आपल्याकडे जेव्हा पाणी पडत म्हणजे पावसाळ्यामध्ये तेव्हा आपण पडणाऱ्या पाण्याचं एकत्रीकरण करुन आपल्या घराजवळील बोर किंवा विहीर याचा पुणर्भर करु शकतो किंवा पावसाळ्यातील पडणाऱ्या पाण्या आडवून शोसखडा करुन त्यात टाकुन आपण आपल्या परिसरातील पाण्याचा साठा करु शकतो त्यामुळे आपल्याला उन्हाळ्यात आपल्या बोराना किंवा विहीरीला पाणी पुरेल आणि त्याचं पुर्नभरण होईल आणि पावसाचं पाणी वाहून पण जाणार नाही अस जर सगळ्यांनी केलं तर आपण !

पाणी वाचवू शकतो पाणी हे जेवढ ग्रामीण भागासाठी आवश्यक आहे. प्याल्यापेक्षा अधिक प्रमाणात नगरीभागात आवश्यक आहे. हे लोकांना कळले पाहिजे. आपण जेव्हा आंघोळ करतो तेव्हा शॉवरने पाणी खुप प्रमाणात वाया जातो बाटलीत घेवून आंघोळ करावी त्यामुळे पाणी वाचून शकतो. आपल्या जागवते, वाचवते हे पाणी पण आपण त्याच पाण्याला वाया घालतो. आपल्याला त्याची किंमत कळत नाही आणि दुसरी गोष्ट म्हणजे आपण गाड्या धुवायला टाकतो त्यामुळे पाणी खुप प्रमाणात वाया जाते आणि आपले पैसे पण जाते ते आपण घरी धुतले तर आपला व्यायाम पण होतो पाणी वाचते आणि पैस पण. आपल्याला पाणी वाचवने आता खुप गरजेचं झाले आहे. अशा अवस्थेत पाणी कसे वाचवावे असे आपल्याला वाटते. आपण जर शोषखड्डा नाही करु शकतं आणि आपल्याला किमान आपल्या घरावर पडणार तरी पाणी वाचवायचं असेल तर आपण आपल्या छताला पाईप लावून आपल्या घरच्या बाजुल मोठे छिद्र असणारी दगडाची खडग आणून टाकली पाहिजे आणि त्यात हे पाणी सोडले तरी खडकात पाणी मुरते आणि ते पाणी आपल्या घराच्या परिसरात मुरु शकते. आपल्याला आता पाण्याची खुप गरज आहे.

आपण सगळ्यांनी पाणी वाया घालू नये आपल्याला पाणी जेवढ लागत तेवढं वापरलं पाहिजे. पाणी कसेही वापरु नये. पाणी हे आपलं जीवन आहे आणि आपल्या जीवनला चांगल्या पध्दतीने चांगल्या रितीने वापरलं पाहिजे.

पाणी आहे तर आपण आहो ही सृष्टी आहे. हा छान सुंदर हिरवगार निसर्ग आहे.

पाणी

कु. प्रतिक्षा ज्ञानेश्वर ठाकरे
बी.ए. भाग - १ (अ)

एक होतं पाणी
त्याची ही कहाणी
देवाची ही कृपा
अन् नारळात पाणी !

एक होतं पाणी
आईची कहाणी
हृदयी तिच्या अमृत
नयनी तिच्या पाणी !

एक होतं पाणी
शेतकऱ्याची कहाणी
आभाळाची आत्म
अन् डोळ्यांत पाणी !

एक होतं पाणी
जगण्याची कहाणी
थेंब थेंब अनमोल
नाही तर उदासगाणी !

एक होतं पाणी
सागराची कहाणी,
भरती आणि ओहटीची
गंमतच न्यारी !

एक होतं पाणी
पावसाची कहाणी,
नद्या, तलाव, सागर
तृप्त झाली धरणी !

एक होतं पाणी
थेंबाची कहाणी,
अती झालं म्हणून
मोल जाणले नाही कुणी !

एक होत पाणी
कुणातही मिसळून जाई
रंग आणि आकाश
सहज सामावून घेई !

एक होतं पाणी
माणसाची कहाणी
अती तिथे माती झाली
साठवले नाही कुणी !

एक होतं पाणी
भविष्य जाणले कुणी
जपले नाही त्याला तर
डोळ्यात येईल पाणी !

एक होतं पाणी
असं म्हणू नये कुणी,
आज आणि उद्या ही
श्रेष्ठ असं हे पाणी !

असं आहे पाणी
जीवनाची गाणी
सुखी-समृध्द जीवनाची
पाण्याची कहाणी !

मी आहे पाणी...

धम्मपाल समाधान दंदे
बी.ए. भाग-१ (अ)

मुबलक पाणी
रान नापीक
होईल सुपीक
देण्या मुबलक पीक
मंत्र पाण्याचा
मनी जपुया ... !

रानो रानी पाणी जिरवूया
वारेमाप पीक पिकवूया
पाण्याची आणीबाणी नष्ट करुया
असे स्वप्न साकार करुया... !!

सुजलाम सुफलाम
धरणी करुनि
भारत भूच ऋण फेडूया
सौख्य समाधानाचे जीवन जगया... !!!

वनसंरक्षण

कु. चेतना केशव राठोड
बी.ए. भाग-१

महाराष्ट्रात १९७२ नंतरचा सर्वात भीषण दुष्काळ सध्या जाणवू लागला. दुष्काळ हा निसर्ग निर्मीती नसुन मानवाच्या नियोजन शुन्य कृतिचा परिणाम आहे. असे बोलले जात आहे. दुष्काळ निवारण आणि महाराष्ट्राचा समृध्द शाश्वत विकास करण्यासाठी वनलागवडीचे क्षेत्र वाढविणे गरजेचे आहे. महाराष्ट्रात अनेकदा वृक्षलागवडीचे कार्यक्रम राबविले गेले, त्यावर मोठ्या प्रमाणात निधी खर्च झाला परंतू वन लागवडीचे क्षेत्र किंवा जंगल क्षेत्र म्हणावे तेवढे वाढू शकले नाही हे खेदाने नमुद खरावे लागते. राज्याच्या एकुण भौगोलीक क्षेत्राच्या २०.३ टक्के क्षेत्र वन विभागाच्या ताब्यात आहे. त्यापैकी ५० टक्के क्षेत्रावर जंगल आहे. बीड जिल्ह्याचा विचार केला तर जिल्हात एकुण २५५३८ हेक्टर जंगल व्याप्त क्षेत्र आहे. हे ऐकुण ऐवढे मोठे असुन महाराष्ट्रातील जंगत्व व्याप्त क्षेत्र खुपच कमी आहे. पर्यावरणाचा समतोल राखण्यासाठी जंगलव्याप्त क्षेत्र ३३ टक्के असणे गरजेचे आहे. या महत्वाच्या वन संपत्तीने संरक्षणाअभावी महाराष्ट्रातील वृक्षतोड आणि जंगलावरील अनाधिकृत अतिक्रमण यामुळे राज्यात अवर्षण, तापमान वाढ, क्यायमेट चेंज, पाणी टंचाई, दुष्काळ सारखे संकट वाढते आहे. किंबहूनी वाढले आहे. याकडे त्वरीत गांभीर्याने न पाहिल्यास येत्या काही वर्षात महाराष्ट्रात वाळवत होण्यास वेळ लागणार नाही.

वृक्ष आणि वन याच महत्व संत तुकाराम महाराज चारशे वर्षापूर्वी त्यांच्या ''वृक्षवल्ली आम्हा सोयरे वनचरे'' या अभंगाच्या माध्यमातून सांगितले आहे. त्यासाठी प्रत्येकाने एक झाड लावून त्याच्या संवर्धनाची जबाबदारी स्विकारली तर महाराष्ट्रात भेडसावू लागलेले संभाव्य धोका रोखण्यात मानवाला यश मिळाले आणि त्यातुन चिरंतन श्वाश्वत विकासाचे स्वप्न प्रत्यक्षात उतरु शकते. त्यासाठी महाराष्ट्राच्या वन विभागाने सकारात्मक पावले टाकण्याची आवश्यकता आहे. गेल्या काही वर्षापूर्वी महाराष्ट्रातील डोंगरपट्यावर वृक्षलागवडी झाल्या असल्या आणि त्याच्या संवर्धन, संरक्षणाची जबाबदारी आपल्या राज्यकर्त्यांनी घेण्याचे प्रयत्न केले असते तर आजची दुष्काळाची परिस्थिती उदभवली नसती. परंतू विकास आणि समृध्दतेची दृष्टी नसल्यामुळे त्या वनक्षेत्राचा भाग कमी होवू लागला आहे. वाढते औद्योगिक क्षेत्र आणि त्याच्या अतिक्रमणामुळे आजुन किती वृक्षतोड होवून वनक्षेत्राला आपल्याला मुकावे लागेल, हे सांगता येणार नाही. वनसंपदा आणि नैसर्गिक साधनसंपत्ती ही जीवसृष्टीला लाभलेली देणगी आहे. जंगलसंपदा ही मानवी संपत्ता आहे. तेव्हा 'वनश्री हीच धनश्री । वृक्ष लावू घरोघरी' हा ध्यास प्रत्येकाने घेणे गरजेचे आहे.

औद्योगिकीकरण व प्रदूषणामुळे आज मानवी समाजापुढे अनेक समस्या उभ्या राहु लागल्या आहेत. वृक्षतोडीमुळे तापमानात वाढ होत आहे. त्यामुळे बाष्पीभवनाचे प्रमाण वाढत आहे. परंतू पर्जन्यवृष्टी मात्र त्या प्रमाणात होत नाही म्हणून जमिनीवर पाण्याचे साठे आणि भुगर्भातील पाणी पातळी वाढत नाही. ही समस्या आपण समजून घेण्यात का कमी पडत आहोत? हे सरकारने आत्मचिंतन करावे आणि वनसंवर्धन व संरक्षण यासाठी प्रभावी उपाय योजना करण्याची काळजी घेण्यात यावी हे ओळखुन वृक्षारोपण, सामाजिक वनीकरण या योजनांची अंमलबजावनी करुन महाराष्ट्रातील डोंगरवट्टी आणि पडीक वनजमीन क्षेत्रावर मोठ्याप्रमाणात वृक्षलागवड हाती घेवून तीचे रक्षण करण्याची जबाबदारी घेण्यासाठी व्यापक प्रमाणात वृक्षदिंडी, प्रचार मोहिम राबवने आवश्यक आहे. तरच वनीकरणाचे, निसर्गाचे संवर्धन आणि रक्षण होईल हिच काळाची गरज आहे लक्षात घ्यावे.

जलसाक्षरता

कु. समृध्दी अविनाश निंबाळकर
बी.ए. भाग-२ (कला)

दरवर्षी २२ मार्चला 'जागतिक जलदिन' साजरा केला जातो. त्याचे औचित्य साधुन प्रतिवर्षी १७ माचे ते २२ मार्च हा सप्ताह संपूर्ण राज्यात 'जल जागृती सप्ताह' म्हणून साजरा करण्यात येत आहे.

मनुष्यप्राण्याच्या जीवनात पाण्याला असलेले अनन्यसाधारण महत्व पाहुन पाण्याला जीवन असेही म्हटले जाते. पृथ्वीचा तीन-चतुर्थांश भाग पाण्याने वेढलेला आहे. तथापी, हे पाणी खारे असल्याने पिण्यास लायक नाही, आपल्या देशातही उपलब्ध पाणी साठ्याचे प्रमाण विषम स्वरुपात आहे. वाढती लोकसंख्या, पाण्याची भुगर्भातील घटणारी पातळी यामुळे पाण्याचा काटकसरीने वापर करण्याची गरज आहे आणि त्यासठी जलसाक्षरतेची गरज आहे.

पाणी समस्या ही फक्त एक जिल्ह्याची राज्याची किंवा देशाची समस्या राहिलेली नाही तर तिला जागतिक स्वरुप प्राप्त झाले आहे.

पृथ्वीवर भरपुर पाणीसाठा आहे. तो कधीही कमी पडणार नाही. असे सर्वांना वाटत होते. परंतु जसजसा औद्योगिक विकास होवू लागला. वाढत्या लोकसंख्येकडून पाण्याचा वापर वाढू लागला. तसतसा मुबलक पाण्याबाबतचा समज दुर होवू लागला.

जमीनीचा उतार याबरोबरच पिक याची जात त्यासाठी आवश्यक खताचे, पाण्याचे प्रमाण याची माहिती पुरेशा अनुभवासह व यशस्वी प्रयोगासह उपलब्ध आहे.

पावसाच्या पाण्याचे योग्य पद्धतीने नियोजन केले तर पाण्याच्या समस्या कमी करण्यात यश येऊ शकते. गावातील पशुधनसाठी चाऱ्याची स्वतंत्र सोय केली तर चाराबंदी व कुऱ्हाड बंदीचा निर्णय घेण्यास गावकऱ्यांना कोणतीही अडचण वाटू नये. शासनाने सामाजिक वनिकरण, वनशेती, आपरंपारिक, उर्जास्त्रोत यासारख्या योजना आखल्या. त्यांची अंमलबजावणी केली.

छोट्या छोट्या गोष्टीतुनही आपण पाण्याची बचत करु शकतो. पाण्याची बचत म्हणजेच पाण्याची निर्मीती असे म्हटल्यास वागवे ठरु नये. आपण रस्त्याने जातांना नळाच्या तोट्या उघड्या असलेल्या पाहतो. त्यातुनही बऱ्याचदा पाणी वाया जाते. शालेय महाविद्यालयीन स्तरावर विद्यार्थ्यांना पाणी बचतीबाबतचे जलसाक्षरतेचे धडे दिले पाहिजे.

शासनाने सामाजिक वनिकरण, वनशेती अपारंपारिक उर्जास्त्रोत यासारख्या योजना आखल्या त्यांची अंमलबजावणी केली. परंतू त्यास अपेक्षेप्रमाणे यश मिळाले नाही. जनतेने त्याने उत्स्फु र्त सहभाग नोंदवला असता तर ही धरती सुजलाम, सुफ लाम व्हायला वेळ लागला नाही. काही कारखान्यातुन रासायनिक द्रव्ये बाहेर टाकली जातात. त्यांची योग्य प्रकारे विल्हेवाट लावली जात नाही. ही द्रव्ये गटारामधुन नदीच्या पात्रात जातात. परिणामा नदीचे पाणी प्रदूषित होते. त्यामुळे नदीतील मासे, बेडकी इत्यादी जलचर प्राणी मरण पावल्याच्या घटना आपण अधूनमधुन वृत्तपत्रात वाचत असतो.

जलसाक्षरता

कु. समृध्दी अविनाश निंबाळकर
बी.ए. भाग-२ (कला)

बरसतील धुंद आता पाऊसधारा
भिजेल चिंब-चिंब आसमांत सारा
तहानलेल्या मनांना सुखाविल
टपटप थेंबाच येण....
धरतीही गाईल मग पावसाचं गाणं

बरस बरस, पावसा
माझ्या शेतामधी
करपु लागली पिके
माझ्या उन्हामंदी

पावसाची सर आता, नुकतीच बरसली
आणि आठवणीची, पाऊल वाट पुन्हा,
एकदा हिरवळली.....

जलसाक्षरता आणि व्यवस्थापन ही काळाची गरज

संदिप सुभाष पवार
बी.ए. भाग-१ (अ)

भारतात मुलभूत सोयीसुविधांची मोठ्या प्रमाणात वानवा आहे. त्यातच पाण्यासारख्या अत्याश्यक घटकाची येत्या १० वर्षात मोठ्यात प्रमाणात टंचाई भासत असल्याचे अलीकडे सादर करण्यात आलेल्या भारतीय जलउद्योगांच्या सर्वेक्षणातुन समोर आली आहे. भारत हा नैसर्गिक साधन संपत्तीने विपूल असा देश आहे. त्यात भारतात सरासरी पावसाचे प्रमाणही चांगले आहे. परंतू या पडणाऱ्या पाण्याचे योग्य नियोजन न केल्यामुळे हे पाणी जमीनीवर पडून वाहून जाते. ते अडवले जात नसल्यामुळे ते थेट नदी, नाले किंवा समुद्राला जावून मिळते. त्याचा काहीच फायदा होत नाही. शेतीला पावसाळ्यात मिळणारे पाणी जमेची बाब सोडली तर पावसाचा फारसा उपयोग भारतात होत नाही. तो करता येत नाही कारण शेतीसाठी पाऊस हे समीकरण मान्य केले तरी इतर सगळ्या गोष्टींसाठी पाणी लागते, हे समीकरण लोक मान्य करायला तयार नाहीत.

भारतात जल प्रदूषणाचे प्रमाण इतके वाढलेले आहे की, त्यामुळे देशभरातील नद्या, कालवे आणि शहरांच्या मध्यभागी असलेल्या विहीरी आता प्रदूषीत झालेल्या आहेत. शहरातील सांडपाणी आणि उद्योगधंद्यातील प्रक्रिया न केलेले रसायनमिश्रीत पाणी यामुळे जलप्रदूषण वाढले आहे. पण हे जलप्रदूषण कमी करुन जमिनीतील जलपूर्नभरण वाढवणे आवश्यक आहे. ते होत नाही. शेती आणि उद्योगसाठी पाण्याचा बेसुमार उपसा होतो. पण धरणे, विहीरी, कालवे यातील पाण्याचे पुनर्भरण होत नाही. हे वाढवणे आवश्यक आहे. लोकसंख्यचे वाढते प्रमाण लक्षात घेता आणि लोकांची मानसिकता लक्षात घेता येत्या काळात भारतीयांनी आपली मानसिकता बदलने आवश्यक आहे. पाण्याचे जमीनीतील पूनर्भरण तसेच पाण्याचा पूर्नवापर तसेच वर्षा जल संचयनाचे प्रमाण वाढवणे आवश्यक आहे. पाण्याचा उपसा कमी करुन जलप्रदुषणाबाबत कठोर कायदा आणि त्याची कठोर अंमलबजावणी करणे आवश्यक आहे.

कविता

ऋषिकेश रमेश गावंडे
बी.एस्सी. भाग-१ (गणीत)

नागर फिरु दे मनामनातुन
पाणी जाईल खोल
हिरावा पाचू तणातणातून
प्राणहून अनमोल.

शपथ आज शिवरायांची घे
आई भवानी शक्ती दे
महाराष्ट्राच्या रयतेला तु
कायमच दुष्काळातून मुक्ती दे

डोळ्यातुन नको रे आता
रक्त होऊ दे पाणी
स्फुरण चढू दे शौर्याची
गाऊ दे नवी कहाणी

ओल आईच्या मनीची घेऊन
साद घालते माती
बांध घालू कष्टाच्या मिरवू
अभिमानाची छाती

झाड तोडूनी नकोच सरपण
जपूया हिरवी झूल
काळी आई धगधगते का
रुसले माझे मुल

जलसाक्षरता

कु. साक्षी दिलीप बोरले
बी.ए. भाग-१

पाण्याचा योग्य वापर करुन
दुष्काळ हा शब्दच मिटवूया
पाण्याची पातळी वाढविण्यासाठी
आपण मनापासून प्रयत्न करुया

जीवन जगत असतांना पाणी
क्षणाक्षणाला पाहिजे असतं
मग 'वाचवा न पाणी' हे वाक्य
दुसऱ्याला कशाला सांगावं लागतं ?

आभाळात जेव्हा ढग बनतात पाण्याचे तेव्हा दोन ढगाचे घर्षण झाल्याशिवाय पाणी पडत नाही. प्रत्येक मानवाने पाण्याचा उपयोग केला तर या भारतात पाण्याची कधीच कमतरता पडत नाही. उन्हाळ्यात पाण्याची कमतरता जागो जागी भासते. प्रवासामध्ये प्रवाशांना छोटूशी पाण्याची बॉटल २० रु. मिळते. गावातील विहिरी आटल्या म्हणून गावातील लोकांना दूर दूरुन पाणी आणावं लागते. पाण्याचा सुयोग्य उपयोग केला तर हि परिस्थिती एका क्षणात नष्ट होते.

शेतकऱ्यानं उन्हाळ्यात एखादं पिक घेतो म्हटल तर विहिरीला पाणी नाही जलसिंगचन करुन शेती करावी. उन्हाळ्यात हे ही त्याला सुचलं नाही शेतीला आणि जनावरांना तर सोडाच आपल्याला ही प्यायला पुरेसं पाणी नाही. पाण्याशिवाय आपण जगूच शकत नाही. आपली तहान कशानी भागवावी याचा विचार कधीच कोणी केला नाही.

प्रत्येक व्यक्तींनी पाण्याचे महत्त्व इतरांना सांगण्यापेक्षा स्वतः समजले तर सोन्यावून हि पिवळे होईल. पाण्याचा उपयोग जर प्रत्येकाने मनापासून आणि स्वतः पासून चालू केल्यास आपली पृथ्वी पाण्याने समृध्द होईल.

जल...

कु. अंजली रमेश माळवे
बी.ए. भाग-१

विद्यार्थी मित्र व मैत्रिणीनों तुम्हाला पाणी बद्दल खुप काही माहित असेल पण त्यांची योग्य प्रमाणात विल्हेवाट लावलो पाहिजे. जल म्हणजे जीवन, मानवी जीवनात अत्यंत महत्व आहे. पृथ्वीवर पाणी मुबलक प्रमाणात असेल तरी त्याची असेल तरी त्याची वाटणी मात्र विषम झाली आहे. तसेच हे सर्वच पाणी मानवासाठी उपयोग नाही.

पृथ्वीवरील एकुण पाण्याचा साठ्यापैकी ९७% पाणी महासागरात खाऱ्या पाण्याच्या स्वरुपात आहे व ३% पाणी गोड पाण्याच्यास्वरुपात आहे. परंतू ३% पाण्यापैकी २.१% पाणी घनस्वरुपात आहे. त्यामुळे मानवास त्याचा विशेष उपयोग होत नाही तर फक्त ०.९% पाण्याचाच जे पाणी नद्या सरोवरे विहिरी नळी इ.च्या स्वरुपात आहे व त्याच्या उपयोग करावा लागतो. म्हणून जशीजशी लोकसंख्या वाढेल व विकास होईल हि बाब लक्षात घेऊनच संयुक्त शब्द संघाच्या सिरीयाच्या प्रतिनिधी ने अशी चेतावनी दिली की, तो दिवस दुर नाही की ज्या दिवशी एक थेंब पाणी एक थेंब खनिज तेलापेक्षा महाग होईल. तर पाण्याचा योग्य प्रमाणात वापर केला पाहिजे.

प्रदूषणाची कारणे :-

१. देशातील बहुतेक उद्योग धंदे हे नद्यांच्या किनारी प्रदेशात आहेत व त्यामुळे कारखान्यातील दुषित पाणी नदीत सोडले जाते व त्यामुळे नदीतील शुद्ध पाणी प्रदूषित होते.

२. रासायनिक खतांच्या उपयोगामुळे जलप्रदूषणाची नवी समस्या निर्माण झाली आहे.

३. जलवाहतुकीद्वारे होणारी इंधन गळती घातक द्रव्ये व घनरुप पदार्थाची गळती अपघात इत्यादी क्रियांद्वारे पाण्यात उपद्रव्यांचा समावेश होवून पाणी प्रदूषित होते.

४. स्नान करतांना साबनांमुळे त्याचप्रमाणे कपडे धुतांना वापरलेल्या डिर्टजंट मुळे पाण्यात रसायने मिसळून पाणी दूषित होते.

जलव्यवस्थापन
काळाची गरज

कु. कोमल अरुण चव्हाण
बी.कॉम. भाग-१

भारतात मूलभूत सोयीसुविधांची मोठ्या प्रमाणात अभाव आहे. त्यातच पाण्यासारख्या अत्याश्यक घटकाची येत्या १० वर्षात मोठ्या प्रमाणात टंचाई भासणार असल्याचे अलीकडे सादर करण्यात आलेल्या भारतीय जल उद्योगांच्या सर्वेक्षणातून समोर आले आहे. भारत हा नैसर्गिक साधन संपत्तीने विपूल असा देश आहे. त्यात भारतात सरासरी पावसाचे प्रमाणही चांगले आहे. परंतू या पडणाऱ्या पाण्याचे योग्य नियोजन न केल्यामुळे हे पाणी जमिनीवर पडून वाहून जाते. ते अडवते जात नसल्यामुळे ते थेट नदी, नाले किंवा समुद्राला जावून मिळते. त्याचा काहीच फायदा होत नाही. शेतीला पावसाळ्यात मिळणारे पाणी ही जमेची बाब सोडली तर पावसाच्या पाण्याचा फारसा उपयोग भारतात होत नाही. तो करता येत नाही. कारण शेतीसाठी पाऊस हे समीकरण मान्य केले तरी इतर सगळ्या गोष्टींसाठी पाणी लागते. हे समीकरण लोक मान्य करायला तयार नाहीत. त्यांची तसी मानसिकता बनत नाही, ही भयंकर गोष्ट आहे. गेल्या काही वर्षात लोंकाची सरकारवर अवलंबुन राहण्याची मानसिकता वाढली आहे. सरकार करेन, त्यांनी करावे अशी मानसिकता आता कालबाह्य झाली आहे.

भारतात जल प्रदूषणाचे प्रमाण इतके वाढलेले आहे की, त्यामुळे देशभरातील नद्या, कालवे आणि शहरांच्या मध्यभागी असलेल्या विहिरी आता प्रदूषित झालेल्या आहेत. शहरातील सांडपाणी आणि उद्योग-धंद्यातील प्रक्रिया न केलेले रसायनमिश्रीत पाणी यामूळे जलप्रदूषण वाढले आहे. पण हे जलप्रदूषण कमी करुन जमिनीतील जलपूनर्भरण वाढवणे आवश्यक आहे. ते होत नाही. शेती आणि उद्योगांसाठी पाण्याचा बेसुमार उपसा होतो. परंतू कालवे, धरणे याच्यातील पाण्याचे पुनर्भरण होत नाही. लोकसंख्येचे वाढते प्रमाण लक्षात घेता आणि लोकांची मानसिकता बदलणे आवश्यक आहे.

आज शहरी आणि ग्रामीण भागात १ लि. पाण्याची बॉटल १० ते २५ रुपयांत विकली जात आहे. हे बाटलीबंद पाणी विकत घेण्याची लोकांची मानसिकता बनली आहे. परंतू जल व्यवस्थापन करण्यासाठी पुढाकार घ्यावा. शहरी आणि ग्रामीण भागात सरकारी आणि स्वयंसेवी संस्थाच्या मदतीने हे काम मार्गी लावणे आवश्यक आहे. पुढील १० वर्षात भिषण पाणी टंचाई होणारा देश म्हणून भारताकडे बोट दाखविले जात आहे. राज्याअंतर्गत आणि राज्य-राज्यांमध्ये पाण्याचा प्रश्न जटील बनू लागला आहे. तसेच खाऱ्या पाण्याला पिण्यायोग्य पाणी बनवायचे प्रयोग सुरु आहेत. परंतू ते फार खर्चीक आहे. भारता-सारख्या देशाला परवडणारे नाहीत. म्हणून जल व्यवस्थापन करतांना सर्वच पातळीवर लोकांचे प्रबोधन करणे आवश्यक आहे. जल साक्षरता आणि त्यातुन येणारे जल व्यवस्थापन हि काळाची गरज आहे. त्यामुळे सर्वांनी पाण्याचे व्यवस्थापन तसेच त्याचा कमीत कमी वापर करण्याचा प्रयत्न करायला पाहिजे.

पाण्याचा
काळाजीपूर्वक वापर

कु. पुजा विलास दारव्हेकर
बी.ए. भाग-१

घरातील व इमारतीतील सर्व नळ व नळजोडण्याची गळती थांबवा. गळती असल्यास त्वरीत दुरुस्त करुन घ्या. घरातील व इमारतीतल साठवण टाकीतील पाणी वाहत राहणार नाही याची काळजी घ्या. शॉवर, बाथटबचा वापर न करता, बादली व मग्गा घेऊनच आंघोळ करा. घरातील गादी अथवा आपले वाहन वाहत्या पाण्याने धुण्या ऐवजी छोट्या बाटलीत पाणी घेवून कपड्याने पुसा, आदल्या दिवशीचे उरलेले पाणी शिले झाले असे समजून टाकू नका. पाणी कधीही शिळे होत नाही. कपडे धुतल्यानंतर उरलेल्या पाण्याचा उपयोग शौचालयाच्या स्वछतेसाठी करा. विहिरी, विंधन विहिरी व जलाशयातील पाणी शौचालय कपडे धूणे, वाहन पुसणे आदी कामासाठी वापरात आणा आपल्या रोजच्या सवयीत पाण्याचा पूर्नवापर, पाणी बचत, पूनचक्रीत वा पावसाचे पाणी, जलसंवर्धन आदी संकल्पना अंगीकारा....

तहान

शाम सिताराम बिडवाळ
बी.ए. भाग-१

मानवाची बुध्दी झाली भ्रष्ट
करतो तो पाण्याचा साठा नष्ट
काही लोक करतात पाण्यासाठी कष्ट
पण आपलेच लोक करतात त्यांना त्रस्त

राबवितो आपण अनेक अभियान
घोषणा करता देश माझा महान
आणि पसरली इकडं नदी तळ्यात लहान
भागवणार का त्याच पाण्याने आपण तहान ?

का करत नाही आपण पाण्याचा विचार
झाला नाही मानव आज एवढा लाचार
करावा त्याने जलसाक्षरतेचा प्रचार
पण जलसाक्षरतेच्या योजनेत करु नये भ्रष्टाचार

वाहणाऱ्या पाण्याला घालावा आपण आळा
नष्ट होईल पाण्यावाचून भासणाऱ्या काळा
कोरडा पडणार नाही कोणाचाही गळा
भरवू आजच पाणी समस्येची आपण शाळा

लावू आपण एक-एक झाड
करु त्यांची मुलामुलीपरी वाढ
आडवू डोंगरावरची उतरती आड
सगळे मिळून करु जलसाठ्यास वाढ

जलसाक्षरता

कु. जान्हवी ज्ञानेश्वर बोरकर
बी.ए. भाग-२

१. पाण्याविना नाही प्राण, पाण्याचे तू महत्त्व जाण.

२. पाण्याचे संरक्षण : धरती चे रक्षण

३. ''वाणी'' आणी ''पाणी'' जपून वापरा वाणीमुळे तुमचा ''वर्तमानकाळ'' व पाण्यामुळे तुमचा ''भविष्यकाळ'' सुरक्षित राहणार नाही.

४. सांडपाणी वापरीत चला, भाजीपाला पिकवीत चला.

५. नका वाया घालवू पाणी इंधन, बचत करु देशाचे धन.

६. पाणी जीवन आहे. त्याचा काटकसरीने वापर करु या.

७. सुरक्षीत साधन पाण्याचे, महत्त्व पटवा हातपंपाचे.

८. स्वच्छता व शुध्द पाणी हे आहे तंत्र,
ग्रामीण आरोग्याचा हाच कानमंत्र.

९. पिण्याचे पाणी घ्या ओगराळ्याने
दूषित करु नका तुमच्या हाताने.

१०. स्वच्छ निर्मळ पाणी. आहे आरोग्याची कहाणी.

जलसाक्षरता

कु. अंकीता पुरुषोत्तम बोरोकार
बी.ए. भाग-१ (ब)

ज्याला ज्याला कळले
महत्त्व पाण्याचे
त्याने त्याने केले,
कर्तव्य पूर्ण स्वतःचे

पाणी वापरा जपुन,
गैर वापर त्याचा टाळून
थोडी तरी ठेवा जाण,
वाढवा पाण्याचा मान

पाणी म्हणजे जीवन,
मानवी जीवनाचे साधन
पाण्याचा वापर जपुन,
कर्तव्य माझे मनापासुन

पाणी अडवा, पाणी जिरवा,
पाण्याचे महत्त्व जनतेला कळवा
पाण्याचे योग्य नियोजन,
सगळे लोक मिळून बनवा

लोकांना कळवा महत्त्व पाण्याचे,
जाणावे लागेल कर्तव्य जगाचे
घ्याल काळजी तुम्ही पाण्याची,
पाणी देईल साथ समाधानाची

जेव्हा होईल पाण्याचा निचरा,
हिरवळ होईल पृथ्वीचा वसा
पाणी आहे तर आहे सृष्टी,
सर्व सजीवांना आधाराची दृष्टी

पाणी आहे म्हणून झाड आहे,
झाड आहे म्हणून पाणी आहे
सर्व सृष्टी हे एक चक्र आहे,
इथे तर पाण्यालाच महत्त्व आहे
जलसाक्षरता हे कर्तव्य आहे,
पाणी तर पाणीच आहे
ते वाचवणं माझं कर्तव्य आहे

जर जाणाल पाण्याचे महत्त्व,
तर होईल आयुष्याचं रत्न
पाणी जिरवाल तुम्ही
तर नाही भडकणार उष्णतेणं जमीन

दुष्काळ कधी पडणार नाही,
जमीन कधी तापणार नाही
होईल निचरा पाण्याचा तर
ज्वालामुखी कधी भडकणार नाही

जेव्हा मिळेल पाण्याला मान,
तेव्हा घडेल या सृष्टीचा मान
कारण पाणीच तर आहे,
सर्वांची आण, बाण, शान.....

जलसाक्षरता

कु. वैष्णवी मोहन भबुतकर
बी.ए. भाग-१

१. पाण्याचा स्वच्छते विषयी दक्षता घेवू, सर्व रोगराईना दूर पळवू.
२. पिण्यासाठी हवे शुध्द पाणी, नाहीतर होईल आरोग्याची हानी.
३.जीवनाला येईल अर्थ, टाळा प्रदूषण व्यर्थ.
४. पाणी म्हणजे जीवनाची हमी.
५. पाणी देते प्रत्येक जीवास जीवनदान करु या पाणी जतन करण्याचे सर्वश्रेष्ठ काम.
६. पाणी नाही द्रव्य, आहे ते अमृततुल्य.
७. पाणी म्हणजे जीवन, हेच आपले स्पंदन
८. पाण्याचा विणा जीवन नाही.
९. पाणी वाचवा आणि तुमचे जीवन वाचवा.
१०. पाणी आहे निसर्गाचे अनमोल रत्न, त्यास वाचवण्याच्या करा प्रयत्न.

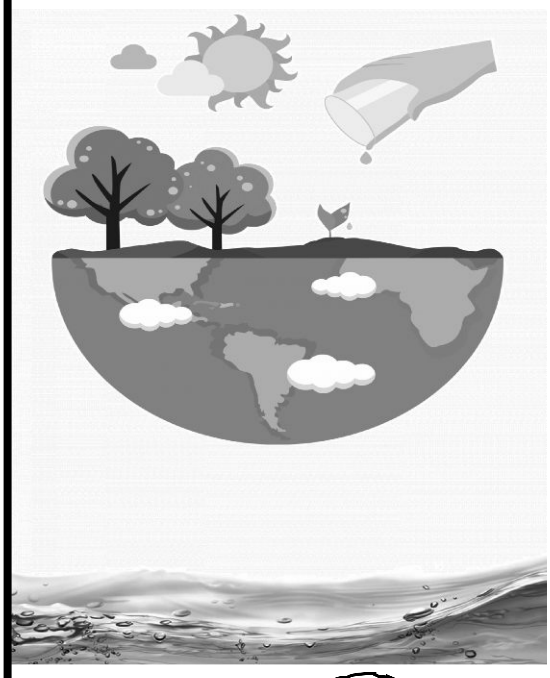

थेंब एक पाण्याचा

कु. विरेका अमरसिंग चव्हाण
बी.ए. भाग-२

हवा वसा मला जपण्याचा.... मी एक थेंब पाण्याचा....
मी पाऊस होवून झरलो
मी नदीतुन वाहलो
मी जलाशयी थांबलो, मग तहानही भागवतो.
मी दवबिंदू, मी गंगा, मी सिंधू
मी आनंदाचा अन, दुःखाचा अश्रुबिंदू
मी ऋण आणलो रसरसण्याचा.... मी थेंब एक पाण्याचा....
मी असला मोल न माझे, मी असला रोप न ताजे
माझ्या विना कोरडं ओठी, माझ्याविन गरीब राजे
मी हिरवाई....मी सळसळती तरुणाई
माझ्यामुळे फुलतात फुले अन् वनराई
मी नांद ईश्वराच्या हसण्याचा....मी थेंब एक पाण्याचा....
विनवून सांगतो पुन्हा, सांभाळा या थेंबाला
मी अमृत या जगताचे, जपुन ठेवा मजला
आडवा, जिरवा, पण घालवु नका वाया,
माझ्याविना जीवनच नाही अन वनवन केवळ पाया,
आधारच मी तुमच्या जगण्याचा..... मी थेंब एक पाण्याचा...

शब्द जावु दे अर्थ राहु दे
विषय आहे गाण्याचा....
आभाळातील बहुमोलाचा थेंब
आहे पाण्याचा....

जल साक्षरता

कु. महिमा विनय जाधव
बी.एस्सी. भाग-३

सांग न ग आई, ते पाखरु काऊन मेलं ?
लहान असतांनीच त्याले देवानं असं कसं नेलं ?

आई म्हणे, यात देवाचा काई हाथ नाई
तो त त्याच्या लेकराची बरबर काळजी घेई

पिलाचा जीव गेला बाई, घोटभर पाण्यासाठी,
तहान लागली त्याच्या मागे त्याच्या जीव
घेण्यासाठी.

पाणी नसलं की, काय होते समजलं ना व तुले,
पाणी सांडू नको म्हटलं की, तू बोलतं राहत मले.

आता पासुन आई मी जपून वापरेल पाणी,
‘पाणी हेच जीवन आहे’ हे आलं माया ध्यानी.

थोडसं पाणी घराबाहेर पाखरासाठी ठेवू,
पाण्यासाठी कोणाचा गेला नाई पायजे जीव.

एकमेकाची जीरवण्यापेक्षा पाणी जरा जीरवू,
पुढच्या साली टंचाईचा प्रश्न आपण सरवू.

इतका साधा इचार पाच वर्षा आधी आला असता,
त आज बिचाऱ्या पिलाचा जीव गेला नसता....

जलसाक्षरता

कु. अश्विनी लक्ष्मण गव्हाणे
बी.ए. भाग - १

आपल्या सगळ्यानांच माहित आहे की, दैनंदिन जीवनात पाण्याचे किती महत्त्व आहे. आपण जर पाण्याची बचत आतापासूनच जर केली नाही तर ते आपल्या सर्वात मोठ्या प्रमाणात विनाशाचे कारण बनू शकते. आपण दररोज पाहतो झोपेतुन उठतो तर दिवस मावळेपर्यंत पाण्याचा सर्वात मोठ्या प्रमाणात उपयोग केल्या जातो.

पाण्याचा दैनंदिन जीवनात उपयोग :-

१. तोंड धुण्यासाठी पाणी अत्यावश्क

२. आंघोळ करण्यासाठी

३. अन्न शिजविण्यासाठी

४. कपडे धुण्यासाठी

५. फरशी, घर सफाईमध्ये पाणी उपयुक्त

६. भांडे स्वच्छ करण्यासाठी

७. शेतीसाठी अत्याश्यक पाणीपुरवठा

असे कितीतरी कामे ही पाण्यावर अवलंबून आहे. जर पाणी नसेल तर ही सगळीच कामे अर्थहिन किंवा आपले जीवन जगत आहो की नाही असे वाटते. जर आंघोळ करायला पाणी उपलब्ध नसेल. आपण २-३ दिवस आंघोळ केली नाही तर कोणीही आपल्याशी संवाद साधना नाही किंवा जवळ येवू देणार नाही. कारण आपल्या अंगाचा भयंकर असा वास येतो. समाजात मान राहणार नाही.

ही अशी उदाहरणे कितीतरी आहे. तेही आपल्याला माहिती आहे. म्हणून पाण्याची पातळी कशी वाढेल याकडे लक्ष दिले पाहिजेत. आणि अर्थहिन किंवा कुठे पाण्याचा वापर करायचा, किती प्रमाणात करायाचा, कशा रितीने करायचा, हे जाणून घेणे आवश्यक आहे.

मनुष्याच्याच जीवनात नाही, तर प्राणीमात्रांच्या जीवनातसुध्दा पाण्याचे महत्त्व हे अधिक असते. आपल्याला बोलता येते पण प्राण्यांना मुक्या जनावरांना तर बोलता सुध्दा येत नाही, तर त्यांना अतिशय जोरात तहान लागल्यास ते तडफडून मरुन जातील. अशी बिकट अवस्था आपणच त्यांच्यावर आपल्यावर ओढवून आणतो. आपण जर पाण्याचा वापर योग्य प्रकारे केल्यास ही अवस्था येणार नाही.

पाण्याचे आपण मुल्यमापण केले पाहिजे. पाणी नसल्यास मनुष्याचे जीवन हे अर्थहीन ठरतील. त्याला काहीच महत्त्व राहणार नाही. आपल्याकडे जर दररोज नळ येत असेल, पण ते आपण पाणी भरणं झाल्यानंतर तो नळ बंद न करता तसाच खाली फेकुन देतो आणि ते पाणी वाया जाते, आपण जर तोच नळ बंद करुन ठेवल्यास त्या पाण्याची तेवढीच बचत होते आणि ते आपल्याला समोर वापरायला कामी पडेल.

पाणी हे मनुष्याचा अविभाग्य घटक आहे. आपल्या शरीरात ७१% पाण्याचे प्रमाण आहे. तेच जर आपल्याला मिळाले नाही तर आपण तडफडून मरुन जाऊ. पाण्याची आपण बचत करायला शिकले पाहिजेत. जर या पृथ्वीर पाणीच नसेल तर इथे जीवसृष्टीही राहणारा नाही. आपल्याला पाण्याची निकट भासू नये, म्हणून आत्ता पासुनच आपण पाण्याचे व्यवस्थापन करणे गरजेचे आहे, जास्तीत जास्त झाडे लावले पाहिजे, त्याचे योग्य प्रकारे जतन केले पाहिजे. आपल्या आयुष्यात पाण्याचे महत्त्व खुप आहे.

पाणी हा निसर्गाने आपणांस दिलेला अमूल्य ठेवा आहे. भारतात मुलभूत सोयीसुविधांची मोठ्या प्रमाणात गरज आहे. त्यामध्येच पाण्यासारखा अत्यावश्यक घटकाची गेल्या १० वर्षात मोठ्या प्रमाणात टंचाई भासणार असल्याचे दिसून येत आहे. भारत हा नैसर्गिक साधन संपत्तीचे विपूल असा देश आहे. भारतात सरासरी पावसाचे प्रमाणही चांगले आहे, पण या पडणाऱ्या पाण्याचे योग्य नियोजन केल्यामुळे हे पाणी जमीनीवर पडून वाहून जाते. ते अडवले जात नसल्यामुळे ते थेट नदी, नाले किंवा समुद्राला जावून मिळते, त्याचा काहीच फायदा होत नाही. शेतीसाठी जसे पाणी लागते त्याचप्रकारे घरगुती आणि उद्योगधंदे तसेच इतर वापरासाठी मोठ्या प्रमाणात

पाण्याचा वापर केला जातो. पण शेतीशिवाय विहीरी, धरणे, कालवे यांच्यात पावसाचे पडणारे पाणी असते. भारतात जल प्रदूषणाचे प्रमाण इतके वाढलेले आहे की, त्यामुळे देशभरातील नद्या, कालवे आणि शहरांच्या मध्यभागी असलेल्या विहीरी आता प्रदूषित झाल्या आहेत.

पाण्याचा उपसा कमी करुन जल प्रदूषणाबाबतच कठोर कायदा करणे आवश्यक आहे. आज शहरी आणि ग्रामीण भागात एक लिटरची पाण्याची बाटली २० ते २५ रुपयांना विकली जात आहे. हे बाटलीबंद पाणी विकत घेण्याची लोकांची मानसिकता बनली आहे. पण जल व्यवस्थापन करण्यासाठी पुढाकार घ्यावा. पुढील १० वर्षात भीषण पाणी टंचाई होणार देश म्हणून भारताकडे बोट दाखवले जात आहे. शेतकऱ्यांचे आत्महत्याचे कारण हे की पाणी टंचाईमुळे त्यांचे पिक भरघोस होत नाही. कर्ज फेडल्या जात नाही. त्यामुळे त्यांना आपला जीव गमवावा लागतो. म्हणून आपण पाण्याची बचत केली पाहिजेत. निदान शेतकऱ्यांसाठी जर शेतीलाच पाण्याचा साठा भरपूर उपलब्ध नसेल तर शेती कशी पिकणार ?

भारतात पाणी टंचाईवर अनेक प्रयोग भारत सरकार राबवित आहे. जसे- खाऱ्या पाण्याला पिण्यायोग्य पाणी बनविण्याचे प्रयोग सुरु आहेत. जल व्यवस्थापन करणे हे अत्यंत गरजेचे आहे. जल जागृतीचे अनेक उपक्रम महाराष्ट्र आणि इतर राज्यांमध्ये चालु आहेत. सध्या हे प्रकल्प महाराष्ट्रात बीड,लातुर, उस्मानाबाद, पूणे, सातारा, नांदेड, औरंगाबाद, नागपूर या जिल्ह्यामध्ये चालु आहे.

घोषवाक्ये -

१. पाण्याचे संरक्षण म्हणजेच धरतीचे रक्षण

२. पाण्याच्या स्वच्छते विषयी दक्षता घेवू, सर्व रोगराईंना दूर पळवू.

३. जल हे निसर्गाचे अनमोल देणगी आहे, तर ते आपण भविष्यासाठी ते जतन केले पाहिजे.

४. पाण्याविना नाही प्राण, पाण्याचे तु महत्त्व जाण.

५. पिण्यासाठी हवे शुध्द पाणी, नाहीतर होईल आरोग्याची हानी.

६. पाणी म्हणजे जीवन, हेच आपले स्पंदन.

७. पाणी वाचवा ! ता फक्त बादलीमध्ये एक थेंब नाही, तो एक जीवन आहे.

जल साक्षरता

काळाची गरज

अमोल धनराज राठोड
बी.ए. भाग-१

जल किंवा पाणी या दोन अक्षरी शब्दामुळे सध्या प्रत्येकाच्या तोंडचे पाणी पळवले आहे. पाण्याला जीवन असेही म्हटले जाते. 'जेव्हा विहिर कोरडी पडते, तेव्हा पाण्याची खरी किंमत कळते', खरंच पाणी नसेल तर आपला जीवनही नसेल. पाण्याशिवाय आपण राहूच शकत नाही. कारण 'पाणी हेच जीवन.'

जगात जर तिसरे महायुध्द झालेच तर ते पाण्याच्या टंचाईमुळे होईल, असे भाकीत बहुसंख्या तज्ञांनी केलेले आहे. जगातील प्रत्येक देशाला पाण्याचा प्रश्न भेडसावत आहे. माणसाला अन्नावाचून व वस्त्रावाचून जगता येणे अशक्य आहे. पाणी हे कृषी व्यवसायाचा प्राण आहे. आत्मा आहे, पाणी हे शेती व्यवसायाचा प्राण आहे. ऐवढेच नव्हे, तर जगातील प्रत्येक सजीव हा पाणी या घटकाशी निगडीत आहे. पाणी या घटकाचा समतोल दिवसेंदिवस ढासळू लागला आहे. पाण्याचा प्रश्न आता सर्वांनाच भेडसावत आहे, दिवसेंदिवस तो अधिक बिकट होत चालला आहे. त्यामुळे पाण्याचा योग्य वापर करावा.

काळाची गरज !

पाणी हे जीवनाचे अमृत आहे
नको मानवा करु त्याची नासाडी
जल संकट येता
भटकंती होई या पाण्यासाठी
पशु पक्षी व्याकुळ होती
याच पाण्यासाठी
पाण्याचे जतन करणे
हिच काळाची गरज
पाणी हे जीवनाचे अमृत आहे
नको मानवा करु त्याची नासाडी
नदी पात्रात टाकुनी केरकचरा
प्रदुषीत करीशी तु त्या म्हणीचा
अर्थ आपल्या जीवनात आचरशी
पाण्याचा टाळूनी अपव्यय
जल संवर्धन करीशी या पाण्याचा
पाणी हे जीवनाचे अमृत आहे
नको मानवा करु त्याची नासाडी

वरिष्ठ महाविद्यालय

हिंदी विभाग

- जल साक्षरता अभियान -

कु. कविता किसन चक्रे
बी.कॉम.भाग ३

रहिमन पानी राखिए, बिन पानी सब सून,
पानी गए न ऊबरे मोती, मानुष, चून।

केन्द्र सरकार की ओर से 'जल साक्षरता अभियान' चलाने की घोषणा की गई है। यह विचार कोई बुरा नहीं है। जैसे देश में स्वच्छता अभियान चल रहा है। नदियों को पवित्र बनाए जाने के लिए विचार और प्रयास आरम्भ हुए हैं औद्योगिक विकास के लिए नई नीति बनी है ।

पानी के महत्व को प्रतिपादित करते हुए भक्तिकाल में सन्त रहीम दास यह पंक्तियाँ आज से कई वर्ष पहले लिख गए हैं, जिसका अर्थ यही है कि पानी के बिना यह संसार सूना है। इसके बिना मनुष्य तो मनुष्य, जीव जगत और वनस्पति भी अपना उद्धार नहीं कर सकते हैं। जल से ही जीवन, सृष्टि एवं समष्टि की उत्पत्ति और जल प्लावन से ही प्रकृति का विनाश, यह बात हमारे प्राचीन श्रीमद्भागवत महापुराण जैसे कई ग्रन्थों में बताई गई है।

अतः कहने का आशय यही है विश्व की अस्सी प्रतिशत तमाम् बीमारियाँ केवल इसीलिए हो रही हैं, क्योंकी पानी का उपयोग सही तरीके से नहीं किया जा रहा है। देश के अधिकांश भाग के पानी में प्रदूषण की समस्या उसमें फ्लोराइड तथा अन्य विषैले तत्वों की प्रधानता का पाया जाना इतना अधिक भयावह है की वह जीवन के लिए घातक सिद्ध रहा है।

पिछले दिनों केन्द्र सरकार की ओर से सम्पूर्ण देश में 'जल साक्षरता अभियान' चलाने की घोषणा की गई है। यह विचार कोई बुरा नहीं है। जैसे देश में स्वच्छता अभियान चल रहा है। नदियों को पवित्र बनाए जाने के लिए विचार और प्रयास आरम्भ हुए हैं, औद्योगिक विकास के लिए नई नीति बनी है। यदि इसी कड़ी में भारत सरकार 'जल साक्षरता अभियान' चलाना चाहती है, तो निश्चित ही उसकी यह एक अभिनव पहल है। लेकिन सवाल है कई सारे हैं, जिनके उत्तर केन्द्र और राज्य सरकारों को इस दिशा में ढूँढने चाहिए।

देश में इस समय पानी के विकेन्द्रीकरण की व्यवस्था इतनी चरमराई हुई है की उसके बारे में कुछ भी सार्थक संवाद किया जाना व्यर्थ प्रतीत होता है। एक तरफ राज्यों की राजधानियों के साथ बड़े-बड़े शहर हैं, जहाँ राजनैतिक दबाव के चलते अथाह पानी प्रतिदिन सिर्फ सप्लाई के वक्त ही बर्बाद चला जाता है तो दूसरी ओर भारत की वह तस्वीर है, जहाँ आदमी और जानवर दोनों ही बूँद-बूँद पानी के लिए तरस रहे हैं, फिर वनस्पतियों का क्या हाल यहाँ होता होगा, सहज ही अन्दाजा लगाया जा सकता है।

जिन राज्यों में 'राष्ट्रीय परिप्रेक्ष्य योजना' (एनपीपी) के तहत् अन्तरराज्यीय नदियों को जोड़ने के लिए चिन्हित किए गए 30 सम्पर्कों में से राष्ट्रीय जल विकास एजेंसी (एनडब्ल्यूडीए) द्वारा तीन सम्पर्कों पर विस्तृत परियोजना रिपोर्ट (डीपीआर) तैयार करने की प्रक्रिया चल रही है, उसका काम शीघ्र पूरा किया जाना भी बहुत जरूरी हो गया है। जिससे की देश को इससे 35 मिलियन हेक्टेयर अतिरिक्त सिंचाई क्षमता व 34 हजार मेगावाट पनबिजली उत्पादन का लाभ मिलना शुरू हो जाए।

वस्तुतः हमें आज इस बात की बेहद जरूरत है की हम नदियों को जोड़ने की अवधारणा पर तेजी से काम करें, क्योंकी भारत को प्रकृति ने जितना जल उपयोग के लिए दिया है, अभी वह उसका एक तिहाई भी अपने लिए उपयोग नहीं कर पा रहा है। इस सम्बन्ध में हमें जल के भण्डारण को भी जानना चाहिए।

विश्व का 70 प्रतिशत भू-भाग जल से आपूरित है, जिसमें पीने योग्य जल मात्र 3 प्रतिशत ही है। मीठे जल का 52 प्रतिशत झीलों, और तालाबों का 38 प्रतिशत, मृदनाम (एक्यूफर) 8 प्रतिशत, वाष्प 1 प्रतिशत, नदियों और 1 प्रतिशत वनस्पतियों में निहित है। इसमें भारत की स्थिति देखें तो आजादी के बाद से लगातार हमारी मीठे जल को लेकर जरूरत कई गुना बढ़ चुकी है।

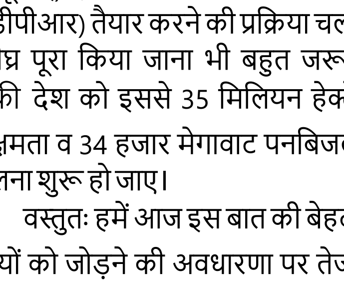

जल ही जीवन है :
पानी की हर एक बूँद अमूल्य है!

सम्पूर्ण जगत में जल का अद्वितीय महत्त्व है। जल का स्थान सजीवों के जीवन में वायु के समान है। वर्तमान समय में कई अन्तरराष्ट्रीय संस्थाएँ जैसे-संयुक्त राष्ट्र (United Nations), विश्व बैंक (World Bank) और भारत सरकार (Government of India) कई बड़े कार्यक्रमों को आयोजित करके कार्यनीतियाँ व कानून बनाकर जल संरक्षण के लिये कदम उठा रही हैं। विश्व जल दिवस, जल सप्ताह, जल वर्ष व जल दशक आदि समय-समय पर घोषित किये जाते हैं जिससे लोग जल संरक्षण के प्रति प्रेरित हो सकें। जल संरक्षण के लिये कई योजनाएँ भी चलाई जाती हैं।

विश्व जल दिवस -
ब्राजील के शहर रियो डि जेनेरो में संयुक्त राष्ट्र के तत्वावधान में वर्ष 1992 में आयोजित 'संयुक्त राष्ट्र पर्यावरण व विकास सम्मेलन (United Nations Conference of Environment and Development) में '22 मार्च' को विश्व जल दिवस घोषित किया गया।

विश्व जल सप्ताह -
प्रतिवर्ष 5 सितम्बर से 11 सितम्बर तक विश्व जल सप्ताह मनाया जाता है। इसका आयोजन 'स्टॉकहोम अन्तरराष्ट्रीय जल संस्थान (SIWI)' के तत्त्वावधान में होता है।

विश्व जल वर्ष -
संयुक्त राष्ट्र ने वर्ष 2003 को 'अन्तरराष्ट्रीय मृदु जल वर्ष (International Soft Water Year)' घोषित किया गया था।

विश्व जल दशक -
वर्ष 1981-90 की अवधि: वैश्विक जल संकट से निजात पाने के लिये संयुक्त राष्ट्र ने वर्ष 1981-90 की अवधि को 'अन्तरराष्ट्रीय पेयजल आपूर्ति एवं स्वच्छता दशक (International Water Supply & Sanitation Decade)' मनाने की घोषणा की थी। इसका लक्ष्य था की दशक समाप्त होने तक सम्पूर्ण विश्व के नागरिकों को पेयजल उपलब्ध कराया जा सके।

वर्ष 2005-15 की अवधि:
संयुक्त राष्ट्र महासभा ने दिसम्बर 2003 के अपने 58वें अधिवेशन में वर्ष 2005-15 की अवधि को ''अन्तरराष्ट्रीय कार्य दशक: जीवन के लिये जल (International Decade for Action : Water for life)'' घोषित किया।

जल संरक्षण के लिये कुछ मौलिक सुझाव निम्नांकित हैं:-

1. शहरों के औद्योगिक व घरेलू कचरे को नालों के माध्यम से नदियों में बिना उपचार किए प्रवाहित किया जाता है। इससे नदियाँ प्रदूषित होती हैं और नदी तट पर स्थित बस्तियों में विभिन्न बीमारियाँ जन्म लेती हैं। इसलिये नालों के पानी को अपशिष्ट जल उपचार संयन्त्र (Waste Water Treatment Plant 'WWTP') द्वारा उपचारित करके नदियों में प्रवाहित करना चाहिए। इस तरीके से उपचारित करने में दो फायदे होते हैं। पहला तो जल उपचारित होगा और दूसरा उससे प्राप्त अपशिष्ट पदार्थ के उपयोग से बिजली बनाने में सहायता मिलेगी।

2. वर्षाजल सर्वाधिक शुद्ध जल माना जाता है। विभिन्न विधियों से एकत्र करके घरेलू कार्यों हेतु उस जल का उपयोग कर सकते हैं। छतों में बारिश के पानी को एकत्र करके सीधे घरों के नीचे बनी टंकियों में एकत्रित कर सकते हैं। इस जल का उपयोग घरेलू कार्यों में कर सकते हैं अन्यथा फिल्टर करके उसका उपयोग पीने के लिये कर सकते हैं।

3. ग्रामीण क्षेत्रों में वर्षाजल अधिकांशतः इधर-उधर बह जाता है। अगर वहाँ पर तालाबों को खोदकर उसकी तलहटी पर 'चारकोल, लकड़ी का कोयला व चूना' को डाल देते हैं और वहाँ पर वर्षाजल को एकत्र करते हैं। ऐसे में जो जल रिसेगा वह फिल्टर होकर भूगर्भ पर जाएगा। ऐसे में भूगर्भ जल के गिरते हुए स्तर को ऊपर उठाने में मदद मिल सकती है।

4. ग्रामीणों द्वारा जल के होने वाले अनुचित दोहन को रोका जा सकता है क्योंकि सबमर्सिबल पम्प लगवाने में 40-50 हजार रुपए तक का खर्च आता है। परन्तु टंकी वाले पानी के उपयोग में अपेक्षाकृत बहुत कम खर्च आता है।

5. 'पर्यावरण का विष' कहलाने वाले यूकेलिप्टिस वृक्ष का उपयोग हम अपना पर्यावरण बचाने व जल संरक्षण के लिये अमृत के रूप में कर सकते हैं। चूँकि यूकेलिप्टिस वृक्ष अपशिष्ट जल को बहुत तेजी से अवशोषित करता है अतः इन वृक्षों को गंदे नालों व उपचार संयन्त्र के आस-पास रोपित करना चाहिए। सभी व्यक्तियों की नैतिक जिम्मेदारी बनती है की वह जल संरक्षण में अपना योगदान दे। आज यदि हम नदियों, झीलों सहित जल संसाधनों के संकटों से आहट नहीं है तो साफ है की कहीं-न-कहीं हम अपनी मानवीय संवेदनाएँ खो चुके हैं व अपने पाँव पर अपने आप कुल्हाड़ी भी मार रहे हैं।

''जल है हमारी भू सम्पदा
जल ही बचाता जीवन सर्वदा।''

जलसंवर्धन

कु. नेहा फारुख गोंडील
बी.कॉम. भाग – ३

मुफ्त में मिले जो, किमत कैसे जानोगे
जिंदगी देने पर मिले, जो कैसे गवां दोगे ।
बूँद बूँद भी निलाम हूई जिस दिन,
पाने के लिए सांसे तक कुर्बान कर जाओगे ।

जल ही जीवन है ये सब हम सुनते आ रहे है, कहते आ रहे, लेकीन मानता कौन है ? पानी की एक–एक बुंद को बचाना आज की जरुरत है अगर हमने आज पानी की बचत नहीं की तो इसकी एक–एक बुंद के लिए हमारे आने वाली पिढी को तरसना पडेगा । निरंतर पानी का जलस्तर घट रहा है । जहां करीब २० वर्ष पहले ४० फुट की गहराई से आने वाला पानी अब ९० से १०० फुट निचे जा चुका है ।

हमें पानी बर्बादी पर रोक लगाना होगा । हमारे देश में कहीं कही खुले नल, कही बिना कारण सफाई के लिए पानी का इस्तेमाल अधिक होता है, यदी हर व्यक्ती अपनी जिम्मदारी समझने लगे, बिना काम नल चला कर रखना, कपडे धोने, नहाने में पानी का कम इस्तेमाल करें, तो पानी की बचत काफी हद तक कम कर सकते है । जहां हम अपनी जरुरत के लिए कही गुना पानी बर्बाद कर देते है, वहीं आसमान पर तपती गर्मी में उडते पक्षी प्यास के कारण अपने दम तोड देते है ।

पानी की बचत हमें क्यों करनी चाहिए ? इसके लिये जल के महत्व को हमें समझना होगा, सबसे पहले तो मनुष्य अपने जीवन में दूसरी चीजों के बिना रह सकता है । परंतू ऑक्सीजन और पानी और खाना इसके बिना वह नहीं जी सकता । इन तीन मूल्यवान चीज में पानी का महत्व सबसे अधिक है । हमारी पृथ्वी पर ७१% पानी है । हम सब जानते है परंतू २% पानी ही हमारे पीने लायक है, और इस पानी का उपयोग प्रतिदिन एक अरब लोक कर रहे है, यह भी अनुमान लगाया जा रहा है की, २०२५ तक पानी की कमी से ३ अरब लोग पिडीत रहेंगे । इसलिए अगर हम पानी की बचत करें तो कल और आज इस समस्या का समाधान हो सकता है । इसके लिए पानी सरुक्षित हमें आज ही से करना होगा और इसकी बर्बादी होने से रोकना होगा ।

जलसंरक्षण

कु. दिपाली सुनिल बंगाळे
बी.कॉम. भाग – ३

परिचय -

पृथ्वी पूरे ब्रम्हाण्ड का एकमात्र ऐसा ग्रह है जहाँ पानी और जीवन आज की तारीख तक मौजुद है । इसलिये, हमें अपने जीवन में जल के महत्व को दरकिनार नही करना चाहिये और सभी मुमकिन माध्यमों के प्रयोग से जल को बचाने की पुरी कोशिश करनी चाहिये । पृथ्वी लगभग ७१% जल से घिरी हुई है हालांकि, पीने के लायक बहुत कम पानी है । पानी को संतुलित करने का प्राकृतिक चक्र स्वतः ही चलता रहता है, जैसे वर्षा और बाष्पाकरण । हालांकि, धरती पर समस्या पानी की सुरक्षा और उसे पीने लायक बनाने की है जो कि बहुत ही कम मात्रा में उपलब्ध है । जल संरक्षण लोगों की अच्छी आदत से संभव है ।

हमें जल क्यों बचाना चाहिए ?

नीचे हमें कुछ तथ्य दिये है, जो आपको बतायेंगे की आज हमारे लिए साफ पानी कितना मुल्यावान बन चुका है :–

१. बहुत सारे लोग जो पानी से होने वाली बीमारियों के कारण मर रहे है, ४ मिलीयन से ज्यादा है ।

२. साफ पानी की कमी और गंदे पानी की वजह से होनेवाली बीमारियों से सबसे ज्यादा विकासशील देश पिडीत है ।

३. एक दिन के समाचार पत्रों को तयार करनें में लगभग ३०० लिटर पानी खर्च हो जाता है, इसलिये खबरों के दुसरे माध्यमों के वितरण को बढावा देना चाहियें ।

४. पानी से होने वाली बीमारियों के कारण हर १५ सेकेंड में एक बच्चा मर जाता है ।

५. पुरे विश्व में लोगों ने पानी के बॉटल का इस्तेमाल सुरु कर दिया है, जिसकी किमत ६० से ८० बिलीयन प्रति साल है ।

६. भारत, अफ्रिका और एशिया के ग्रामीण क्षेत्रें के लोगो को साफ पानी के लियें लंबी दूरी तय करनी पडती है ।

७. भारत में पानी से होने वाली बिमारी के वजह से लोग ज्यादा पिडीत है, जिसकी वजह से बडे स्तर पर भारत की अर्थव्यवस्था प्रभावित होती है ।

जल बचाव के तरीके -

जीवनशैली में बिना किसी बदलाव के पानी बचाने के कुछ बेहतरीन तरीकों को हमने आपसे के लिये साझा किये । घर का कोई सदस्य घरेलु कार्यो के लिये रोज लगभग २४० लीटर पानी खर्च करता है । एक चार सदस्यों वाला छोटा मूल परिवार औसतन ९६० लिटर प्रतिदिन और ३५०४०० लिटर प्रतिवर्ष खर्च करता है । रोजना पूरे उपभोग का केवल ३% जल ही पीने और भोजन पकाने के लिये उपयोग होता है । बाकी का पानी दूसरे कार्यो जैसे पौधों को पानी देना,नहाना, कपडे धोना आदि में इस्तेमाल होता है ।

पानी

कु. आयुषी विजय सरवैय्या
बी.एस्सी. भाग - ३ (बायो.)

सदा हमे समझाए नानी,
नही व्यर्थ बहाओ पानी ।
हुआ समाप्त अगर धरा से,
मिट जायेगी ये जिंदगानी ।
नहीं उगेगा दाना-दुनका,
हो जाएंगे खेत विरान ।
उपजाऊ जो लगती धरती,
बन जायेगी रेगीस्तान ।
हरी भरी जहाँ होती धरती,
वही आते बादल उपकारी ।
खूब गरजते खूप चमकतें,
और करते वर्षा भारी ।
हरा भरा रखो इस जग को,
वृक्ष तुम, खुब लगाओ ।
पानी है अनमोल रत्न,
तुम एक-एक बुंद बचाओ ।

जल है तो कल

कु. विरेका अमरसिंग चव्हाण
बी.ए. भाग - २

जल है तो कल है
वरना मुश्किल हर एक पल है
जल ही जीवन का है आधार
इसके बिना सुना है संसार...
जल को न हम करे व्यर्थ
क्योंकि, इसमें छिपा है जीवन का अर्थ
जल का कुछ है ही नहीं विकल्प
इसे बचाने का हम ले संकल्प....
शेविंग या कार कि धुलाई
या जब करते हो स्नान
पानी की जरुर बचत करे
पानी से ही है धरती महान
पानी है गुनो की खान
पानी ही तो सबकुछ है
पानी है धरती की शान....
जल है तो कल है,
जल ही जीवन है....
आओ सब मिलकर
कसम खाये....
बुंद बुंद पानी को बचाए...

जल

साहील इब्राहीम बालापुरे
बी.एस्सी. भाग - ३ (बायो.)

जल नही होगा, तो कल भी नही होगा ।
आज समझ सकते हो, तो समझ लो वरना,
कल इसका कोई हल नही होगा ।
हम सब का एक ही सपना,
पानी की हर बूंद को है बचाना ।
पानी बिना आदमी का सुना है जीवन,
जल अनमोल है, जल ही है जीवन ।

जल

कु. वैष्णवी राजेन्द्र बानपुरे
बी.एस्सी. भाग - ३ (बायो.)

जल ही जीवन जल सा जीवन,
जल्दी ही जल जाओगे,
अगर न बची जल की बुंदे,
कैसे प्यास बुझाओगे ?

नाती-पोते खडे रहेंगे जल-राशन की कतारो में,
पानी पर बिछेंगी लाशे, लाखो और हजारो में ।

रिश्ते-नाते पीछे होंगे, जल की होगी महामारी,
रुपयों मे भी जल न मिलेगा, जल की होगी पहरेदारी ।

हनन करेंगे शक्तीशाली, नदियों के अधिकारों का,
सारे जल पर कब्जा होगा, बाहुबली मक्कारों का ।

जलसंवर्धन

गौरव कैलास विठ्ठलकर
बी.कॉम. भाग - २

जल सरंक्षण का करो उपाय ।
संकट से बचने का करो उपाय,
जल की महिमा को तुम पहचानो,
जल की जरुरत सब पहचानो ।

जल है तो जीवन है,
जल के बगैर ना जीवन है ।
कब तक जल बर्बाद करतें रहोगे,
नदी नालो को बर्बाद होने से बचाओ,
तुम जीवन में जल संरक्षण अपनाओं,
पेड पोधे लगाओ बरसा को बुलाओ ।

नलों को खुला छोडो पानी को बचओ ।
जल की रक्षा किजीए दुसरों को प्रेरीत किजीए,
जल बिन पछताओंगे मछली की तरह फडफडाओगे ।
जल की सब को जरुरत है इसलिए
जलसंरक्षण की जरुजत है ।
जल बिन पछताओगे अपने आप को ना संभाल पाओगे
ना खुशी होगी ना गम होगा,
जल बगैर ना दम होगा ।

जलसाक्षरता

कु. रेखा डांगरकर
बी.ए. भाग - २

जरुरत है बचाने की, जल को,
जो धीर धीरे समाप्त होने की,
कगार मे है ।

जल ही जीवन है
इसका सही उपयोग करें ।
तभी हमारा कल होगा,
इसे व्यर्थ ना जाने दे....!

जल ही जीवन

अमोल धनराज राठोड
बी.ए. भाग – १

जल ही जीवन जल सा जीवन,
जल्दी ही जल जाओगे,
अगर न बची जल की बुंदे,
कैसे प्यास बुझाओगे ?

नाती-पोते खडे रहेंगे जल-राशन की
कतारो में,
पानी पर बिछेंगी लाशे, लाखो और
हजारो में ।

रिश्ते-नाते पीछे होंगे, जल की होगी
महामारी,
रुपयों मे भी जल न मिलेगा, जल की होगी
पहरेदारी ।

हनन करेंगे शक्तीशाली, नदियों के
अधिकारों का,
सारे जल पर कब्जा होगा, बाहुबली
मक्कारों का ।

एक एक बूंद बचाओ

अभिजीत विनोद राठोड
बी.ए. भाग – १

सदा हमे समझाए नानी
नही व्यर्थ बहाओ पानी
हुआ समाप्त अगर धरा से
मिट जायेगी ये जिंदगानी.....

नही उगेगा दाना दुनका
हो जायेंगे खेत वीरान
उपजाऊ जो लगती धरती
बन जायेगी रेगिस्तान.....

हरी भरी जहा होती धरती
वही आते बादल उपकारी
खुब गरजते खुब चमकते
और करते वर्षा भारी......

हरा भरा रखो इस जगको
वृक्ष तूम खुब लगाओ
पानी है अनमोल रत्न
तुम एक एक बुंद बचाओ.....

पाणी की किमत

धम्मपाल समाधान दंदे
बी.ए. भाग – १ (अ)

जैसे मछली जल की रानी,
जैसे जीवन उसकी पानी,
जैसे उसको एक कहानी
सुबह शाम बस पानी पानी ।

वैसे हम भी बात ये जाने,
जल ही जीवन ये पहचाने,
खुद समझे इन बुंदोकी किमत,
चलो सभी को फिर समझाने ।

बुंद बुंद से सागर बनता,
बात यह बिलकुल सच्ची है,
बात यह मानो फिर तुम देखो,
दुनिया कितनी अच्छी है ।

पानी ओ पानी

जनार्दन दिलीप राठोड
बी.ए. भाग - १

जिस रंग ढालो यह ढल जाये,
मन को खुब लुभाता पानी
टप टप टप टप करके बरसता
रिमझिम रिमझिम लाता पानी
कलकल कलकल करती नदियों को
सागर से मिलवाता पानी
रागणियोंसी झंकार उडाता
झरनों को सहलाता पानी
सुरज की तपीश से भाव बन
उड जाता पानी
पर्वत की उंची चोटी पर
बर्फ बन मुस्काता पानी
उदास खेतो मे लाये हरियाला
तब बडा सुहाता पानी
प्यास में अमृत बन जाता
जीवन यही चलाता पानी
कभी गम कभी खुशी में
अश्क बन बह जाता पानी
सैलाब सुनामी जब कहर बन जाये
तब बडा डराता पानी
निशां ऐ वजुद मिटने को है
तब भी शितलता जगाता पानी
हो जाता गमगीन तब तब
जब जब जाया जाता पानी
जल बचाओ थल बचाओ
संदेश यह सुनाता पानी
पिढीयां कल न रहेगी प्यासी
गर मानव आज बचाता पानी ।

ना तो तुम रखो याद

तौफीक नजीनखाँ पठाण
बी.ए. भाग - १ (अ)

मत करो मुझको बर्बाद इतना तो
तुम याद रखो
प्यासे ही तुम रह जाओगे मेरे बिना
न जी पाओगे
कबतक बर्बादी का मेरे तुम
तमाशा देखोगे
संकट आएगा जब तुम पर तब
मेरे बारे में सोचोगे
संसार मे रहनेवालों को मेरी
जरुरत पडती है
मेरी बर्बादी के कारण मेरी उम्र
भी घटती है
ऐसा न हो एक दिन मै इस
दुनिया से चला जाऊ
खत्म हो जाए खेल मेरा लौट के
फिर न वापस जाऊ
पछताओगे रोओगे तुम नही बनेगी
कोई बात
सोचो समझो करो फैसला अब तो
ये है तुम्हारे हात
मेरे बिना इस दुनिया मे जीना
सबका मुश्किल है
अपनी नही भविष्य की सोचो
भविष्य भी इसमे शामील है
मुझे ग्रहण कर सभी जीव अपनी
प्यास बुझाते है,
कमी मेरी पड गई अगर तो, हर
तरफ सुखे पड जाते है
सतर्क हो जाओ, बात मान लो मेरी
यह कहना है
करो फैसला मिलकर आज, मत करो
मुझको बर्बाद इतना तुम रखो याद

जल ही है जीवन हमारा

कु. साक्षी राजेन्द्र चौधरी
बी.ए. भाग – ३

जल बिन जैसे मछली तडपती है, वैसे ही मानव भी जल के बिना जीवीत नही रह सकता, सभी सजीवो के लिए जल महत्वपूर्ण है ।

जल से जीवन है उजियारा
जल ही है जीवन हमारा ।।
जल ने जीवन को बहारा
जल ही है जीवन हमारा ।।

जल रहा तो ही हमारे नये आनेवाले जीव की पहचान होने वाली है । जल ही ना रहा तो वो कल क्या देखने वाला है ?

आज का जल कल दिखाए
सभी सजीवो की प्यास मिटाए ।।

अगर हमारे जीवन को हमेशा के लिए खुश देखना चाहते हो तो, जल–सुरक्ष का महत्त्व सबको समझाना पडेगा । अब नही समझे तो बाद में रोना पडेगा, फिर सब सजीवो को खोना पडेगा ।

जल दे कर सजीवों की प्यास मिटाए
आओ जल संवर्धन करने में हात बटाए ।।

जल किस प्रकार हमे महत्त्वपूर्ण है । इसका महत्त्व सबको समझाना है ।

जल है जीवन का सहारा,
जल से जीवन है उजियारा ।।

जल संरक्षण

निकीता किशोर आडे
बी.कॉम. भाग – २

सदा हमे समझाए नानी
नही व्यर्थ बहाओ पानी
हुआ समाप्त अगर धरा से
मिट जायेगी ये जिंदगानी.....

नही उगेगा दाना दुनका
हो जायेंगे खेत वीरान
उपजाऊ जो लगती धरती
बन जायेगी रेगिस्तान.....

हरी भरी जहा होती धरती
वही आते बादल उपकारी
खुब गरजते खुब चमकते
और करते वर्षा भारी......

हरा भरा रखो इस जगको
वृक्ष तूम खुब लगाओ
पानी है अनमोल रत्न
तुम एक एक बुंद बचाओ.....

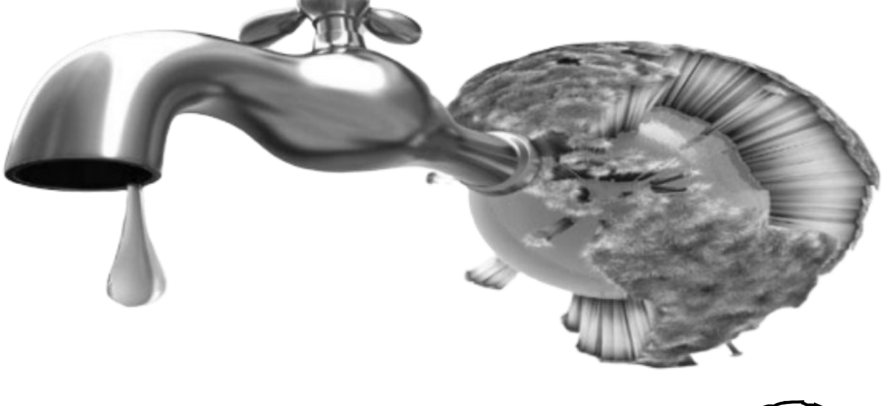

जलसाक्षरता

कु. समृध्दी अविनाश निंबाळकर
बी.कॉम.भाग ३

रहिमन पानी राखिए, बिन पानी सब सून,
पानी गए न ऊबरे मोती, मानुष, चून।

पानी के महत्व को प्रतिपादित करते हुए भुतकाल में सन्त रहीम दास यह पंक्तियाँ आज से कई वर्ष पहले लिख गए हैं, जिसका अर्थ यही है कि पानी के बिना यह संसार सूना है। इसके बिना मनुष्य तो मनुष्य, जीव जगत और वनस्पति भी अपना उद्धार नहीं कर सकते हैं। जल से ही जीवन, सृष्टि एवं समष्टि की उत्पत्ति और जल प्लावन से ही प्रकृति का विनाश, यह बात हमारे प्राचीन श्रीमद्भागवत महापुराण जैसे कई ग्रन्थों में बताई गई है। जल से जीवन का प्रारम्भ है तो जीवन के महाप्रलय के बाद अन्त भी जल ही है। जीवन-मरण और भरण-पोषण का आधार जल ही है।

अतः कहने का आशय यही है कि हमारी पृथ्वी की सेहत और इस पर बसने वाले जीवन के लिए पानी बिना किसी बात की कल्पना भी नहीं की जा सकती, परन्तु यही जल जब विषाप्त हो जाता है, तो जीवन देने वाला नीर पूरी दुनिया के लिए मौत का कारण बनकर सामने आता है।

देश में इस समय पानी के विकेन्द्रीकरण की व्यवस्था इतनी चरमराई हुई है कि उसके बारे में कुछ भी सार्थक संवाद किया जाना व्यर्थ प्रतीत होता है।

एक तरफ राज्यों की राजधानियों के साथ बड़े-बड़े शहर हैं, जहाँ राजनैतिक दबाव के चलते अथाह पानी प्रतिदिन सिर्फ सप्लाई के वक्त ही बर्बाद चला जाता है तो दूसरी ओर भारत की वह तस्वीर है, जहाँ आदमी और जानवर दोनों ही बूँद-बूँद पानी के लिए तरस रहे हैं, फिर वनस्पतियों का क्या हाल यहाँ होता होगा, सहज ही अन्दाजा लगाया जा सकता है।

केन्द्र सरकार जनहित में नदियों को जोड़ने की परियोजना सामने लेकर आई, तभी से कई प्रदेशों में इसका विरोध आरम्भ हो गया। एनडीए की अटल सरकार चली गई और उसके बाद दस सालों तक देश में संप्रग की मनमोहन सरकार चली, अब जब फिर से एनडीए की नमो सरकार केन्द्र में आई है, तब भी जल बँटवारे

तरस जाओगे बुंद बुंद को..

कु. संस्कृती संतोष तायडे
बी.ए. भाग - १

इक बार सोच के देख जरा,
क्या जल बिना तुम जी पाओगे ?
तरस जाओगे बूंद बूंद को..... गर व्यर्थ जल को बहाओगे ।
कबतक देखोगे तुम,
जल के बर्बादी के तमाशे
जब जल खत्म हो जायेगा, मरोगे तुम प्यासे प्यासे,
सुख रही है नदियाँ-नाले, जल स्तर भी गिर रहा
आँख खोलके देख जरा तु,
जल संकट से घिर रहा
आज नहीं सम्हले तो कल, रोओगे-पछताओगे
तरस जाओगे बूंद बूंद को..... गर व्यर्थ जल को बहाओगे ।
जल बिना जगत सुना है,
जल ही अनुपम धन है
जल बिना जीवन न होगा, जल ही तो जीवन है
अपने बच्चों के हिस्से का, जल तुम व्यर्थ बहा रहे
आनेवाली नस्लों के लिए,
कैसे दिन तुम ला रहे
फिजाओ में जहर भरके, नदियो को नाली करके
भूजल को खाली करके, तुम कैसे मूँह दिखलाओगे
तरस जाओगे बूंद बूंद को.....
गर व्यर्थ जल को बहाओगे ।

English Section

Water Conservation

Ku. Kavita Kisan Chakre
B.Com. III

Water conservation day is celebrated on 22nd of March. Water conservation includes all the policies, strategies and activities to sustainable manage the natural resource of fresh water, to protect the hydrosphere, and to meet the current and future human demand. Population, household size and growth and affluence all affect how much water is used. Factors such as climate change have increased pressures on natural water resources especially in manufacturing and agricultural irrigation. Many countries have already implemented policies aimed at water conservation, with much success.

The goals of water conservation efforts include:

Ensuring the availability of water for future generations where the withdrawal of fresh water from an ecosystem does not exceed its natural replacement rate.

Energy conservation as water pumping, delivery and wastewater treatment facilities consume a significant amount of energy. In some regions of the world over 15% of total electricity consumption is devoted to water management.

Habitat conservation where minimizing human water use helps to preserve freshwater habitats for local wildlife and migrating waterfowl, but also water quality. The water that leaks from aquagaurd should be collected and could be used for household works.

The Ways by which water can be conserved are :-

Do not leave tap open.
Do not Open tap and run away.
Do not leave tap open while brushing etc.

Strategies

The key activities to conserve water are as follows:

Any beneficial reduction in water loss, use and waste of resources.
Avoiding any damage to water quality.
Improving water management practices that reduce the use or enhance the beneficial use of water.

Social Solutions :-

Water conservation programs involved in social solutions are typically initiated at the local level, by either municipal water utilities or regional governments. Common strategies include public outreach campaigns, tiered water rates or restrictions on outdoor water use such as lawn watering and car washing. Cities in dry climates often require or encourage the installation of xeriscaping or natural landscaping in new homes to reduce outdoor water usage

Household Applications :-

The Home Water Works website contains useful information on household water conservation.

1. Low-flow shower heads sometimes called energy-efficient shower heads as they also use less energy.
2. Faucet aerators, which break water flow into fine droplets to maintain "wetting effectiveness" while using less water. An additional benefit is that they reduce splashing while washing hands and dishes.
3. Raw water flushing where toilets use sea water or non-purified water
4. Rainwater harvesting.
5. High efficiency clothes washers, weather based irrigation controllers.

Commercial applications :-

Many water-saving devices that are useful in homes can also be useful for business water saving. Other water-saving technology for businesses includes:

1. Waterless car washes.
2. Rain water Harvesting.

Water Conservation

Asthma Farhat Mukhtar Ahemad Shaikh
B.Sc. III (Bio)

Water conservation includes all the policies, strategies and activities to sustainable manage the natural resource of fresh water, to protect the hydrosphere, and to meet the current and future human demand. Population, household size and growth and affluence all affect how much water is used.

Water conservation is the practice of using water efficiently to reduce unnecessary water usage. According to Fresh Water Watch, water conservation is important because fresh clean water is a limited resource, as well as a costly one. As a homeowner, you're probably already well aware of the financial costs of inefficient water use. Conservation of this natural resource is critical for the environment and our wallets.

Turn on the tap
and the water flows,
Does anyone know
where the water goes ?

Turn on the tap
and the water flows,
Does anyone know
where the water from ?

Water is clean
and water is cool,
living in rivers
and raining in pools.

Yet water can trickle
and wells can dry up
till there's nothing left
to fill the cup.

Save Water

Sandip Subhash Pawar
B.A. I

Save water, for our survival and future
save water, save our life.
Save water, its our planet most
precious resource.
Save water the living source of all
other living organisms on this earth
Save water the lifeline of th
ecosphere and the entire universe
Save water stop unnecessary splurge
flow or leak
Save water use water efficiently
Save water, its our pride duty
& responsibility
Come join the hands spread the message &
Pledge noul & forever to 'Save water'

"Water"

Ankita Gajanan Laturkar
B.Com. III

Water gushed over porched land
fractures are slowly filled left by drought
cerrain humidified by cold water
pooring down replacing warmth
everything ice-covered water.

Set in ice form
fluffy and breathtaking
an implish sting to its beauty arctic

My clothes are drenched
twirl around with outstretched arms
tears are forgotten.

Conserve Water

Ku. Aayushi V. Sarvaiyya
B.Sc. III (Bio.)

Conserve water everyday,
everyday, everyday.
Conserve water everyday,
please don't waster it.
Turn it off when not in use
not in use, not in use.
Turn it off when not in use
please don't waste it.
Short showers save water,
save water, save water,
Short showers save water,
please don't waste it.

Water's Works

Ankita Gajanan Laturkar
B.Com. III

Sit in water, float in peace, Let
water cause your release.

Bathe in water, let it flow.

You can't hold on to water,
so let it hold you.

When water has done it work
you'll find that you're lighter.

And what was weight - ing you
is left weight - ing the
water.........

Time calls to Save Water

Ku. Manisha S. Bhagat
B.A. III

Water conservation includes all the policies, strategies and activities to sustainable manage the natural resource of fresh water, to protect the hydrosphere, and to meet the current and future human demand. Population, household size and growth and affluence all affect how much water is used. Factors such as climate change have increased pressures on natural water resources especially in manufacturing and agricultural irrigation.

The goals of water conservation efforts include:

Ensuring the availability of water for future generations where the withdrawal of fresh water from an ecosystem does not exceed its natural replacement rate.

Energy conservation as water pumping, delivery and wastewater treatment facilities consume a significant amount of energy. In some regions of the world over 15% of total electricity consumption is devoted to water management.

Habitat conservation where minimizing human water use helps to preserve freshwater habitats

Water Reuse :-

Water shortage has become an increasingly difficult problem to manage. More than 40% of the world's population live in a region where the demand for water exceeds its supply. The imbalance between supply and demand, along with persisting issues such as climate change and population growth, has made water reuse a necessary method for conserving water. There are a variety of methods used in the treatment of waste water to ensure that it is safe to use for irrigation of food crops and/or drinking water.

Seawater desalination requires more energy than the desalination of fresh water. Despite this, many seawater desalination plants have been built in response to water shortages around the world. Sand filtration is another method used to treat water. Recent studies show that sand filtration needs further improvements, but it is approaching optimization with its effectiveness at removing pathogens from water. Sand filtration is very effective at removing protozoa and bacteria, but struggles with removing viruses.

The Ways by which water can be conserved are :-

Do not leave tap open.
Do not Open tap and run away.
Do not leave tap open while brushing etc.

Strategies

The key activities to conserve water are as follows:

✻ Any beneficial reduction in water loss, use and waste of resources.

✻ Avoiding any damage to water quality.

✻ Improving water management practices that reduce the use or enhance the beneficial use of water.

✻ One of the strategies in water conservation is rain water harvesting. Digging ponds, lakes, canals, expanding the water reservoir, and installing rain water catching ducts and filtration systems on homes are different methods of harvesting rain water. Many people in many countries keep clean containers.

Wasting of water (also called "water waste" in the US) is the flip side of water conservation and, in household applications, it means causing or permitting discharge of water without any practical purpose. In-efficient water use is also considered wasteful. Generally, water management agencies are reluctant or unwilling to give a concrete definition to the somewhat fuzzy concept of water waste. However, definition of water waste is often given in local drought emergency ordinances. One example refers to any acts or omissions, whether willful or negligent, that are “causing or permitting water to leak, discharge, flow or run to waste into any gutter, sanitary sewer, watercourse or public or private storm drain, or to any adjacent property, from any tap, hose, faucet, pipe, sprinkler, pond, pool, waterway, fountain or nozzle.”.

Strictly speaking, water that is discharged into the sewer, or directly to the environment is not wasted or lost. It remains within the hydrologic cycle and returns to the land surface and surface water bodies as precipitation, efficiency and is incorporated into the concept of water conservation.

Save Water Save Life

Ku. Sima Sanjay Chavan
B.A. I

The future we steer our water be clear together we will have nothing to fear.

Water is the most essential component of life & is vital for sustenance water is found in the sea, river, pond, wells etc. Water is very important in our daily lives. Our life depend on it. It is very important to our earth. It is difficult to imagine our life without water. Water conservation is necessary to save lives.

Water is known as the exuxir of a life. It is a key component in determining the quality of our lives & is a universal solvent certainly. It is not fair for the future.

Water Conservation

Ku. Pratiksha Thakare
B.A. I

Earth so green & Blue,
my favorite colors to
To bad that just a handful of blue
the water I get to Use.
It's not just you and me
who need the water to
but also the plants and the animals
need to have it to.
Earth so green & Blue,
my favorite colors to
Water so useful for everything,
to brush my teeth.
Wash my face,
take a shower
do the laundry
wash the dishes
with so little water left today
It will all be gone soon.
We can't wait for it to be late
we need to start it now.
Save water not just for you
but for everyone to
Earth so green & Blue,
my favorite colors to
I will try everything
I can to try to save you.

Water all Around us....

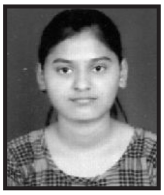

Ku. Roshani D. Khope
B.A. I (A)

Water has no taste at all
water has no smell
Water's in the water fall,
The Pump, the tap, the well
Water's everywhere around us
Water's in the rain,
In the bath & in the pond
& in the sea again.

Water is Everything

Ku. Nikita Kishor Ade
B.Com. II

Water is our source of life
water is our everything
without it we have nothing
Together we must protect it.

The little things do a lot
start taking shorter showers
maybe just 5 minutes or so
its not that much to ask

Do not waste day old water
There is nothing wrong
Use it to water all your plants
so they grow nice and strong

While doing dishes turn off faucet
There's no need for waste
your dishes can be squeaky clean
The Earth will be okay.
see I told you, its not that hard
Little things do matter
jost start to be more dware
Then everything will get better.

Save Water Save Life....

Zeenat Ikram Khan
B.A. I

Water is necessary for life, water is needed for domestic purposes. Three-forth of Earth's surface is covered by water bodies. 97% of this water is present in oceans as salt water & is unfit for human consumption. Fresh water accounts is only about 2.7%. Nearly 10% of this occurs as ice sheets & glaciers a Antarctica & other inaccessible places.

* The best give you can give to coming generation is water !

* Use water but never waste water !

* Water is a gift from the creator, protect it ! Respect it !

Save Water

Mamta Sanjay Rathod
B.Com. II

Water, water everywhere
to wash my hands and wash my hair
It's nice to drink it by the pool
sturp it, sip it nice & cool !

It comes from clouds don't you know
falls in rain and also snow
keep it clean or you will be
sick as sick as sick can bel

we are lucky here at school
to have clean water to keep us cool
Think of others when you get paid
and give a bit to water Aid !

I am Water

Ku. Roshani D. Khope
B.A. I (A)

I tumble in torrents,
down mountain sides steep
Plunging & pitching
to lakes dark and deep

I flow and I flood
across rivers and plains
or gurgle. Though gutters &
dribble down drains

I am the spirit of water
born to flow and be free
to seel from snow and ice floe
to surge & spray as the sea

Water & Life

Himmat Arjun Jadhao
B.A. I (A)

Water is important,
Some thing most people know,
some choose to ignore it,
& let water flow.

They leave on the faucet
take long showers,
Leave the tap dripping,
Give a drink to their flowers.

More valuable than gold,
the key to all life,
water should be saved,
& not be the cause of strife.

Save your water,
Don't let it run,
It is our Kulena,
To save water for everyone.

Water Conservation

Taufik Najirkha Pathan
B.A. I (A)

Abhijit Vinod Rathod
B.A. I (A)

Water is everywhere,
water is Anywhere
Every drop holds value,
Every drop holds life.

We need water to live,
it's a necessity to life,
plants, animals & humans,
All need it to survive.

Our water is from streams
from mountains so high
our water is from the rain
that falls out of the sky.

However our water is quite limited
so we must learn to conserve
Turn over Faucets off, when the
water isn't in use
or have our time in the
shower reduced.

We should remember to conserve
to ensure water for the Future
because water is important
Every drop holds value,
Every drop holds Life.

Water....

Ku. Punam S. Dhangar
B.A. I

Water is clearly
a mystery to me

A Solid ?
A Liquid ?
A gas ?
its all three

Freeze it, warm it,
Boil it, you'll see.

Water is clearly
a mystery to me

Save Water

Ku. Nikita Vilas Tile
B.A. I

Water, water everywhere
to wash my hands and wash my hair
It's nice to drink it by the pool
sturp it, sip it nice & cool !

It comes from clouds don't you know
falls in rain and also snow
keep it clean or you will be
sick as sick as sick can bel

we are lucky here at school
to have clean water to keep us cool
Think of others when you get paid
and give a bit to water Aid !

Water Conservation

Ku. Chetna Keshav Rathod
B.A. I

1. It is a beuatiful nature if there is water, we are the creation.

2. Don't Waste water, saving the country's wealth.

3. Let us use water as it is life.

4. Life without water was the basis of water for helpless lives.

5. Save water & Save Your life.

6. Water gives every living life the best job of reading this water.

7. Drinking water is not pure water, but it will cause pestilence.

8. Save water the world is in your hands.

9. Use water but never waste water.

Conserve Water

Narayan Shankar Salodkar
B.A. I

Conserve water everyday,
everyday, everyday.
Conserve water everyday,
please don't waster it.

Turn it off when not in use
not in use, not in use.
Turn it off when not in use
please don't waste it.

Don't water the grass, let it turn brown
Let it turn brown, let it turn brown
Don't water the grass, let it turn brown
Please don't waste it.

Short showers save water,
save water, save water,
Short showers save water,
please don't waste it.

Save Water

Sneha G. Wankhade
B.A. II

Drip Drop, Drip Drop
we use water a lot
we must be careful not to waste
Water when we use toothpaste
Try to conserve water best
Water cools down when we
are hot.
It help the flowers in the pot
Water is not waters is cold
Let us drink till we are old
Drip Drop, Drip Drop
we use water a lot

Save water....

Ku. Verka A. Chavhan
B.A. II

Water has no taste at all
water has no smell
Water's in the water fall,
The Pump, the tap, the well
Water's everywhere around us
Water's in the rain,
In the bath & in the pond
& in the sea again.

Water Literacy

Samruddhi A. Nimbhalkar
B.A. II

Stresses on local & traditional solutions to water crisis :-

Renowned water conservationist Rajendra Singh has stressed on the need for a “water literacy campaign” to end the water crisis in the country.

At the time of Independence, 232 villages had no access to drinking water. But, even after so-called development over decades, 2.65 lakh villages have no access to drinking water as per government data, he points out.

“We have to blame ourselves. We changed the course of rivers. We built dams indiscriminately. And, there is a climate change,” Mr. Singh said and added “we can solve the looming crisis.

Success of earthen dams :

Dubbed as Waterman of India, Mr. Singh recalled how he revived an ancient dam technology in his State of Rajasthan. The Johads, earthen check dams, hold water and allow it to percolate deep down replenishing the aquifer. The landscape and climate have been transformed; seven long-dead rivers have begun to flow, wells were full and once-parched fields were now fertile, he said. “With great confidence"

The Water....

Ku. Ankita S. Dhavne
B.A. I (B)

Water, water all around
water we keep safe and sound.
Wasting water is just not good,
save all the water that you could.
You drink a bit but the rest you through ?
that is something, to which you should say no.
The leaky tap drips day and night,
don't forget to turn the tap shut tight.
Just think of all the water lost,
how many lives that may cost.
So save water and do your part,
and have a much more happy heart.

Save Water Save Life

Ku. Ankita Purushottam Borokar
B.A. I (B)

Water is one of the most important substance that are needed for plants & animals. We cannot lead our day to day life without water. Water makes up more than half of our body weight. Without water, all organisms in the world would die. Water is necessary not only for drinking but also for our day to day life purposes like bathing, cooking, cleaning & washing and so on. We cannot imagine a life without water. Other than drinking & household purposes, water is important for existence of our world. Conservation of water is important for our goodness & for the future to come. We need to take initiatives to save water whether is scarcity or not

Conserve Water, Conserve Life....
Save Water, it will save you.

Save Water

Sharda Keshav Ukande
B.A. II

Drip, Drip,
here it comes
from the sky,
on the ground it runs.
Filling the earth
with the food of life
seeds will bud
and burst into life
Birds will wash
Kids will play
Splice, Splice
Hip, Hip Hurray...

Look outside, see the trees
watch the flower in the breeze
Thinks won't be like this in a year or two.
If Polluting is all we do
Seize the night,
Seize the day.

Things won't always be this way
thousand of people are dying.
in the nigh you near children crying
Lets stop the war
Our people.

The world can't help itself
who would can't help wealth
Help me to help you
Show the world what you can do ?

Water is Everything

Ku. Vaishali L.S. Ingole
B.A. I

Water is our source of life
water is our everything
without it we have nothing
Together we must protect it.
The little things do a lot
start taking shorter showers
maybe just 5 minutes or so
its not that much to ask
Do not waste day old water
There is nothing wrong
Use it to water all your plants
so they grow nice and strong
While doing dishes turn off faucet
There's no need for waste
your dishes can be squeaky clean
The Earth will be okay.
see I told you, its not that hard
Little things do matter
just start to be more aware
Then everything will get better.

Water Everyday

Saahil Ibrahim Balapure
B.Sc. III (Bio.)

Water, water everywhere
to wash my hands and wash my hair
It's nice to drink it by the pool
sturp it, sip it nice & cool !

It comes from clouds don't you know
falls in rain and also snow
keep it clean or you will be
sick as sick as sick can bel

we are lucky here at school
to have clean water to keep us cool
Think of others when you get paid
and give a bit to water Aid !

Water & Life...

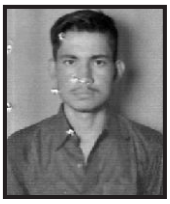

Shyam Sitaram Bidwal
B.A. I (A)

Water is important,
something most people know
some choose to ignore it
And let water flow.
They leave on the faucet
take long showers
leave the tap dripping
give a drink to their flowers.
More valuable than gold
the key to all life
Water should be saved
and not be the cause of strife.
Save your water
Don't let it run
it is our Kuleana
to save water for everyone.

One Drop...

Saurabh Madhukar Thakare
B.A. I

Every drop counts....
as every animal bounds up
to find no water in the lake
in the morning as they wake.
The beauty of blue, cannot
be replaced by any other hue
as every drop is wasted
in selfish humans haste
As every drop, drops !
to the ground
to fight, life that we need
We have to pay heed
Every drop counts.

Save Water

Rekha Dangarkar
B.A. II

Water is boon,
Water is life,

Without any water
nothing will survive

We need water and
earth need too

Don't waste it
We can't make mistake

We must save water for
everyone's sake.

The Water

Ku. Pranali Umesh Thakare
B.A. I (A)

Water water all around,
Save every drop that can be found.

Wasting water is not good,
So you never never should.

Never let your tap run,
turn them off as soon as soon you done.

You must realize water is good,
to Save everyone as know we should.

Save Water

Ku. Rani Ramrao Dangarkar
B.A. I (A)

"The leaky tap drips day and night
just fix it right or shut it tight,
It seems the earth with water abounds
But thinks its every drop that really counts.

The tap is on you brush your teeth
The water flows, you soap your feet
Just think of all the water lost
To close the tap, what does it cost?

The water bottle you take to school
The water in it is nice and cool
You drink a bit, the rest you throw,
The water could help a plant grow."

So, Save Water
And do your Part,
It's not a game,
Let the water last !!!

Water is Everything

Ku. Vaishali L.S. Ingole
B.A. I

I Stop at the reservoir,
and then I thirst
I am the point,

and I am the ganges,
I am the Indus.

Tears of joy and
tears of sadness
I bring the season to a halt
I drop a drop water

If I were not worth me,
I would not be a plant

My poor lips are dry,
My poor kings are mine

I'm green
I'm a young girl

Because of me
Flowers and flowers.

I make God laugh
I drop a water

I beg you to tell me again,
this stop.

I am the nectar of this world
keep the floor,
Stop, jerk, but don't waste it
I have no life, no weaving
is the only foundation
The basis is that I live for you
I drop a water.

कनिष्ठ महाविद्यालय भाषानिहाय संपादक मंडळ

प्रा. आर.एन. कोठारी
(पर्यवेक्षक)

प्रा. पी.एम. दिवे
(एच.एस.सी.व्होकेशनल प्रमुख)

मराठी

प्रा. एस.व्ही. राठोड

प्रा. जी.पी. खंडारे

हिन्दी

प्रा. डी.जी.चौधरी

इंग्रजी

प्रा.सी.टी.जोगीया

प्रा.धीरज एन.राहुतिया

विद्यार्थी संपादक मंडळ

मराठी विभाग

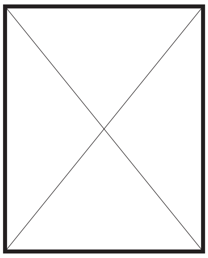

ऋषिकेश धुळध्वज
१२ वा (वाणिज्य)

हिन्दी विभाग

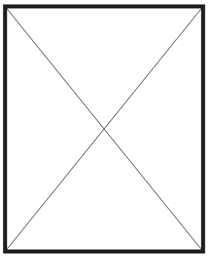

कु. लक्षता राठोड
१२ वा (वाणिज्य)

इंग्रजी विभाग

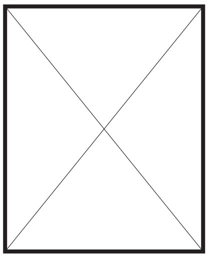

कु. राखी बोरीकर
११ वा (वाणिज्य)

कनिष्ठ महाविद्यालय

मराठी विभाग

जलसंवर्धन काळाची गरज

कु. अदिती अनुप ढोरे
१२ वा (वाणिज्य)

जल म्हणजे जीवन. मानवी जीवनात पाण्याला अत्यंत महत्व आहे. पृथ्वीवर पाणी मुबलक असले तरी त्याची वाटणी मात्र विषम झाली आहे. तसेच हे सर्वच पाणी मानवासाठी उपयोगी नाही. पृथ्वीवरील एकूण पाण्याच्या साठ्यापैकी 97 टक्के पाणी महासागरात खाऱ्या पाण्याच्या स्वरूपात आहे. व 03 टक्के पाणी गोड्या पाण्याच्या स्वरूपात आहे. परंतु 03 टक्के पाण्यापैकी 2.1 टक्के पाणी घनस्वरूपात आहे त्यामुळे मानवास त्याचा विशेष उपयोग होत नाही. तर फक्त 0.9 टक्के पाण्याचाच जे पाणी नद्या, सरोवरे, विहीरी, तळी इ. च्या स्वरूपात आहे व त्याचाच उपयोग करावा लागतो. म्हणून जसजशी लोकसंख्या वाढेल व विकास होईल तसे गोडे पाणी मिळणे अवघड होईल.

''पाणी देते प्रत्येक जीवास जीवनदान,
करु या, पाणी जतन करण्याचे सर्वश्रेष्ठ काम''

ही बाब लक्षात घेऊनच संयुक्त राष्ट्र संघाच्या सिरीयाच्या प्रतिनीधीने अशी चेतावनी दिली की - तो दिवस दूर नाही की ज्या दिवशी एक थेंब पाणी एक थेंब खनिज तेलापेक्षा महाग होईल. जागतिक स्तरावर भरलेल्या संमेलनात तर एका देशाच्या प्रतिनिधीने म्हटले की, तिसरे जागतिक महायुध्द झाले तर त्याचे कारण पाणी हेच राहिल असे भाकीत त्यांनी केले. एवढी मोठी पाण्याची समस्या भविष्यात निर्माण होणार आहे.

शहर आणि ग्रामीण भाग याच्या तुलनेत शहरातील पाण्याचा वापर हा ग्रामीण भागापेक्षा दुपटीने अधिक आहे. गावच्या तुलनेत शहरातील लोकच पाण्याच्या कमतरतेसाठी उत्तरदायी आहेत. पाण्याला कारखान्यात तयार करता येत नाही किंवा शेतात उगवता येत नाही. त्यामुळे पाण्याचे संवर्धन करणे अतिशय गरजेचे आहे. अशा प्रकारे असे म्हणावे लागते की, निसर्गाने जे द्यायचे ते दिले आहे. अशाही परिस्थीतीत मनुष्य जमीनीच्या आत असलेलया पाण्याचा शोध घेत असतो आणि आपल्या प्रयत्नांनी त्याला जमिनीवर आणण्याचा प्रयत्न करत असतो हे मान्यच करावे लागेल. जमिनीच्या खालून जे पाणी प्राप्त होते तेही आता कमी होत चालले आहे.

''पाण्याचा स्वच्छतेविषयी दक्षता घेऊ
सर्व रोगराईंना दूर पळवू
पाणी म्हणजे जीवन,हेच आपले स्पंदन''

जेवढा पाण्याचा वापर वाढतो तेव्हा पाणीपुरवठा आणि पाण्यावरील प्रक्रिया करणे वाढते पाण्याची बचत केल्याने जलशुद्धीकरण प्रक्रिया प्रकल्पांच्या उभारणीसाठी आणि दुरुस्ती देखभालीसाठी खर्च कमी होवू शकतो. हे लक्षात ठेवा की, तुमच्या घरी येणारे शुद्ध पाणी तुम्हाला, आम्हाला अर्थात सर्वांनाच विनामूल्य मिळत नाही, त्यामुळे जर तुम्ही पाण्याची बचत करुन तुम्ही पैशांचीही बचत करु शकता. तसेच पाण्याच्या बचतीमुळे पृथ्वीचा समतोल साधला जातो.

पाण्याचे नियोजन

कु. नंदिनी शाम उतळे
१२ वा (वाणिज्य)

नियोजन करायचे म्हणजे काय करावे लागते. नियोजन कोणते पण असले तरी त्यामागे कमीत कमी वापर करून जास्तीत जास्त उत्पादन करण्याचा हेतू असतो. आपण शेतात उभ्या असलेल्या पिकाला पाणी देतो पण आपण देतो तेवढे पाणी त्या पिकाला आवश्यक आहे का? याचा विचार केला जात नाही. याबाबत दोन गोष्टी लक्षात ठेवाव्या लागतात. पहिली गोष्ट म्हणजे पीक चांगले येण्यासाठी भरपूर पाणी लागत नाही.

भोवतीच्या जमिनीला पाणी देत असतो. पाणी केवळ झाडाच्या बुंध्याला आणि त्यातल्या झाडाच्या मुळांना दिले पाहिजे. ते केवळ मुळांनाच मिळावे यासाठी काय करावे लागते याची माहिती घेतल्यास आपल्याला पाण्याची मोठीच बचत करता येईल. झाडांप्रमाणेच माणसालाही पाणी लागते. ते प्यायला लागते म्हणून आपण तहान लागताच पूर्ण शरीराला भिजवील एवढे पाणी अंगावर ओतून घेत नाही तर नेमकेच आणि सरळ पोटात जाईल एवढेच पाणीपिकांना 'मोजकेच' पाणी लागते आणि 'वेळेवर' लागते. आपण जे पीक घेतो, त्या पिकाच्या वाढीच्या कोणकोणत्या अवस्थांत त्यात पाणी दिले पाहिजे, याची माहिती आधी घेतली पाहिजे आणि त्या त्या वाढीच्या अवस्थांत त्याला पाणी मिळेल याची योजना आखली पाहिजे. कधीही पाणी देत राहणे हा पाण्याचा गैरवापर आहे. या अवस्थेत सुद्धा आपण किती पाणी दिले पाहिजे याचा विचार करून तेवढेच पाणी दिले पाहिजे. आपण झाडाला पाणी न देता झाडाच्या आपण पितो मग हाच न्याय शेतातल्या पिकांना पाणी देताना लावायचा आहे. तेव्हा नेमके, वेळेवर आणि आवश्यक तेवढेच पाणी देण्याची योजना म्हणजे पाण्याचे नियोजन. पाण्याचे नियोजन करत असताना पाण्याची उपलब्धता आणि त्याचा वापर या संबंधात काही सामान्य माहिती असणे आवश्यक आहे. आजच्या काळामध्ये याला जलसाक्षरता असे म्हटले जाते

भारतामध्ये काही राज्यांत पाटबंधाऱ्याच्या सोयी अमाप उपलब्ध आहेत. पंजाबमध्ये सगळी जमीन बागायतीच असते. हरियानातही ६० ते ७० टक्के जमीन बागायत आहे. उत्तर प्रदेश आणि मध्य प्रदेशाच्या काही भागात पाटबंधाऱ्याच्या सोयी आहेत. भारत देशाचे एकूण क्षेत्राशी असलेले बागायत क्षेत्राचे प्रमाण जवळपास ५० टक्के आहे. परंतु महाराष्ट्रात मात्र हे प्रमाण केवळ १५ टक्के आहे. पाण्याचा जास्तीत जास्त वापर झाला तर हे क्षेत्र ३० टक्के होणार आहे. म्हणजे महाराष्ट्रात ७० टक्के जमीन ही कायम जिरायत आणि पावसाच्या पाण्यावर अवलंबून राहणार आहे. ही स्थिती बदलायची असेल तर उपलब्ध असलेल्या पाण्याचा जास्तीत जास्त क्षेत्र भिजविण्यासाठी कसा वापर करता येईल, याचे नियोजन करावे लागणार आहे. . महाराष्ट्रात पाणी कमी. त्यावर पाटबंधारे प्रकल्प कमी. महाराष्ट्रात सारे उपलब्ध पाणी वापरणारे प्रकल्प तयार नाहीत. पण आहेत त्या प्रकल्पांची गणना केली तरी लहान-मोठ्या प्रकल्पांबाबत महाराष्ट्राचा देशात पहिला क्रमांक आहे. शिवाय महाराष्ट्राची सगळी जमीन सपाट नाही. चढ-उतार आहेत. त्यामुळे पाटबंधारे प्रकल्पांच्या उभारणीचा खर्चही

मोठा होतो आणि खर्चाच्या मानाने कमी जमीन बागायती होते. शिवाय पाणी शेतापर्यंत नेण्याचाही खर्च जास्त आहे. या पाण्याचा काटकसरीने वापर करणे गरजेचे आहे. एखाद्या पाण्याच्या साठ्यापासून पिकांपर्यंत पाणी नेताना आपल्याला नाकी नऊ येतात. त्यातच पण दांडाने पाणी देतो ज्याला मोकाट पाणी म्हणतात. काही काही शेतात तर दंडात पाणी तासभर जिरते आणि प्रत्यक्षात पिकाला अर्धा तास मिळते. दंडात जिरणारे पाणी हे गरिबीचे आणि शेती न परवडण्याचे सर्वात मोठे कारण आहे. पाण्यासाठी बराच आटापिटा करावा लागतो, पण पाणी मिळावे म्हणून एवढा आटापिटा करण्यापेक्षा आहे ते पाणी विचारपूर्वक वापरावे. पाण्याची बचत म्हणजे पाण्याचे नियोजन आहे.

पाणी

कु. निकीता अशोक मुजमुले
वर्ग १२ वा कला

पाणी पाणी पाणी
आली आणीबाणी
एकवटल्या साऱ्या जणी
घेण्यासाठी पाणी
तळ विहिरीचा
गाठला पाण्याने
पाणी पातळी
खोलवर गेली अवर्षणाने
पाणी वाचवा, पाणी जिरवा
आता मात करु पाण्यासाठी
अवर्षणाच्या प्रश्नावर
स्वप्रयत्नाने
चल खणूया डोंगर
पायासी अन्, पाणी जीरवुया
आपल्या रानासी, मुबलक पानी
रान नापीक, होईल सुपीक
देण्या मुबलक पीक
मंत्र पाण्याचा, मनी जपुया
रानी रानी पाणी जिरवूया
वारे माप पीक पिकवूया
पाण्याची आणीबाणी
नष्ट करुया
हातचे जल शिवाराचे
स्वप्न साकार करुया.....
सुजलाम, सुफलाम्
धरणी करुनी
भारत भूचे ऋण फेडूया
सौख्य समाधानाचे जीवन जगुया....

मी थेंब एक पाण्याचा...

कु. निकीत लक्ष्मण बल्हाळ
११ वा वाणिज्य

मी थेंब एक पाण्याचा, मी स्वर जीवन गाण्याचा
वाचवा मला वाचवा, हाच माझ्या ओठी जोगवा.
घ्या वसा मला जपण्याचा, मी थेंब एक पाण्याचा

मी पाऊस होऊन झरतो, मी नदीतुन वाहतो,
मी जलाशयी थांबतो, मग तहानही भागवतो,
मी दवबिंदु, अन् मी गंगा, मी सिंधू,
मी आनंदाचा, अन् दुःखाचा अश्रूबिंदू,
मी ऋतू आणतो रसरसण्याचा.... मी थेंब एक पाण्याचा

मी असता मोल न माझे, मी नसता रोप न ताजे
माझ्याविण कोरड ओठी, माझ्याविणा गरीब राजे
मी हिरवाई.....मी सळसळती तरुणाई.....
माझ्यामुळेच फुलतात फुले अन् वनराई...
मी नाद ईश्वरा च्या हसण्याचा, मी थेंब एक पाण्याचा

विनवून तुम्हा सांगतो पुन्हा सांभाळा या थेंबाला.
मी अमृत या जगताचे आहे जपुन ठेवा मजला
अडवा जिरवा पण घालवू नका वाया....
माझ्याविना जिवन नाही अन वणवण केवळ पाया
आधारच मी तुमच्या जगण्याचा, मी थेंब एक पाण्याचा....

जलसाक्षरता व जल व्यवस्थापन

कु. राखी अशोक बोरीकर
वर्ग १२ वा (वाणिज्य)

भारतात मूलभूत सोयीसुविधांची मोठ्या प्रमाणात अभाव आहे. त्यातच पाण्यासारख्या अत्याश्यक घटकाची येत्या १० वर्षात मोठ्या प्रमाणात टंचाई भासणार असल्याचे अलीकडे सादर करण्यात आलेल्या भारतीय जल उद्योगांच्या सर्वेक्षणातून समोर आले आहे. भारत हा नैसर्गिक साधन संपत्तीने विपूल असा देश आहे. त्यात भारतात सरासरी पावसाचे प्रमाणही चांगले आहे. परंतू या पडणाऱ्या पाण्याचे योग्य नियोजन न केल्यामुळे हे पाणी जमिनीवर पडून वाहून जाते. ते अडवते जात नसल्यामुळे ते थेट नदी, नाले किंवा समुद्राला जावून मिळते. त्याचा काहीच फायदा होत नाही. शेतीला पावसाळ्यात मिळणारे पाणी ही जमेची बाब सोडली तर पावसाच्या फ ारसा उपयोग भारतात होत नाही. तो करता येत नाही. कारण शेतीसाठी पाऊस हे समीकरण मान्य केले तरी इतर सगळ्या गोष्टींसाठी पाणी लागते. हे समीकरण लोक मान्य करायला तयार नाहीत. त्यांची तसी मानसिकता बनत नाही, ही भयंकर गोष्ट आहे. शेतीसाठी जसे पाणी लागते त्याच प्रकारे घरगुती आणि घराबाहेर उद्योगधंदे तसेच इतर वापरासाठी मोठ्या प्रमाणात पाण्याचा वापर केला जातो. पण शेतीशिवाय विहिरी, धरणे, कालवे यांच्यात पावसाचे पडणारे पाणी असते. त्या व्यतीरिक्त शहरे आणि ग्रामीण भागांसाठी वर्षभर पाणी उपलब्ध असणे आवश्यक आहे, ते होत नाही. भारतात जल प्रदूषणाचे प्रमाण इतके वाढलेले आहे की, त्यामुळे देशभरातील नद्या, कालवे आणि शहरांच्या मध्यभागी असलेल्या विहिरी आता प्रदूषित झालेल्या आहेत. शहरातील सांडपाणी आणि उद्योग-धंद्यातील प्रक्रिया न केलेले रसायनमिश्रीत पाणी यामूळे जलप्रदूषण वाढले आहे. पण हे जलप्रदूषण कमी करुन जमिनीतील जलपूनर्भरण वाढवणे आवश्यक आहे. ते होत नाही. शेती आणि उद्योगांसाठी पाण्याचा बेसुमार उपसा होतो. परंतू विहिरी, कालवे, धरणे याच्यातील पाण्याचे पुनर्भरण होत नाही. पाण्याचा उपसा कमी करनु जल प्रदूषणाबात कठोर कायदा आणि त्याची कठोर अंमलबजावणी करणे आवश्यक आहे. आज शहरी आणि ग्रामीण भागात १ लि. पाण्याची बॉटल १० ते २५ रुपयांत विकली जात आहे. हे बाटलीबंद पाणी विकत घेण्याची लोकांची मानसिकता बनली आहे. परंतू जल व्यवस्थापन करण्यासाठी पुढाकार घ्यावा. शहरी आणि ग्रामीण भागात सरकारी आणि स्वयंसेवी संस्थाच्या मदतीने हे काम मार्गी लावणे आवश्यक आहे. पुढील १० वर्षात भिषण पाणी टंचाई होणारा देश म्हणून भारताकडे बोट दाखविले जात आहे. राज्याअंतर्गत आणि राज्य-राज्यांमध्ये पाण्याचा प्रश्न जटील बनू लागला आहे. तसेच खाऱ्या पाण्याला पिण्यायोग्य पाणी बनवायचे प्रयोग सुरु आहेत.परंतू ते फार खर्चीक आहे. भारता सारख्या देशाला परवडणारे नाहीत. म्हणून जल व्यवस्थापन करतांना सर्वच पातळीवर लोकांचे प्रबोधन करणे आवश्यक आहे. जल साक्षरता आणि त्यातुन येणारे जल व्यवस्थापन हि काळाची गरज आहे. त्यासाठी लोकांनी आपल्या मानसिकतेत बदल घडवून आणणे आवश्यक आहे.

जलसाक्षरता आजच्या काळाची गरज

कु. साक्षी विनोद जाधव
वर्ग १२ वा (वाणिज्य)

मनुष्यप्राण्याच्या जीवनात पाण्याला असलेले अनन्यसाधारण महत्व पाहुन पाण्याला जीवन असेही म्हटले जाते. पृथ्वीचा तीन-चतुर्थांश भाग पाण्याने वेढलेला आहे. तथापी, हे पाणी खारे असल्याने पिण्यास लायक नाही, आपल्या देशातही उपलब्ध पाणी साठ्याचे प्रमाण विषम स्वरुपात आहे. वाढती लोकसंख्या, पाण्याची भूगर्भातील घटणारी पातळी यामुळे पाण्याचा काटकसरीने वापर करण्याची गरज आहे आणि त्यासठी जलसाक्षरतेची गरज आहे.

पाणी समस्या ही फक्त एक जिल्ह्याची राज्याची किंवा देशाची समस्या राहिलेली नाही तर तिला जागतिक स्वरुप प्राप्त झाले आहे. पृथ्वीवर भरपुर पाणीसाठा आहे. तो कधीही कमी पडणार नाही. असे सर्वांना वाटत होते.

जलसंवर्धन

थिंक महाराष्ट्र
थिंक वर्ल्ड

कु. भक्ती उत्तम जाधव
वर्ग ११ वा (वाणिज्य)

पाण्याच्या खाजगीकरणाचा पुरस्कार भारताच्या राष्ट्रीय जलनीतीमध्ये करण्यात आला आहे. खाजगीकरणाचा प्रयोग दिल्लीसारख्या राज्यात करण्यातही आला आहे. पाण्याची मुक्त बाजारपेठ पाण्याचे दर ठरवील; भाव वाढले, की त्याचा वापर कमी होईल आणि मागणी व पुरवठा ह्यांत समतोल साधला जाईल अशी अपेक्षा या धोरणानुसार व्यक्त करण्यात येते. जागतिक बँकेने आर्थिक मदत देण्यासाठी 1995 च्या आसपास ज्या अटी घातल्या त्यात महत्त्वाची अट होती, पाण्याचे खाजगीकरण ही! जागतिक बँकेची अपेक्षा अशी, की खाजगीकरण केले, की बाजारपेठेतील स्पर्धा भ्रष्टाचार नष्ट करील आणि बड्या बहुराष्ट्रीय कंपन्या त्या क्षेत्रात पैसा गुंतवतील. त्यांनी मत मांडून ठेवले आहे, की शुद्ध व स्वच्छ पाणी हे सगळ्यांना मिळावे ह्यासाठी जो पैसा आवश्यक आहे तो ह्या मार्गाने उभा राहील. बहुराष्ट्रीय, गर्भश्रीमंत कंपन्या त्यांचे सामाजिक कर्तव्य म्हणून मानवकल्याणाचे हे काम करतील आणि त्यातून कंगाल, गरीब, दरिद्री अशा तिसऱ्या जगाची पाण्याची तहान भागू शकेल!

कोल्हापूर जिल्ह्याला पावसाचे वरदान आहे. कोल्हापूर शहराचा सरासरी पाऊस एक हजार पंचवीस मिलिमीटर, सर्वात कमी - 543.5 मिलिमीटर (1972 साली) तर सर्वात जास्त - एक हजार सहाशेबेचाळीस मिलिमीटर (1961), 1148.6 मिलिमीटर (2005), 1170.8 मिलिमीटर (2006) आहे. पावसाचे दिवस वर्षात सरासरी पासष्ट आहेत. पंचगंगेची सर्वसाधारण पूररेषा पातळी- 543.9 मीटर तर महत्तम पूररेषा पातळी पाचशे अठ्ठेचाळीस मीटर आहे.

महाराष्ट्र हे देशातील सर्वाधिक धरणे बांधणारे राज्य आहे. त्याद्वारे एकूण सिंचनक्षमतेचा मागील दहा वर्षांचा आढावा घेता तो स्थिर आहे (18 टक्के) आणि राज्यातील 2004-05, 2008-09, 2012-2013 या वर्षांची भूजल आकडेवारी सांगते, की भूजल उपलब्धतेतही फारसा फरक नाही (31.21बी.सी.एम)! थोडक्यात निसर्ग पाणी नियमितपणे देत आहे, पण पाणीटंचाईचा आलेख तर दरवर्षी चढतच आहे.

भारत देशात एकूण मोठी धरणे पाच हजार सातशेएक आहेत. त्यांपैकी महाराष्ट्रात दोन हजार तीनशेचौपन्न धरणे (देशातील एकूण धरणांच्या एकेचाळीस टक्के) आहेत. महाराष्ट्रात एकूण नऊ हजार चारशे मानवनिर्मित जलाशय आहेत. म्हणजेच, सरासरी एकशेचौऱ्याण्णव जलाशय प्रती तालुका आहेत (एकूण तालुके तीनशेअठ्ठावन्न). ही आकडेवारी छाती दडपून टाकते व लगेच मनात येते, की मग पाण्याचे दुर्भिक्ष एवढे का? त्या प्रकल्पांचे व्यवस्थापन अजिबात केले जात नाही. त्या प्रकल्पांची देखभाल आणि दुरुस्ती केली जात नाही. त्यामुळे जलाशयातील पाण्याचे मोठ्या प्रमाणावर बाष्पीभवन, गळती, पाझर आणि पाण्याची चोरी होते. जलाशयांची देखभाल होत नसल्यामुळे ते जलस्रोत आणि त्यांतील गुंतवणूक पूर्णपणे वाया जात आहे.

परंतु जसजसा औद्योगिक विकास होवू लागला. वाढत्या लोकसंख्येकडून पाण्याचा वापर वाढू लागला. तसतसा मुबलक पाण्याबाबतचा समज दुर होवू लागला. तसे पहिले तर पाण्याचा सर्वाधिक वापर शेतीसाठी केला जातो. त्यानंतर कारखाने आणि घरगुती वापरासाठी होतो. जलविद्युत प्रकल्प, औष्णिक वीज प्रकल्पांनाही मोठ्या प्रमाणात पाणी लागत असते. आपल्या राज्याचा विचार केला तर त्यात समानता नाही. पावसाळ्यात पडणारे पाणी साठवून ते अधिकाधिक क्षेत्राला पुरवता आले पाहिजे. आपल्याला अजूनही पाण्याचे महत्त्व म्हणावे तसे पटलेले दिसत नाही.

काहींना वाटते पाणी प्रश्न ही शासनाची जबाबदारी आहे. जलसंपदा, कृषि, पाणी पुरवठा व स्वच्छता, नगर विकास, ग्रामविकास व जलसंधारण खात्यानेच हे प्रश्न सोडवायचे. पण प्रत्येक नागरिकाने असा स्वार्थी विचार करणे हे स्वतःच्या पायावर कुऱ्हाड मारुन घेण्यासारखे नव्हे तर भावी पिढीवरही अन्याय करण्यासारखे आहे. दुर्दैवाने तसी वेळ आलेली दिसून येत आहे. पाण्याचा सर्वाधिक वापर शेतीसाठी होत असल्याने शेतकरी बांधवावर काटसरीने पाणी वापरण्याची फ ार मोठी राष्ट्रीय जबाबदारी आहे. शेतीसाठी सिंचन प्रकल्प, नदी, विहिरी वैगेरेद्वारे उपलब्ध होतो. पिकापर्यंत पाणी पोहचवतांना त्यातील बरेच पाणी वाया जाते. याशिवाय शेतीतील खत वाया जाणे, जमिनीची धूप होणे यासारखे लक्षात न येणारे नुकसान होते. आज शेती व्यवसायात आधुनिकता आली आहे. पाणी वापराचे तंत्र विकसीत झाले आहे. मातीचा प्रकार, जमिनीचा उतार या बरोबरच पीक याची जात यासाठी आवश्यक खताचे, पाण्याचे प्रमाण याची माहिति पुरेशा अनुभवासह व यशस्वी प्रयोगासह उपलब्ध आहे. पिकाचा प्रकार पाहून ठिंबक किंवा तुषार सिंचन पध्दतीचा वापर करता येवू शकतो. काहीना ही पध्दती खर्चिक व आर्थिक गुंतवणूक करणारी वाटते. परंतू भविष्यकाळ आणि ज्यादा पाण्यामुळे होणारे नुकसान याचा एकत्रित विचार केला तर ते फायद्याचे ठरते.

छोट्या छोट्या गोष्टीतूनही आपण पाण्याची बचत करु शकतो. पाण्याची बचत म्हणजेच पाण्याची निर्मीती असे म्हटल्यास वावगे ठरु नये. आपण रस्त्याने जाताना नळाच्या तोट्या उघड्या असलेल्या पाहतो. त्यातुनही बऱ्याचदा पाणी वाया जातो. पाण्याचे महत्त्व समाजाला पटवून देण्यासाठी माहिती व जनसंपर्क विभाग, नगर विकास विभाग, पर्यावरण विभाग,उद्योग विभाग, शालेय शिक्षण व क्रिडा विभाग, उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग, ग्रामविकास व जलसंधारण विभाग आदी प्रयत्नशील आहेत. या जलजागृतीसाठी स्वयंसेवी संस्थानीही पुढे आले पाहिजे. पाणी बचत, जलसाक्षरता जल जागृती या गोष्टी केवळ कायदे किंवा नियमांनी साध्य होणाऱ्या नाहीत तर त्यासाठी हवी स्वयंशिस्त आणि जाणीव जागृती.

जलसाक्षरतेचे महत्त्व

कु. निकीता लक्ष्मण बल्हाळ
वर्ग ११ वा (वाणिज्य)

मानवाच्या जीवनातील अन्न, वस्त्र आणि निवारा या तीन प्रमुख गरजा आहेत. परंतु पाणी हेच जीवन असलयने अत्यंत महत्त्वाची मानवी गरज बनली आहे. पाण्याचे दैनंदिन जीवनात वापर करीत असतात. आपण सर्वांनी एकजुटीने प्रत्येकाने काटेकोरपणे व नियोजनबध्द वापर करणे आवश्यक आहे. पाणी वापराबाबत सर्वांनी एकत्र येवून सर्वेकष विचार करुन जल व्यवस्थापनाबाबत समाजत जागृती निर्माण करणे महत्त्वपूर्ण आहे. तसेच शासनाच्या जलव्यवस्थापनाबाबत नागरिकांबरोबरच शाळा, महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना प्रोत्साहित करुन पाण्याचे महत्त्व पटवून देणे आवश्यक आहे.

पाण्याच्या प्रश्न सोडविण्यासाठी शासनामार्फत प्रयत्न केले जात आहेत. मात्र पाणी टंचाईच्या प्रश्न जनतेचा सक्रिय सहभाग व सहकार्य मिळाल्याशिवाय संपणार नाही. पाण्याची उपलब्धता व पाणी वापराचे नियोजन, पाण्याचा अपव्यय टाळणे, पाण्याचा गरजेपुरता वापर करणे, पाण्यासंबंधी कायदे व नियमांचे पालन जल व्यवस्थापनाबाबत समाज जागृती व साक्षरता निर्माण होण्यासाठी २२ मार्च या जागतिक जल दिनाचे औचीत्य साधून प्रतिवर्षी दिनांक १६ ते २२ मार्च हा जल जागृती सप्ताह म्हणून साजरा करण्यात येत आहे.

भारत देश हा कृषीप्रधान देश आहे. देशात ७०% लोक शेतीवर अवलंबून आहेत. अशा कृषीप्रधान देशात जल व्यवस्थापनाला अनन्य साधारण महत्त्व आहे. शेतीचा विकास हा पाण्यावर अवलंबून असल्याने देशाच्या आर्थिक विकासात पाणी हा महत्त्वाचा घटक आहे. पाणी उपलब्धतेसाठी निसर्गावर अवलंबून रहावे लागत असल्याने पाण्यांचा प्रश्न कळीचा बनला आहे. जल व्यवस्थापन ही काळाची गरज आहे की ज्यामुळे आपले उज्वल भवितव्य घडण्यास मदत होईल. यातून पावसाचा जमिनीवर पडलेला प्रत्येक थेंब साठविण्यासाठी जल संधारणाचे विविध उपचार प्रत्येक गावात घेण्यात येत आहेत. त्यामुळे पाण्याचे विक्रेंदीत साठे निर्माण होवून पाणी टंचाईचा प्रश्न सोडविण्याचा चांगला प्रयत्न शासनाकडून केला जात आहे. यास लोकसहभागही चांगला मिळत असल्याने हे अभियान समाजात जल साक्षरता व जल व्यवस्थापन वाढविण्यास आदर्शवत ठरत आहे. कारण पाण्याच्या बचतीचे व संवर्धनाचे आज काटेकोरपणे नियोजन करुन जलसाक्षरता वाढवून जलव्यवस्थापन केले तरच भविष्यात मानवी जीवन सुखकर होईल.

जलसंवर्धन

क्रिष्णा विलासराव शिंदे
वर्ग ११ वा (वाणिज्य)

पाण्याच्या नियोजन योजनांचा विचार करतांना त्या फायदेशीर असाव्यात असे धोरण असते. कोणकोणत्या मार्गांनी जास्तीत जास्त पाण्याचे शक्य तितके नियोजन केले जाईल व त्याचा कसा उपयोग होईल यावरुन जल संधारणाच्या कार्यक्षमतेचे मोजमाप होते. काही प्रकल्प मुख्यतः अवर्षण, महापुर, पाण्यामुळे घातक जंतुप्रसार किंवा इतर धोके शक्य तो टाळण्याकरिता आखले जातात अशा योजना आर्थिक दृष्ट्या फायदेशीर होतीलच असे नाही. पावसाळ्यात पूराचे जे पाणी नद्यांतून वाहन जाऊन समुद्रास मिळते ते पूर्णपणे वाया जाते. हे पूराचे पाणी थोपविणारे प्रकल्प किंवा पूराचे पाणी प्रथम जमिनीत मुरवून नंतर ते दुष्काळी प्रदेशांना उपलब्ध करुन देणारे प्रकल्प आर्थिक दृष्ट्या खर्चिक असले, तरी अत्यावश्यक आहेत. पिण्यासाठी, स्वच्छतेसाठी व मानवी आरोग्या–साठी, वनस्पती संवर्धनासाठी, अन्नधान्यसमृध्दी साठी व खाद्यनिर्मीतीसाठी, सिंचाईसाठी, उद्योगधंद्यासाठी, विकासासाठी, विद्युत निर्मीतीसाठी व इतर करमणूकीच्या किंवा मनोरंजनाच्या साधनांसाठी पाण्याचा पूरवठा नियमितपणे करणारे प्रकल्प आयोजित करणे, जे जल संधारणाचे मुख्य उदिष्ट असावे लागते. भूमिजल निसर्ग निर्मीत तळी, नद्यांतील डोह, दल दलीचे प्रदेश, खोलगट भागात साठलेले पाणी हे सर्व जलसंधारणाचे नैसर्गिक प्रकार आहेत. बर्फाच्या रुपाने झालेला पाण्याचा संचय विशिष्ट काळात मिळण्यासारख्या आहे. जमिनीवरुन

वाहणाऱ्या पाण्यासारखे त्याचेही नियंत्रण करावे लागते. भुमिजल हे जलसंधारणाचे एक महत्त्वपूर्ण साधन आहे. धरणे बांधून करावयाच्या जलसंचयापेक्षा भूमिगत जलसंचय फार कमी खर्चाचा असतो. तो संचय करण्याचा व्यापही फ ार नसतो. बाष्पीभवनाने होणारी तुटही यात अत्यल्प असते. झऱ्यांच्या किंवा पाझरांच्या रुपाने हे पाणी बाहेर पडून नदी व नाले यांचा प्रवाह वर्षाचे बाराही महिने टिकवून ठेवते. याच भूमिगत पाण्यामुळे सरोवराचे व विहिरींचे झरे सर्व ऋतुत जिवंत राहतात. हिमप्रदेशातील बर्फ वितळून येणाऱ्या पाण्याचा बराचसा भाग जमिनीत मुरतो. भूपृष्ठावरील जलशयांचे पाणी, नद्यांच्या डोहातील पाणी, दलदलीच्या प्रदेशातील पाणी सारखे जमिनीत मुरत राहते आणि त्यामूळे भूमिजलाच्या साठ्यात भर पडत असते. पावसाचे पाणी नैसर्गिक रित्या जमिनीत मुरते, त्यापेक्षा ते अधिक प्रमाणात मुरेल अशा भूमिजलाचा साठा वाढेल या उद्देशाने अनेक उपाय योजिले पाहिजेत. हे उपाय कमी खर्चाचे असतात. गटागटाने त्यांचा अवलंब करणे शक्य होते. वने व झाडी यांचाही या कामी उपयोग होतो. जमिनीवरुन पावसाचे पाणी वाहून जाण्यास झाडाच्या मुळांमुळे व पालापाचोळ्या मूळे प्रतिरोध होतो. त्यामूळे ते जमिनीत मुरणे सुलभ होते ज्या पाणलोट क्षेत्रात वने व झाडी असते तेथील मृदा मुबलक प्रमाणात पाणी मरु देईल अशाच स्वरुपाची असते. दाट झाडींमूळे जमिनीची धूप होत नाही. वन संवर्धनाने भूमिगत पाण्याचे साठे वाढविता येतात ते ह्याच कारणामुळे माळजमीनीवरुन पावसाचे पाणी शीघ्रगतीने इतरत्र वाहून जाते, तेही जमीनीत जास्त प्रमाणात मूरावे असे उपाय योजने शक्य आहे.

पावसाचे मनोगत....

कु. साक्षी विनोद इंगळे
वर्ग ११ वा वाणिज्य

मी आंगतुक अवकाळी आलोय
सर्वानाच का नको वाटतोय
तुम्ही मला नीट जपत नाही
म्हणून मी अश्रु ढाळतोय

तुम्ही भावना विसला म्हणून
मी मन मारुन बरसतोय
माणुसच आहात ना तुम्ही हे
मुक्याने ओरडून विचारतोय

आश्चर्य वाटत या सर्वात
तुमची विनोद बुध्दी शाबुत आहे
व्हॉटस्अप वर मात्र माझ्यावरच्या
पाचकळ जोक्सला खुप भाव आहे

निस्वार्थी मी, माझ्या माहेरच्या
आभाळात खरंच सुखी आहे
माहीत नव्हतं मला तुमच्या
राज्यात एवढा सासुरवास आहे

देव म्हणाला तु विनामुल्य बरस
त्या भावनाशुन्य माणसांसाठी
ओरबाडन हा त्याचा धर्म आणी
बरसन हा आपला गुणधर्म

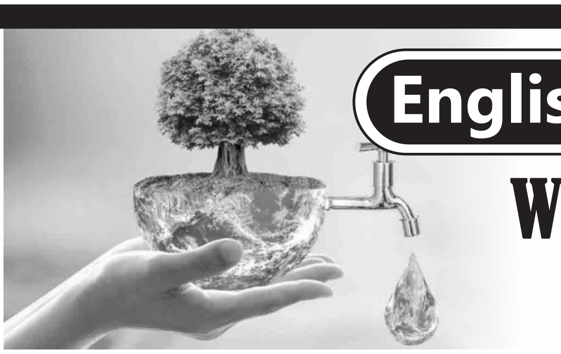

English Section

Water Resource

Ku. Nikita Laxman Balhal
11th Commerce

Water resource management is the activity of planning, developing, distributing and managing the optimum use of water resources. It is a sub-set of water cycle management. Water is essential for our survival. The field of water resources management will have to continue to adapt to the current and future issues facing the allocation of water. With the growing uncertainties of global climate change and the long term impacts of management actions, the decision-making will be even more difficult. It is likely that ongoing climate change will lead to situations that have not been encountered. As a result, alternative management strategies are sought for in order to avoid setbacks in the allocation of water resources.

Ideally, water resource management planning has regarded to all the competing demands for water and seeks to allocate water on an equitable basis to satisfy all uses and demands. As with other resource management, this is rarely possible in practice.

One of the biggest concerns for our water-based resources in the future is the sustainability of the current and future water resource allocation. As water becomes more scarce, the importance of how it is managed grows vastly. Finding a balance between what is needed by humans and what is needed in the environment is an important step in the sustainability of water resources.

Water is an essential resource for all life on the planet. Of the water resources on Earth only three percent of it is fresh and two-third of the freshwater is locked up in ice caps and glaciers. Of the remaining one percent, a fifth is in remote, inaccessible areas and much seasonal rainfall in monsoonal deluges and floods cannot easily be used. As time advances, water is becoming scarcer and having access to clean, safe, drinking water is limited among countries. At present only about 0.08 percent of all the world's fresh water

Save water Save our life

Ku. Aarti Subhash Kshirsagar
11th Commerce

Save water, its our planet's most
precious resource.
Save water, the living source of all
other living organism on this earth.
Save water, the lifeline of the
ecosphere and the entire universe.
Save water, stop unnecessary
splurge flow or leak.
Save water, use water efficiently
protect the lakes and rivers.
Save water, its our pride duty
and responsibility.
Come.... join the hands spread the
message and pledge now and
forever to save water.

Water is Life...

Ku. Kajal Vijay Utale
11th Commerce

Water is the precious gift of God on the earth. Life exists on the earth because of the availability of water. Itself being tasteless, odorless and colorless, it adds taste, color & nice smell in the life of living beings on the earth. It is found everywhere & known as life. It takes nothing from us but gives life to us. It has no shape but takes the shapes of container we store it. We find it everywhere in rivers, seas, tank, wells, ponds etc. but we lack clean drinking water. Three-fourth part of the earth is full of water however we need to conserve water as there is very less percentage of clean water. Earth is the only known planet in this universe where life is possible only because of the availability of water & oxygen. Water is most important necessity of life for all the living beings on the earth. Without water no one can exist even for a day. We also know that there is very less percentage of clean water means drinking water available on the earth, so we should not waste clean water & save it for future generations.

Importance of Clean Water :-

We should change our bad habits into positive ones and spread awareness among people about the importance of clean water. We should promote the less use and saving of clean water to maintain the continuity of life on the earth. All the living beings like human, animals plants etc. need water in all the walks of life from morning till night like drinking, cooking, bathing, washing clothes, watering plant etc. People working in different fields need water for different purposes such as farmers need water plants, industrialists for industry work, electricity plants to generate hydro-electricity etc. People at many places of the world are suffering water scarcity or completely lack of water in their regions.

Conclusion :-

Lack of water is a big issue in many countries. It is a symbiotic factor and important, element to which life depends on. The level of drinking water under the ground is becoming less because of the disturbance in the natural filtering system. Deforestation & lack of plants cause rain water to run away instead of going inside the ground. We should follow all the key activities regarding save water from loss, unnecessary use and waste as well as damage of water quality.

Save Water, Save Life.....!

Drip Drop !

Tina Sudhakar Pawar
11th Commerce

Drip Drop, Drip Drop
we use water a lot
we must be careful not to waste
Water when we use toothpaste
Try to conserve water best
Water cools down when we
are hot.

It help the flowers in the pot
Water is hot water is cold
Let us drink till we are old
Drip Drop, Drip Drop
we use water a lot

How can we Save the Water

Ku. Aditi Anup Dhore
12th Commerce (G)

1. Brush your teeth with the tap off !
Leaving the tap running when brushing your teeth waste up to 10 L. Per Minute.

2. Save water and energy by reducing shower times to 4 minutes.
Almost 1/4 of household water is used in the shower. Cutting your shower time by just 2 minutes can result in a water saving up to 30%.

3. A running tap can use 10 L of water per minute
You could capture a bucket of water for the garden every time you had a shower when waiting for the temperature to heat up. Imagine how many litres we could save.

4. Make sure your home is leak free.
Each year the equivalent of around 700 million buckets of water is lost through residential leaks in perth alone.

5. Swap to a water efficient showerhead.
Showers make up 22% of total household water use. By swapping to water efficient showers heads, households can save up to 20000 L. of water per year.

6. Reduce water wastage with WELS rated taps or flow controlled aerators.
In the kitchen and laundry fit WELS 4 star taps and for the bathroom sink use WELS 6 star taps. Tap aerators are easy to fit.

7. Reduce water waste, choose the half flush !
Around 9% of total household water use goes down the toilet ! when you can, choose the half flush when you use 3L for half flush and 4.5 for full flush.

8. Water your plants with greywater !
A grey water system can help you save drinking water by watering your garden with water from the bath, shower or washing machine.

9. Install a rainwater tank.
Depending on where you live in WA or rain water tank can be a great way to save & store rainwater to be use on your garden during drier weather.
A small tank can be plumbed into your toilet & washing machine saving over 20000L of water a year.

Water Scarcity

Chetan Ramrao Dangarkar
11th Commerce

Water scarcity is the lack of fresh water resources to meet water demand. It affects every continent and was listed in 2019 by the World Economic Forum as one of the largest global risks in terms of potential impact over the next decade. It is manifested by partial or no satisfaction of expressed demand, economic competition for water quantity or quality, disputes between users, irreversible depletion of groundwater, and negative impacts on the environment. Two-thirds of the global population (4 billion people) live under conditions of severe water scarcity at least 1 month of the year. Half of the world's largest cities experience water scarcity.

Scarcity as a result of consumption is caused primarily by the extensive use of water in agriculture/livestock breeding and industry. People in developed countries generally use about 10 times more water daily than those in developing countries. A large part of this is indirect use in water-intensive agricultural and industrial production processes of consumer goods, such as fruit, oilseed crops and cotton. Because many of these production chains have been globalized, a lot of water in developing countries is being used and polluted in order to produce goods destined for consumption in developed countries.

Water scarcity has many negative impacts on the environment, such as adverse effects on lakes, rivers, ponds, wetlands and other fresh water resources. The resulting water overuse that is related to water scarcity, often located in areas of irrigation agriculture, harms the environment in several ways including increased salinity, nutrient pollution, and the loss of flood plains and wetlands.

There are several principal manifestations of the water crisis.

1. Food security in the Middle East and North Africa Region.
2. Inadequate access to safe drinking water for about 885 million people.
3. Overuse and pollution of water resources harming bio-diversity.
4. Regional conflicts over scarce water resources sometimes resulting in warfare.

Atmospheric Water Generator (AWG) :-

An atmospheric water generator (AWG) is a device that extracts water from humid ambient air. Water vapor in the air can be extracted by condensation - cooling the air below its dew point, exposing the air to desiccants, or pressurizing the air.

Many atmospheric water generators operate in a manner very similar to that of a dehumidified : air is passed over a cooled coil, causing water to condense.

Desalination Machines :-

Desalination machines are designed to take away mineral components from saline water. More generally, desalination refers to the removal of salts and minerals from a target substance

Save Water Save Life

Ku. Nandini Shyam Utale
11th Commerce

Water is the second substance after air to survive on the earth for all living beings. Water is not only the vital for the living being but also important for plant or trees. Apart from water used as drinking. It also has various uses such as Washing, Cooking, Cleaning etc. Water is so important since beginning of life that all the major civilization take place near the river in the world.

We can imagine of life otherwise there is no possibility of life thus we can also say that 'Water is Life' Water from sea evaporates and joins the air as water vapor and turn into cloud. When cloud transfers from sea to plain area, and cool down, if converted into rain and fill the river and ground water again.

सुनो सुनो.... एक कहानी

कु. शितल रामकृष्ण मस्के
वर्ग ११ वा (ब)

सुनो सुनो एक कहानी
एक था राजा,
एक थी रानी....
दोनो मर गए, खत्म कहानी

कुछ याद आया, सबने भूतकाल में सुना होंगा....
अब भविष्य की सुनो....
कोख से बेटी,
धरती से पानी,
दोनों मिट रहे, खत्म कहानी...
पानी कहता है...
''जिसे अबतक ना समझे, वो कहानी हूँ मैं,
मुझे बर्बाद मत करों, पानी हूँ मैं....''

जल ही जीवन

कु. अदिती अनुप ढोरे
वर्ग १२ वा (वाणिज्य)

कभी जल की महत्ता की,
'बयाँ' हम कर नहीं सकते ।
बिना पानी के जीवन में,
हम रह नही सकते ।।
बचाये नीर की हर बूंद को,
हम साथ में मिलकर ।।
प्राणों की रक्षा के खातिर
याद रखे हर बार ।
बचायें पानी की जलधार,
यही है जीवन का आधार ।।
इसका दूसरा हल भी नहीं है,
इसके बिना तो कल भी नहीं है ।
ये है प्यासे की दरकार,
बचायें पानी की जलधार ।।
न करे प्रदूषित नीर कभी,
न तो व्यर्थ बहाये ।
तब पिये सकल परिवार,
बचाये पानी की जलधार ।।
बूंद-बूंद को मोती समझे,
दे उसे माँ की तरह प्यार ।
सब मिलकर करे ललकार,
बचाये पानी की जलधार ।।

पानी बचाओ, जीवन बचाओ दुनिया बचाओ....

कु. निता बालाजी ससाने
वर्ग ११ वा (वाणिज)

पृथ्वी पर जीवन के लिए पानी की प्रमुख आवश्यकता है । जीवन को स्वस्थ और सुरक्षित बनाने के लिए सभी जीवित लोगों को पानी की आवश्यकता होती है । जैसे-जैसे जनसंख्या दिन-प्रतिदिन बढती जा रही है, पानी की खपत भी बढ रही है और शहरीकरण के कारण पेड नियमित रुप से घटते जा रहे है । जिसके परिणाम स्वरुप प्रदूषण, विभीन्न क्षेत्रो में सुखा क्षतिग्रस्त फसल और ग्लोबल वार्मिंग की सबसे खराब स्थिती है ।

इस प्रकार यह जीवन को बचाने और दुनिया को बचाने के लिए पानी को बचाने के लिए सभी को आदते बनाने का उचित समय है ।

जल संरक्षण व जल व्यवस्थापन

कु. निकीता लक्ष्मण बल्हाळ
११ वा वाणिज्य

जल संवर्धन प्रबंधन जल संसाधनों के इष्टतम् उपयोग की योजना विकास वितरण और प्रबंधन की गतिविधी है । यह जल चक्र प्रबंधन का एक उप–समुच्चय है । पानी हमारे अस्तित्व के लिए बहुत आवश्यक है । जल संवर्धन प्रबंधन के क्षेत्र को पानी के आवंटन का सामना करनेवाले वर्तमान और भविष्य के मुद्दो के अनुकूल होना जारी रखना होगा । वैश्विक जलवायु परिवर्तन की बढती अनिश्चिताओं और प्रबंधन कार्यो के दीर्घकालिन प्रभावों के साथ निर्णय लेना और भी कठिन हो जायेगा । यह संभावना है की चल रहे जलवायु परिवर्तन के उन स्थितियों का सामना करना पडेगा जो सामाना नहीं किया गया है । नतीजतन, जल संसाधनों के आवंटन में असफलताओं से बचने के लिए वैकल्पिक . प्रबंधन रणनितीओं की मांग की जाती है ।

आदर्श रुप से जल संसाधन प्रबंधन योजना में पानी के लिए सभी प्रतिस्पर्धी मांगो का संबंध है और सभी उपयोंगो और मांगो को पूरा करने के लिए एक समान आधार पर पानी आवंटित करना चाहता है । अन्य संसाधन प्रबंधन के साथ, यह व्यवहार में शायद ही संभव है ।

भविष्य मे हमारे जल आधारित संसाधनो के लिए सबसे बडी चिंताओं में से एक वर्तमान और यहां तक की भविष्य के जल संसाधन आवंटन की स्थिरता है । जैसा कि पानी अधिक दुर्लभ हो जाता है, इसका प्रबंधन कैसे किया जाता है? इसका महत्व काफी हद तक बढता है । मनुष्यों द्वारा क्या जरुरत है इसके बीच एक संतुलन खोजना जल संसाधनों की स्थिरता मे एक महत्वपूर्ण कदम है ।

पानी ओ पानी

कु. टिना सुधाकर पवार
११ वा वाणिज्य

जिस रंग ढालो यह ढल जाये,
मन को खूब लुभाता पानी
टप टप टप टप करके बरसता
रिमझिम रिमझिम लाता पानी
कलकल कलकल करती नदियों को
सागर से मिलवाता पानी
रागणियोंसी झंकार उडाता
झरनों को सहलाता पानी
सूरज की तपीश से भाव बन
उड जाता पानी
पर्वत की उंची चोटी पर
बर्फ बन मुस्काता पानी
उदास खेतो में लाये हरियाली
तब बडा सुहाता पानी
प्यास में अमृत बन जाता
जीवन यही चलाता पानी
कभी गम कभी खुशी में
अश्क बन बह जाता पानी
सैलाब सुनामी जब कहर बन जाये
तब बडा डराता पानी
निशा ऐ वजुद मिटने को है
तब भी शितलता जगाता पानी
हो जाता गमगीन तब तब
जब जब जाया जाता पानी
जल बचाओ थल बचाओ
संदेश यह सुनाता पानी
पिढीयाँ कल न रहेगी प्यासी
अगर मानव आज बचाता पानी ।

जल सुरक्षा

कु. साक्षी विनोद इंगळे
वर्ग ११ वा (वाणिज्य)

मत करो मुझको बर्बाद इतना, तो तुम याद रखो,
प्यासे ही तुम रह जाओगे, मेरे बिना न जी पाओगे ।

कब तक बर्बादी का मेरे, तुम तमाशा देखोगे ।
संकट आएगा जब तुम पर, तब मेरे बारे में सोचोगे ।

संसार मे रहनेवालों को मेरी जरुरत पडती है,
मेरी बर्बादी के कारण मेरी उम्र भी घटती है ।

ऐसा न हो एक दिन मै इस दुनियाँ से चला जाऊँ,
खत्म हो जाएँ खेल मेरा लौट के फिर न वापस आऊँ

पछताओगे रोओगे तुम नही बनेगी कोई बात,
सोचो समझो करो फैसला अब तो ये है तुम्हारे हाथ ।

मेरे बिना इस दुनिया मे जीना सबका मुश्किल है,
अपनी नही भविष्य की सोचो भविष्य भी इसमे
शामिल है ।

मुझे ग्रहण कर सभी जीव अपनी प्यास बुझाते हैं,
कमी मेरी पड गई अगर तो, हर तरफ सूखे पड जाते है ।

सतर्क हो जाओ, बात मान लो मेरी, यह कहना है,
करो फैसला मिलकर आज,
मत करो मुझको बर्बाद इतना, तुम रखो याद ।

जीवन का आधार-जल

कु. मनिषा सुनिल राठोड
११ वा वाणिज्य

प्राणो की रक्षा के खातिर
याद रखे हर बार ।
बचायें पानी की जलधार,
यही है जीवन का आधार ।

इसका दूसरा हल भी नहीं है,
इसके बिना तो कल भी नहीं है ।
ये है प्यासे की दरकार,
बचायें पानी की जलधार ।

न करे प्रदूषित नीर कभी,
न तो व्यर्थ बहाये ।
तब पीये सकल परिवार,
बचाये पानी की जलधार ।।

बाह्य स्वच्छता तन की रहेगी,
अंतर्मन भी मुदित रहेगा ।
लगेगा खुशियों का अंबार,
बचायें पानी की जलधार ।

बूंद-बूंद को मोती समझे,
दे उसे माँ की तरह प्यार ।
सब मिलकर करे ललकार,
बचाये पानी की जलधार ।।

जल सुरक्षा

कु. शितल संतोष राठोड
वर्ग ११ वा (वाणिज्य)

है अनमोल ये निर्मल पानी,
बूंद बूंद है हमे बचानी ।
पाहाडियों से ये आता है,
नदियाँ बन कर जाता है ।
नदियाँ है अब हमे बचानी,
नदियाँ से बहता पानी ।
पानी जब भी कम हो जाता,
घर मे कुछ भी नही हो पाता ।
प्यास लगे तो पानी पीये,
नहाने धोने मे भी पानी ।
पौधो मे हम डाले पानी,
कुत्ता-बिल्ली माँगे पानी ।
बिन पानी हम जी न पाये
फिर पाणी क्यों व्यर्थ बहाये ।
है अनमोल ये निर्मल पानी,
बूंद बूंद है हमे बचानी ।
नल मे खुला न छोडो पानी,
टप-टप, टप-टप बहता पानी ।
पानी को तुम खूब बचाओ,
काम पडे तब उसे बहाओ ।
झिम झिम, झिम-झिम वर्षा आती,
नदियों में यह मिल जाती ।
नदियाँ सब की है जिंदगानी,
बूंद बूंद है हमे बचानी ।
गंगा बहती, यमुना बहती,
सबको यह है कहती ।
ये है सबकी जिंदगानी,
बूंद बूंद है हमे बचानी ।
है अनमोल ये कितना पानी,
बूंद बूंद है हमे बचानी ।

पानी न होता

कु. नंदिनी शाम उतळे
११ वा वाणिज्य

पानी न होता यदि धरा पर,
बोलो हम फिर क्या पीते?
और बिना पानी के भैयाँ,
पल-भर भी कैसे जीते?

क्या बिन पानी पौधे उगते,
फसलें लगती हरी-भरी?
खिलते फूल क्या रंग-बिरंगे,
क्या फलों की लगती झड़ी?

कैसे बिजली बादल बनते,
कैसे फिर वर्षा होती?
कैसे नदियाँ निर्झर बहते,
सागर देता क्यों मोती?

ओस न गिरती, धुंध न होती,
देख न इन्द्रधनुष पाते।
कुएँ-ताल और बावड़ियाँ,
बिलकुल सूख सभी जाते।

बर्फ न होती, दूध न होता,
बनती लस्सी फिर कैसे?
घर के बर्तन, फिल्टर, कूलर,
लगते खाली सब जैसे।

बिन पानी जग सूना लगता,
नीरस हो जाता जीवन।
अत: बचाएँ हम पानी को,
पानी ही है सच्चा धन।

जल ही जीवन

कु. साक्षी रविंद्र चौरे
११ वा वाणिज्य

एक बार सोच के देखो जरा,
क्या जल बिना तुम जी पाओगे ?
तरस जाओगे बूंद-बूंद के... गर व्यर्थ जल बहोओगे ।
कबतक देखोगे तुम जल की बर्बादी के तमाशे ।
जब जल खत्म हो जायेगा, मरोगे तुम प्यासे-प्यासे ।
सुख रही है नदियाँ नाले जल का स्तर भी गिर रहा ।
आँखे खोल के देख जरा, तू जल संकट से घिर रहा ।
आज नही संभले तो कल रोओगे-पछताओगे ।
तरस जाओगे बूंद-बूंद के... गर व्यर्थ जल बहोओगे ।
जल बिना जगत सूना है, जल ही अनुपम धन है ।
जल बिना जीवन न होगा, जल ही तो जीवन है ।
अपने बच्चों के हिस्से का,जल तुम व्यर्थ बहा रहे ।
आने वाली नस्लों के लिए, कैसे दिन तुम ला रहे ।
फिजाओं मे जहर भरके नदियों के नाली करके,
भूजल को खाली करके, तुम कैसे मुँह दिखला ओगे ।
तरस जाओगे बूंद-बूंद के... गर व्यर्थ जल बहोओगे ।

जल सुरक्षा

कु. धनश्री रामराव शिंदे
वर्ग ११ वा (वाणिज्य)

सब कुछ करता, सब कुछ भरता,
धरती पर जीवन इसी से चलता ।
अब हम इसका कर रहें दुरुपयोग,
जिसके कारण जग रहें कई नये रोग ।
धरती के नींचे से खीच रहे है,
अंधाधुंद पानी,
जिससे धरती नीचे हो रही बेजानी ।
पानी का सदा करो सदुपयोग,
आये न सुखा न कोई रोग ।
रोको यह जल दोहन अभियान,
वरना बिना मौत के गवा ओं गे अपनी जान ।
सब मिलकर करे ऐसा प्रयास जिससे,
जल दोहन संकट की समझ में आये सबकी बात,
व्यर्थ न फेके जल की एक भी बूंद,
सुधारे गलती व अपनी भूल,
हम न सुधरे या न सुधरे समाज,
तो प्यासे ही गँवाएगे अपनी जान,
सोच-समझकर करे प्रयास मिल सारे,
जो न समझे उसको करो वारे न्यारे,
करे प्रतिज्ञा व्यर्थ न फेकेंगे जल की एक बूंद,
तभी होगी संकट सबके मिलने से दूर ।

जलसाक्षरता

संकेत प्रकाश राऊत
११ वा वाणिज्य

भविष्य में जल की कमी की समस्या को सुलझाने के लिये जल संरक्षण ही जल बचाना है । भारत और दुनिया के दूसरे देशों मे जल की भारी कमी है जिसकी वजह से आम लोगों को पीने और खाना बनाने के साथ ही रोजमर्रा के कार्यो को पूरा करने के लिये जरुरी पानी के लिये लंबी दूरी तय करनी पडती है, जबकि दूसरी और पर्याप्त जल के क्षेत्रों मे अपने दैनिक जरुरतों से ज्यादा पानी लोग बबार्द कर रहें है । हम सभी को जल के महत्त्व और भविष्य में जल की कमी से संबंधित समस्याओं को समझना चाहिये । हमें अपने जीवन में उपयोगी जल को बर्बाद और प्रदूषित नहीं करना चाहिये तथा लोगो के बीच जल संरक्षण और बचाने को बढावा देना चाहीये । इस वक्त हो यही रहा है कि, विश्व की ८० प्रतिशत तमाम बीमारियाँ केवल इसीलिए हो रही है, क्योंकि पानी का उपयोग सही तरीके से नहीं किया जा रहा है ।

मराठी विभाग २०१९-२०

मराठी साहीत्योपासक मंडळाचे थाटात उद्घाटन संपन्न

बापुरावजी बुटले कला, नारायणराव भट वाणिज्य व बापुसाहेब पाटील विज्ञान महाविद्यालयात पदवी व पदव्युत्तर मराठी भाषा व साहित्य विभागाच्या वतीने मराठी साहित्योपासक मंडळाचा उद्घाटन समारंभ दि. ०५ सप्टेंबर २०१९ ला 'शिक्षक दिनी' मोठ्या थाटात आणि उत्साहात संपन्न झाला. या उद्घाटनप्रसंगी उद्घाटक म्हणून ह.भ.प.नारायणराव पडोळे, मोर्शी उपस्थित होते. या कार्यक्रमाचे अध्यक्ष, डी.व्ही.एस.पी. मंडळाचे अध्यक्ष मा.श्री.विजयकुमारजी बंग, प्रमुख अतिथी म्हणून मंडळाचे उपाध्यक्ष मा.डॉ.प्रदीपजी मेहता, मंडळाचे सचिव श्यामभाऊ पाटील, मंडळाचे सदस्य मा.श्री अजयजी ढोले सर, कार्यकारी प्राचार्य कॅप्टन प्रा.व्ही.एल.खळतकर, मराठी भाषा विभाग प्रमुख सहयोगी प्राध्यापक डॉ.रुपेश कऱ्हाडे, सहाय्यक प्रा.डॉ.सौ. अपर्णा पाटील उपस्थित होते. तसेच मराठी साहित्योपासक मंडळाची कार्यकारिणी व सर्व पदाधिकारी सदस्य उपस्थित होते.

याप्रसंगी ह.भ.प.नारायणराव पडोळे महाराजांनी मानवी जीवनातील साहित्याचे अनन्यसाधारण महत्व याविषयी विवेचन केले. साहित्य हे मानवी व मानवेत्तर जीवनाचे आगळे-वेगळे प्रतिबिंब आहे. साहित्याच्या मूळात समग्र मानवी जीवनाचे, समाजाचे महाकल्याण साकारलेले असते. असे साहित्य, साहित्य आणि भाषा यांच्या समन्वयातून आविष्कृत झालेल असल्यामुळे त्याला समृध्दता लाभते. त्यामुळे हा साहित्याचा अनमोल ठेवा म्हणजेच हे साहित्य धन समाजाच्या समोर आले पाहिजे, समाजोन्मुख झाले पाहिजे. असे उद्घाटकीय मार्गदर्शन पडोळे महाराजांनी केले. आपला मराठी भाषा विभाग सातत्याने अनेक उपक्रम राबवित असते. ही परंपरा उत्तरोत्तर वाढत जावो, अशी शुभेच्छा कार्यक्रमाचे अध्यक्ष मा.श्री. विजयकुमारजी बंग यांनी मराठी भाषा विभागाला दिल्या.

या कार्यक्रम प्रसंगी मा.श्री.डॉ.प्रदिपभाऊ मेहता, मा.श्री.श्यामभाऊ पाटील यांनीही कार्यक्रमाच्या नियोजनाचे व विद्यार्थ्यांच्या उत्साहाचे कौतुक करुन पुढे अनेक साहित्यीक उपक्रम राबविण्यासाठी मनापासून शुभेच्छा दिल्या. या उद्घाटन कार्यक्रमाचे प्रास्ताविकपर मराठी भाषा मार्गदर्शन व साहित्य विभागाचे प्रमुख प्रा.डॉ.रुपेश कऱ्हाडे यांनी केले. कार्यक्रमाचे सुत्रसंचालन व आभार प्रदर्शन प्रा.प्रितम गावंडे यांनी केले. सदर कार्यक्रमाला महविद्यालयातील प्राध्यापक वृंद, शिक्षकेत्तर कर्मचारी, ग्रंथालय कर्मचारी, तिन्ही शाखेचे मराठी भाषा व साहित्याचे विद्यार्थी बहुसंख्येने उपस्थित होते.

मराठी भाषा व साहित्य विभागच्या वतीने 'मराठी भाषा गौरव दिन' साजरा

महाविद्यालयातील पदवी व पदव्युत्तर मराठी विभागात गुरुवार दि. २७ फेब्रुवारी २०२० ला 'कविवर्य कुसुमाग्रज जयंती' व 'मराठी भाषा गौरव दिन' उत्साहात साजरा करण्यात आला. महाविद्यालयाचे प्राचार्य कॅप्टन व्ही.एल. खळतकर या कार्यक्रमाचे अध्यक्ष होते तर प्रमुख अतिथी म्हणून मराठी विभाग प्रमुख प्रा.डॉ.रुपेश कऱ्हाडे, प्रा.डॉ.अपर्णा पाटील, प्रा. निलेश गायकवाड, प्रा. प्रीतम गावंडे, रासेयोचे कार्यक्रम अधिकारी प्रा.डॉ. प्रविण चांडक, प्रा. आम्रपाली मेश्राम आणि माजी विद्यार्थीनी अंजुम बाळापुरे आदींची उपस्थिती होती. विचार मंचावरील मान्यवरांच्या हस्ते कविवर्य कुसुमाग्रज यांच्या प्रतिमेचे पूजन व पुष्पहार अर्पण करुन कार्यक्रमाचा शुभारंभ करणयत आला, तर प्रा.डॉ.रुपेश कऱ्हाडे यांच्या लक्षवेधी प्रास्ताविकपर भाषणाने कार्यक्रमाची सुरुवात झाली. आपल्या प्रास्ताविकात कुसुमाग्रज यांच्या समग्र साहित्यावर संक्षिप्त विवेचन करुन 'मराठी भाषा गौरव दिवस' साजरा करण्यामागील हेतू स्पष्ट केला, तसेच नाशिक येथील कुसुमाग्रजांच्या कवितांच्या उद्यानासंदर्भासंबंधी अत्यंत उपयुक्त माहिती दिली.

प्रा.डॉ. अपर्णा पाटील यांनी आपल्य सुमधूर आवाजात कुसुमाग्रज यांच्या कवितेचे वाचन करुन श्रोत्यांना मराठी भाषेची थोरवी समजावून सांगीतली. तसेच आपल्या अतिथी मार्गदर्शनातुन प्रा. निलेश गायकवाड यांनी वि.वा. शिरवाडकर यांची 'कणा' ही कविता वाचन करुन विद्यार्थ्यांना कुसुमाग्रजांच्या वांङ्मयाचा व मराठी भाषेच्या वाटचालीचा प्रभावी शब्दात परिचय करुन दिला. प्रा. प्रितम गावंडे यांनी मराठी भाषेचा इतिहास आणि बोली भाषेचा गोडवा समजावून दिला तर प्रा.प्रविण चांडक यांनी मराठी भाषा गौरव दिनाच्या निमीत्याने सर्व उपस्थितांना शुभेच्छा दिल्या.

शेवटी आपल्या अध्यक्षीय भाषणात प्राचार्य कॅप्टन व्ही.एल.खळतकर यांनी मराठी भाषेची हजार वर्षाची टिकाऊ परंपरा सांगत आपल्या मातृ भाषेबाबत विद्यार्थ्यांमध्ये आशावादी दृष्टिकोन निर्माण झाला पाहिजे असे प्रतिपादन केले. तसेच सदर कार्यक्रमांमध्ये बी.ए.३ वर्षाचा विद्यार्थी नवल राठोड याने आपले मनागत व्यक्त केले. बी.ए.प्रथम वर्षाची विद्यार्थीनी कु. साक्षी बोरकर हिने 'शेतकरी' या कवितेचे वाचन केले. कार्यक्रमाचे सुत्र संचालन व आभार प्रदर्शन कु. आचल मराठे हिने केले. कार्यक्रम यशस्वी करण्यासाठी मराठी विभागाच्या सर्व तिन्ही शाखांमधील विद्यार्थ्यांनी प्रयत्न केले. त्याच प्रमाणे महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक वृंद आणि शिक्षकेत्तर कर्मचारी यांनी मोलाचे सहकार्य केले.

मराठी भाषा गौरव दिनाच्या निमित्ताने ग्रंथप्रदर्शनाचे आयोजन

महाविद्यालयातील पदवी व पदव्युत्तर मराठी विभागात जागतक मराठी भाषा दिन व मराठी भाषा गौरव दिनाचे औचित्य साधून जागतिक मातृभाषा दिना पासून ते दि. २७ फेब्रुवारी या मराठी भाषा दिना पर्यंतच्या एका सप्ताहामध्ये विविध विषयावरील ग्रंथाचे प्रदर्शन भरवण्यात आले होते.

विद्यार्थ्यांमध्ये वाचनाची आवड निर्माण व्हावी, महत्वपूर्ण पुस्तकांचा संग्रह करण्याची मनापासूनची जाणीव जागृत व्हावी, ग्रंथ हेच खरे गुरु होत, या विषयीची माहिती व्हावी या सकारात्मक हेतूने हे ग्रंथप्रदर्शन आयोजित केले गेले. सदर ग्रंथप्रदर्शनीचे उद्घाटन महाविद्यालयाचे कार्यकारी प्राचार्य व्ही.एल.खळतकर यांच्या हस्ते करण्यात आले. सदर कार्यक्रमासाठी मराठी विभागाचे प्रमुख प्रा.डॉ.रुपेश कऱ्हाडे, मराठी विभागाचे प्रा.डॉ.अपर्णा पाटील, प्रा. निलेश गायकवाड तसेच ग्रंथपाल विजय पचगाडे, रासेयोचे कार्यक्रम अधिकारी प्रा.डॉ. प्रविण चांडक, आदींची उपस्थिती होती. ग्रंथ प्रदर्शन सप्ताहामध्ये विविध उपयुक्त विषयावरील ग्रंथाचे प्रदर्शन भरवण्यात आले होते. महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांसह प्राध्यपकांनी सदर ग्रंथ प्रदर्शनाला उत्स्फुर्त प्रतिसाद देत कार्यक्रम यशस्वी केला.

Department of English

Department of English has been arranged various activities during the academic session 2019-2020. Considering the need and importance of English Language in the Globe, English Club has been formed. To fulfill the aims and objectives of English Language Club, various activities are conducted.

In order to develop the personality of the students a Guest Lecture was arranged on 'Importance of English Grammar in Competitive Examinations'. Two students of Department of English have sent their Essays, in Essay Competition on "Buddha's Philosophy. The said competition was conducted by Buddhist Studies Centre, Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati. A Slogan Competition, Speech Competition and Poster Making Competition was also conducted as a part of Swacchata Pakhwada (Cleanliness Fortnight). In this programme, we have received enormous response from the students. Many students have participated in this competition spontaneously. The students, who performed well in the competition, were honoured by giving certificates.

To make overall development of the students, the department was also conducted the activities of Group Discussion, Seminar Presentation, Personal Interview, Reading Skill, Assignments, Question- Answer session etc. for the students. Moreover, the department conducted A Certificate Course in Communication Skills in English for the college students, so that students can speak English fluently.

– राज्यशास्त्र विभाग अहवाल –

महाविद्यालयाच्या राज्यशास्त्र विभागाने कार्यकारी प्राचार्य कॅप्टन व्ही.एन. खळतकर यांच्या मार्गदर्शनाखाली विभागप्रमुख डॉ.ए.डी.जाधव यांनी शैक्षणिक सत्र २०१९–२० मध्ये पुढील कार्यक्रम आणि उपक्रम राबविले. विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगिण विकास साधण्यासाठी हे महत्वाचे ठरते.

१) कारगील विजय दिवस रॅली – महाविद्यालयाच्या एन.सी.सी. आणि राज्यशास्त्र विभागाने २६ जुलै २०१०९ रोजी २० व्या **कारगील विजय दिना** निमीत्य दिग्रस शहरात भव्य रॅलीचे आयोजन करण्यात आहे. रॅलीची सुरुवात प्राचार्यांनी हिरवी झेंडी दाखवून केली.

२) राज्यशास्त्र अभ्यास मंडळाचे उद्घाटन – या सत्रासाठी गोपाल युवराज राठोउ याच्या अध्यक्षतेखाली राज्यशास्त्र अभ्यास मंडळाचे गठण करण्यात आले. २० ऑगस्ट २०१९ रोजी प्राचार्यांच्या अध्यक्षतेखाली प्रा.सुधीर पाठक यांच्या हस्ते राज्यशास्त्र अभ्यास मंडळाचे उद्घाटन झाले.

३) तज्ञ मार्गदर्शन – प्रा. सुधीर पाठक (माजी उपप्राचार्य तथा इतिहास विभागप्रमुख) यांच्या ऑगस्ट क्रांतीचे ऐतिहासिक व राजकीय महत्व या विषयावर मार्गदर्शन आयोजित केले.

४) मतदार जागृती रॅली – महाराष्ट्र विधानसभा निवडणूकीचे औचित्य साधून दि. १२ ऑक्टोबर २०१९ रोजी सायकल रॅलीचे आयोजन केले. रॅलीला प्राचार्यांनी हिरवी झेंडी दाखवली. यामध्ये तहसिलदार श्री राजेश वझीरे, मुख्याधिकारी श्री शेषराव टाले, श्री संजय राठोड (नायब तहसिलदार) सहभागी झाले.

५) संविधान दिवस – दि. २६ नोव्हेंबर २०१९ रोजी संविधान दिनाचे आयोजन करण्यात आले. या वेळी महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक आणि विद्यार्थ्यांनी संविधानाच्या प्रास्ताविकेचे सामुहिक वाचन केले.

६) मानवाधिकार दिन – दि. १० डिसेंबर २०१९ रोजी मानवाधिकार दिनाचे आयोजन केले. यावेळी डॉ.ए.डी. जाधव यांनी **मानवाधिकारचे स्वरुप व महत्व** यावर मार्गदर्शन केले.

७) स्वच्छता जागृती कार्यक्रम – स्वच्छता अभियान पंधरवडा निमीत्य दि. २३ जानेवारी २०२० रोजी स्वच्छता जागृती कार्यक्रमाचे आयोजन केले. यामध्ये सर्व प्राध्यापक आणि विद्यार्थी सहभाग झाले.

८) मतदार दिन – दि. २५ जानेवारी २०२० रोजी मतदार दिनाचे आयोजन करण्यात आले. या कार्यक्रमात सर्वांनी मतदार नोंदणी आणि मतदान करण्याची प्रतिज्ञा घेतली.

९) संविधानाच्या उद्देशिकेचे सामूहिक वाचन – दि. २६ जानेवारी २०२० रोजी गणतंत्र दिनाचे औचित्य साधून भारतीय संविधानाचे ध्वजवंदनानंतर लगेच डॉ.ए.डी. जाधव यांनी उद्देशिकेचे सामूहिक वाचन केले.

१०) शहीदांना श्रध्दांजली – दि. २४ फेब्रुवारी २०२० रोजी पुलवामा येथे झालेल्या दहशतवादी हल्यातील शहीदांना कार्यकारी प्राचार्य कॅप्टन व्ही.एल.खळतकर यांच्या अध्यक्षतेखाली श्रध्दांजली कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले.

११) गटचर्चा चर्चासत्र – राज्यशास्त्राच्या विद्यार्थ्यांसाठी गटचर्चा आणि चर्चासत्राचे आयोजन करण्यात आले. या शिवाय थोर महापुरुषांच्या जयंती, पुण्यतिथीच्या माध्यमातून सामूहिक मार्गदर्शन, कारगील विजय, चित्रकला स्पर्धा, अमरावती विद्यापीठाच्या युवा महोत्सव, वृक्ष रोपण, स्वच्छता अभियान आणि पदवीदान समारंभ, गुणवंत विद्यार्थी गौरव, शिक्षक पालक सभा इत्यादी कार्यक्रम आणि उपक्रमामध्ये सक्रिय सहभाग घेतला.

–इतिहास विभागाद्वारे आयोजीत उपक्रमांचा वृतांत–

१) शैक्षणिक सत्र २०१९-२० मधील इतिहास अभ्यास मंडळाचा उद्घाटन समारंभ २० ऑगस्ट २०१९ रोजी संपन्न झाला. इतिहास अभ्यास मंडळाच्या उद्घाटनाकरीता यंदाच्या वर्षी प्रा.एस.व्ही.पाठक (सेवानिवृत्त प्राध्यापक, बा.बु.कला, ना.भ.वाणिज्य व बा.पा.विज्ञान महाविद्यालय, दिग्रस) यांना प्रमुख उदघाटक म्हणून आमंत्रित करण्यात आले होते. याप्रसंगी प्रमुख उद्घाटकांचे 'शहिदांची गौरव गाथा' या विषयावर व्याख्यानसुद्धा संपन्न झाले. सदर कार्यक्रम प्रसंगी इतिहास अभ्यास मंडळाची नवी कार्यकारणी जाहीर करण्यात येऊन त्यांचे मान्यवरांमार्फत स्वागत करण्यात आले. या समारंभाप्रसंगी महाविद्यालयाचे कार्यकारी प्राचार्य प्रा.कॅप्टन.व्ही.एल.खळतकर, इतिहास विभागप्रमुख प्रा.पी.व्ही.गावंडे, अर्थशास्त्र विभागप्रमुख प्रा.डॉ.व्ही.आर.रोटे, राज्यशास्त्र विभागप्रमुख प्रा.डॉ.ए.डी.जाधव व बी.ए.भाग प्रथम,द्वितीय,तृतीय वर्षाचे विद्यार्थी उपस्थित होते.

२) दरवर्षी प्रमाणे यंदाच्या वर्षीसुद्धा इतिहास विभाग आयोजीत नैदानिक चाचणी (२०१९-२०) मधील गुणवंत विद्यार्थ्यांना इतिहास विभागाद्वारे ग्रंथभेट देऊन कौतुक करण्यात आले. याप्रसंगी महाविद्यालयाचे प्राचार्य प्रा.कॅप्टन.व्ही.एल.खळतकर यांनी राम मंडाळे व लखन मंडाळे या गुणवंत विद्यार्थ्यांना स्वहस्ते ग्रंथभेट देऊ केली. याप्रसंगी इतिहास विभागप्रमुख प्रा.पी.व्ही.गावंडे आणि बी.ए.भाग प्रथम वर्षाचे विद्यार्थी उपस्थित होते.

३) भारत सरकार पुरस्कृत 'स्वच्छ भारत अभियानांतर्गत' 'स्वच्छ भारत पंधरवडा' महाविद्यालयात विविध उपक्रम आयोजित करून साजरा करण्यात आला. या औचित्या प्रित्यर्थ इतिहास विभागाने 'स्वच्छता' या विषयावर दि.२३ जानेवारी २०२० रोजी 'शिक्षक-विद्यार्थी संवाद्सत्र' आयोजित केले. या संवादसत्रात 'स्वच्छता' या विषयाच्या अनुषंगाने उपस्थित प्राध्यापकांनी स्वछतेचे आर्थिक, राजकीय, सामाजिक अंगाने असलेले महत्त्व प्रतिपादित केले. तर उपस्थित विद्यार्थी प्रतिनिधींनी प्लास्टिक निर्मूलन, कचऱ्याची विल्हेवाट, वृक्षारोपण इत्यादी विषयावर आपले मत व्यक्त करून स्वच्छतेचे महत्त्व अधोरेखित करण्याचा प्रयत्न केला. याप्रसंगी महाविद्यालयाचे प्राचार्य प्रा.कॅप्टन.व्ही.एल.खळतकर, प्रा.डॉ. आर.आर.वानखडे, प्रा.डॉ.व्ही.के.जाधव, प्रा.डॉ.व्ही.आर.रोटे, प्रा.डॉ.ए.डी.जाधव, प्रा.पी.व्ही.गावंडे आणि समस्त बी.ए शाखेचे विद्यार्थी उपस्थित होते.

४) इतिहास विभाग, आयक्यूएसी सेल व श्रीमती. सविताबाई उत्तमराव देशमुख महाविद्यालय, दिग्रस यांच्या संयुक्त विद्यमानाने 'बौद्धिक संपदा अधिकार : संशोधन मान्यतेची कायदेशीर प्रक्रिया ' या विषयावर एकदिवसीय कार्यशाळेचे ३० जानेवारी २०२० रोजी आयोजन करण्यात आले. याप्रसंगी ॲड.श्री. स्वप्नील गावंडे (संचालक, बीएलआय कॅन्सलटन्सी प्रा.लि. अमरावती) यांनी कार्यशाळेच्या सत्रात मुख्य मार्गदर्शन केले. सदर मार्गदर्शनातून उपस्थित प्राध्यपक व विद्यार्थ्यांना बौद्धिक संपदा अधिकार विषयक माहिती देऊन संशोधनास भारत सरकारची अधिकृत मान्यता मिळविण्यासंदर्भातील कायदेशीर प्रक्रिया, प्रशासकीय नीतिनियम, कागदपत्रांची पूर्तता व यासंबंधित इतर बाबी विषयक सखोल मार्गदर्शन करून संशोधन क्षेत्रात योगदान करण्याचे आवाहन त्यांनी केले. याप्रसंगी व्यासपीठावर कार्यशाळेचे अध्यक्ष कार्यकारी प्राचार्य प्रा.डॉ.व्ही.एम. गावंडे (श्रीमती. सविताबाई उत्तमराव देशमुख महाविद्यालय, दिग्रस), महाविद्यालयाचे प्राचार्य प्रा.कॅ.व्ही.एल.खळतकर, नॅक समन्वयक प्रा.डॉ.एम.एम.ढोरे उपस्थित होते.

५) इतिहास विभागाद्वारे विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासाकरिता सहाय्यक म्हणून दि. १२ मार्च २०२० रोजी ' व्यक्तिमत्व विकास व संवाद कौशल्य' विषयावर विशेष व्याख्यान कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यक्रमास मुख्य वक्ते म्हणून प्रा.धीरज राहुतीया (अधिव्याख्याता, बा.बु.कला,ना.भ.वाणिज्य व बा.पा.विज्ञान कनिष्ठ महाविद्यालय, दिग्रस) यांना आमंत्रित करण्यात आले होते. उपस्थित विद्यार्थ्यांशी भाषेचा एकहाती प्रवाही संवाद साधून मुख्य वक्त्यांनी वर्तमान युगात व्यक्तिमत्व विकासाचे औचित्य यशस्वीपणे सिद्ध केले. याप्रसंगी महाविद्यालयाचे प्राचार्य प्रा.कॅ.व्ही.एल.खळतकर, प्रा.डॉ.व्ही.आर.रोटे, प्रा.निलेश गायकवाड, प्रा.पी.व्ही.गावंडे व बी.ए. शाखेचे विद्यार्थी उपस्थित होते.

– वाणिज्य विभाग अहवाल –

१) **WELCOME PROGRAMME :**

दिनांक 03 ऑगस्ट २०१९ रोजी वाणिज्य विभागातर्फे बी. कॉम. भाग १ मध्ये प्रवेशित नवीन विद्यार्थ्यांचा स्वागत समारंभ बी. कॉम. भाग २ व ३ च्या विद्यार्थ्यांनी आयोजीत केला होता. हा कार्यक्रम विद्यार्थ्यांनी महाविद्यालयीन परिसरात वृक्ष लागवड करून कार्यकारी प्राचार्य कॅप्टन व्ही. एल. खळतकर, प्रा. डॉ. व्ही के. जाधव, प्रा. डॉ. पी. एम. चांडक, प्रा. डॉ. एम. एन. भगत, वाणिज्य विभाग प्रमुख प्रा. आर. आर. भोवते, प्रा. एस. पी. बडवाईक, प्रा. डी. डी. निलावार यांचे मार्गदर्शन व उपस्थितीत संपन्न झाला.

2) वाणिज्य अभ्यास मंडळाची स्थापना व उद्‌घाटन :

3) वाणिज्य विभागाअंतर्गत शैक्षणिक सत्र २०१९-२० करिता विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास घडून यावा या करीता वाणिज्य अभ्यास मंडळाची स्थापना दिनांक २८ ऑगस्ट २०१९ रोजी करण्यात आली. या अभ्यास मंडळाचे उद्‌घाटन दिनांक 4 सप्टेंबर २०१९ रोजी महाविद्यालयाचे प्राचार्य कॅप्टन व्ही. एल. खळतकर यांचे अध्यक्षते खाली व वाणिज्य विभागाचे माजी विद्यार्थी, सामाजिक वनविभागात वनपाल पदावर कार्यरत असलेले श्री सुभाष अशोक लंबे यांचे शुभ हस्ते संपन्न झाले.या कार्यक्रमाकरीता वाणिज्य विभाग प्रमुख प्रा.आर. आर. भोवते, प्रा. एस. पी. बडवाईक, प्रा. डी. डी. निलावार, वाणिज्य अभ्यास मंडळाचे अध्यक्ष व पदाधिकारी यांचे मार्गदर्शन

लाभले.
4) तज्ञांचे मार्गदर्शन.

वाणिज्य अभ्यास मंडळ अंतर्गत वाणिज्य विभागाकरीता विविध कार्यक्रमाचे आयोजन केले जाते. या अंतर्गत खालील मार्गदर्शकांचे आयोजित केले होते.

1) प्रा. विनीत माहुरे. : एस. एम. डी. भारती महाविद्यालय आर्णी
दिनांक : ३ ऑक्टोबर २०१९
विषय : आजचा सेमिस्टर पद्धतीचा अभ्यासक्रम व आजचा विद्यार्थी व महाविद्यालयाची भूमिका.

2) प्रा.डॉ. भास्कर पाढेन : फुलसिंग नाईक महाविद्यालय पुसद
दिनांक : १४ डिसेंबर २०१९
विषय : वाणिज्य विभागाच्या विद्यार्थ्यांनी नोकरी पेक्षा व्यवसायाकडे लक्ष केंद्रित करावे.

3) प्रा. डॉ. खुशाल ढवळे : मुंगसाजी महाराज महाविद्यालय दारव्हा
दिनांक :१५ डिसेंबर २०१९
विषय : 'आजच्या शिक्षण प्रणालीतील बदल व विद्यार्थी सहभाग' या विषयावर मार्गदर्शन केले.

4) शैक्षणिक सहल :
दिनांक २७, २८, व २९ फेब्रुवारी २०२० दरम्यान वाणिज्य विभागाच्या विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक व औद्योगिक सहल आनंदवन (वरोरा), चंद्रपूर, बल्लारपूर, भद्रावती, सोमनाथ, हेमलकसा येथे गेली होती. सहलीत ४१ विद्यार्थी व ३ प्राध्यापक सहभागी झाले होते.

Short Term Certificate Course on Insurance (Need & Importance)

वाणिज्य विभागाद्वारे शैक्षणिक सत्र २०१८–१९ वाणिज्य विभागाच्या अंतिम वर्षाच्या विद्यार्थांकरिता नियमीत अभ्यासक्रमा व्यतिरिक्त जीवन विमा (गरज व महत्व) या विषयावर ३० तासिकांचा प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम भारतीय जीवन विमा निगम शाखा दिग्रस यांचे संयुक्त विद्यमाने घेण्यात आला. या अभ्यासक्रमाचे समन्वयक प्रा.एस.पी.बडवाईक यांनी काम पाहिले. या अभ्यासक्रमात बी.कॉम. फायनल चे ४९ विद्यार्थी सहभागी झाले होते. मार्गदर्शक म्हणून भारतीय जीवन विमा शाखेचे शाखाधिकारी श्रीमान सुरेश वाहने, प्रशासकिय अधिकारी श्रीमान प्रवीण बोरा, श्री गडपायले साहेब, श्री मुंडे साहेब, विकास अधिकारी श्री जाजू साहेब, श्री देवतळे साहेब, महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.एस.व्ही. आगरकर, प्रा.एस.पी. बडवाईक, प्रा.आर.आर.भोवते, प्रा.दिपक डी. निलावार यांनी भूमिका पार पाडली.

– भौतिकशास्त्र विभाग –

भौतिकशास्त्र विभागाच्या वतीने दि. २८/१/२०२० रोजी 'उर्जा संवर्धन' या विषयावर 'पोस्टर स्पर्धा' आयोजित करण्यात आली. या स्पर्धेचे उद्घाटन कार्यकारी प्राचार्य कॅप्टन व्ही.एल. खळतकर यांच्या शुभहस्ते, प्रा.डॉ.व्ही.के. जाधव, विभागप्रमुख भौतिकशास्त्र विभाग यांच्या अध्यक्षतेखाली, प्रा.डॉ.पी.एम. चांडक, प्रा.व्ही.डी.जाधव, प्रा.डॉ.आर.आर. वानखडे, प्रा.डॉ.एस.एम. देवस्थळे, प्रा.आर.आर.भोवते, प्रा.एस.पी.बडवाईक, प्रा.डॉ.ए.डी.जाधव यांच्या प्रमुख उपस्थितीत संपन्न झाले. या स्पर्धेचे परिक्षण प्रा.डॉ.आर.आर.वानखडे व प्रा.एस.एम. देवस्थळे यांनी केले.

दि. २८ फेब्रुवारी २०२० रोजी राष्ट्रीय विज्ञान दिवस साजरा करण्यात आला. याप्रसंगी विविध विभागाद्वारे सेमिनार स्पर्धा, प्रश्नमंजूषा स्पर्धा, फ्लेक्स स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा इत्यादींचे आयोजन करण्यात आले. राष्ट्रीय

विज्ञान दिनाच्या यशस्वीतेसाठी डॉ.एम.एम. ढोरे, प्रा.डॉ.आर.आर. वानखडे, प्रा.डॉ.कु.एन.एस. लाभसेटवार, प्रा.डॉ.व्ही.के.जाधव, प्रा.डॉ.पी.एम.चांडक, प्रा.डॉ.एस.एम. देवस्थळे, प्रा.व्ही.डी. जाधव, प्रा.कु. पी.एम. सोनपराते, प्रा.डॉ.एस.के. पराते, प्रा.बी.जी. मस्के, प्रयोगशाळा सहाय्यक श्री पटेल, श्री जगताप, प्रयोगशाळा परीचर, विज्ञान विभागातील विद्यार्थ्यांनी अथक परिश्रम घेतले.

Internal Quality Assurance Cell (IQAC) 2019-20

A one day regional workshop on Aspects of Patent Registration -

One day regional workshop on 'Intellectual Property Rights : The Legal Aspects of Patent Registration was organized on dated 30/01/2020 Jointly Organized by Internal Quality Assurance Cell (IQAC) and Department of History, of B.B.Arts N.B.Commerce & B.P.Science College, Digras. Adv. Shri Swapnil J. Gawande (Director, BLI consultancy Pvt. Ltd, Amravati) was the key speaker. He discussed in detail the concept of intellectual property, its importance, legal aspects behind patent filing etc.

Department of Botany

1) Student of Post Graduate department of Botany Mr. Faizan Roshan Syed (M.Sc.II) participated in University level Speech competition on 16.09.2019, held at B.B.Arts, N.B.Commerce & B.P.Science College, Digras. Mr. Faizan Roshan Syed had got 1st position and awarded by Trophy and certificate. The student was guided by Dr. M.M.Dhore, HOD, Botany; Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

2) Students of Post Graduate department of Botany Ku. Aishwarya Ashok Chavhan (M.Sc.I) has participated in Intercollegiate Athletics Competition in the event Shot Put at HVPM, Amravati on 10.10.2019. Ku. Aishwarya Ashok Chavhan had got 2 nd position and awarded by certificate.

3) Student of Post Graduate department of Botany Ku. Sanjeeda Parveen Fahimoddin Shaikh (M.Sc.II) participated in District level Poster competition on 17.10.2019, held at District Rural Hospital, Yavatmal. Ku. Sanjeeda Parveen Fahimoddin Shaikh had got 1st position and awarded by certificate. The student was guided by Dr. M.M.Dhore, (HOD, Botany), Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

4) Student of Post Graduate department of Botany Mr. Faizan Roshan Syed (M.Sc.II) participated in InterUniversity Avishkar competition on 11.01.2020, held at Amolakchand Mahavidayalaya, Yavatmal. Mr.Faizan Roshan Syed had got 2nd position and awarded by certificate. The student was guided by Dr. M.M.Dhore, (HOD, Botany), Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

5) Student of Post Graduate department of Botany Ku. Pratiksha Vijayrao Khade (M.Sc.II) participated in College level Flower Arrangement competition (Single Flower) on 31.01.2020, held at B.B.Arts, N.B.Commerce & B.P.Science College, Digras. Ku. Pratiksha Vijayrao Khade had got 3 rd position and awarded by certificate. The student was guided by Dr. M.M.Dhore, (HOD, Botany),Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

6) Student of Post Graduate department of Botany Ku. Sanjeeda Parveen Fahimoddin Shaikh (M.Sc.II)

participated in College level Flower Arrangement competition on 31.01.2020, held at B.B.Arts, N.B.Commerce & B.P.Science College, Digras. Ku. Sanjeeda Parveen Fahimoddin Shaikh had got 2 ndposition and awarded by certificate. The student was guided by Dr. M.M.Dhore, (HOD, Botany), Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

7) Student of Post Graduate department of Botany Ku. Saniya Saher Akhtar Baig Mirza (M.Sc.II) participated in College level Flower Arrangement competition (Single Flower) on 31.01.2020, held at B.B.Arts, N.B.Commerce & B.P.Science College, Digras. Ku. Saniya Saher Akhtar Baig Mirza had got 1st position and awarded by certificate. The student was guided by Dr. M.M.Dhore, (HOD, Botany), Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

8) Student of Post Graduate department of Botany Ku. Ashwini Sahebrao Jadhao (M.Sc.II) participated in College level Speech competition on 31.01.2020, held at B.B.Arts, N.B.Commerce & B.P.Science College, Digras. Ku. Ashwini Sahebrao Jadhao had got 2 nd position and awarded by certificate. The student was guided by Dr. M.M.Dhore, (HOD, Botany), Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

9) Student of Post Graduate department of Botany Ku. Karina Ramjan Balapure (M.Sc.II) participated in College level Poster competition on 31.01.2020, held at B.B.Arts, N.B.Commerce & B.P.Science College, Digras. Ku. Karina Ramjan Balapure had got 1st position and awarded by certificate. The student was guided by Dr. M.M.Dhore, (HOD, Botany), Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

10) Student of Post Graduate department of Botany Ku. Karina Ramjan Balapure (M.Sc.II) participated in College level Slogan competition on 31.01.2020, held at B.B.Arts, N.B.Commerce & B.P.Science College, Digras. Ku. Karina Ramjan Balapure had got 1st position and awarded by certificate. The student was guided by Dr. M.M.Dhore,(HOD, Botany), Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

11) Students of Post Graduate department of Botany Mr. Faizan Roshan Syed (M.Sc.II) and Mr. Vivek Gajanan Mule (M.Sc.II) participated in Inter University Level Poster presentation Competition on 01.02.2020, organized by Shri Shivaji College of Arts, Commerce & Science, Akola. Mr. Faizan Roshan Syed got 1st position and also Mr. Vivek Gajanan Mule got 3rd position; both were awarded by Trophy and Certificate. The students were guided by Dr. M.M.Dhore, (HOD, Botany), Dr. S.M.Deosthale & Mr.P.S.Lachure.

12) Students of UG & PG department of Botany also participated in National Science Day programme on 28.02.2020. They presented Poster presentation Competition organized by National Science Day Programmee Committee. The students were guided by Dr. M.M.Dhore, (HOD, Botany), Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

13) Student of Department of Botany Mr. Faizan Roshan Syed (M.Sc.II) participated in State level Intercollegiate Speech competition on 29.02.2020, held at M.S.P.College, Manora. Mr. Faizan Roshan Syed had got consolation prize and awarded by Trophy and Certificate . The student was guided by Dr.M.M.Dhore, (HOD, Botany), Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

14) Students of UG & PG Department of Botany participated in Exhibition on Educational Model prepared by students of UG & PG students on 29.02.2020. The students were guided by Dr. M.M.Dhore, (HOD, Botany), Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

15) Students of Post Graduate department of Botany Ku. Samiksha Prakashrao Ingle (M.Sc.II) & Ku. Pratiksha Vijayrao Khade (M.Sc.II) participated in Inter University Level Best Seminar Competition on 06.03.2020, organized by Government Vidarbha Institute of Science and Humanities, Amravati. The students were guided by Dr. M.M.Dhore, (HOD, Botany), Dr. S.M.Deosthale & Mr. P.S.Lachure.

Department of Botany Activity Report 2019-20

A) Department of Botany Organized following activities related to Environmental awareness.

1) Tree plantation on dated 02.07.2019
2) Exhibition of Wild Flower and Medicinal Plants.
3) Exhibition of Tree and their Medicinal plants at NSS Camp.
4) World Wetland Day program on 03.02.2020

All students and faculty member of Department of Botany actively participated in above activities.

B) Department of Botany has organized following student related programs.

1) Inauguration of Botanical Society and Welcome ceremony for newly admitted students on 18.09.2019.

C) 1) Department of Botany has organized visit of B.Sc. II students to Wild Flower and Medicinal Plants on 19.09.2019

2) Department of Botany has organized Field Visit of Post graduate students at Arunavati Dam on 05.10.2019

3) Department of Botany has organized One Day Study Tour at Tipeshwar Wild Life Sanctuary on 01.03.2020.

4) Department of Botany has arranged the Ph. D. Viva-voce Exam. Our Department of Botany is recognized Research Center. Mr. Atul Vasantrao Wakode worked under the supervision of Dr. M.M. Dhore, Head and Supervisor, Department of Botany. Mr. Atul Wakode successfully completed his Research work and submitted the thesis to SGB Amravati University, Amravati. The University awarded the Ph. D. degree to Mr. Atul Wakode.

Department of Zoology

Department of Zoology has organized field visit to sericulture project of Dhanora and Vitholi and Study tour to Aquaculture at Sawanga on 23/08/2019.

Blood Group Testing Camp was organised by the Department in NSS special camp, Nimbha for villagers & NSS Volunteers on 11.01.20. Another Blood group Testing Camp was organized by the Department for student of Commerce faculty on 25/02/20.

On occasion of "National Science Day" Seminar Competition was held by the Department.

On 24/01/20 in Swatchhata Pakhwada, Poster, Speech & Slogan writting Competition on "Forest Conservation" was organized by the Department.

Guest Lecture of Dr. D.Y. Tayde, G.S.G. College, Umarkhed was organised on 15/02/20. Another guest Lecture of Dr. D.K. Dhabhadkar on 'Immunology' was organized on 05/03/20 by the Department.

Department of Zoology celebrated 'World Women Day' in collaboration with Inner Wheel Club, Digras

Department of Chemistry

Department of Chemistry is always thinking of giving some knowledge to student through the various innovative activities. Hence in this year department organized the seminars for students, organized the guest lecture on "Need of Water Harvesting and various techniques of Roof Water Harvesting". Dr. Prashant Modani was the resource person. Another guest lecture on "Single Used Plastic And Plastic Ban" of Pro. Sudhir Pathak was organized.

Students of Chemistry participated in various university level competitions such as Chemi-Quiz, Seminars, Speech etc. organized at college affiliated to S.G.B. Amravati University, Amravati.

Department of Mathematics

During the session 2019-20 Deptt has organised quiz competition for college students on 28/02/20 and guest lecturer by Dr V B Raut, Principal M M College Darwha. Dr V K Jadhao ,Head of Physics deptt and Dr R. N .Karhade head of Marathi deptt were presented for the same.

Report of Science Club

Science club had organized Guest Lecture for Science faculty students on dated 15 th Feb. 2020. The lecture was addressed by Dr. D. V. Tayde, Head of the Department, Department of Zoology, G. S. Gawande College Umarked. He has delivered session on “Higher Education Present and Future”.

सांस्कृतिक युवा महोत्सव, अमरावती

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ अमरावती द्वारा आयोजित सांस्कृतिक युवा महोत्सव २०१९ दिनांक ३० सप्टेंबर ते ३ आक्टोंबर २०१९ दरम्यान शासकीय विदर्भ ज्ञान विज्ञान महाविद्यालय अमरावती येथे आयोजित करण्यात आला होता. या सांस्कृतिक युवा महोत्सवामध्ये महाविद्यालयाचे विद्यार्थी ग्रुप डान्स, क्वीज, वक्तृत्वस्पर्धा, वादविवाद स्पर्धा, सुगम संगीत स्पर्धा, रांगोळी स्पर्धा आणि पोस्टर मेकिंग स्पर्धा मध्ये सहभागी झाले होते.महाविद्यालयाच्या एकुम १८ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला होता,

– राष्ट्रीय सेवा योजना अहवाल –

सत्र २०१९–२० पासून महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना पथकाचा कार्यभार प्रा.डॉ.प्रविण एम. चांडक, (रासेयो कार्यक्रम अधिकारी), प्रा.कु.पी.डी. भट (महिला कार्यक्रम अधिकारी) तसेच प्रा.डॉ. मनोज भगत (सहाय्यक कार्यक्रम अधिकारी) यांच्याकडे सोपविण्यात आला.

सत्र 2019 –20 मध्ये रासेयो ने राबविलेले ठळक कार्यक्रम.

१) नियमित कार्यक्रम अंतर्गत – महाविद्यालयाच्या रा.से.यो. पथकामध्ये सत्र २०१९–२० करीता १०० मुले व १०० मुलींचे नामांकन करण्यात आले. या वर्षामध्ये रासेयोने योगा दिवस, वृक्षारोपण, तंबाखु व्यसनमुक्तीसाठी सामूहिक शपथ, कारगील विजय दिवस, युवा माहितीदूत, जल साक्षरता विषयी जागृती, व्यक्तीमत्व विकास विषयावर व्याख्यान, हिमोग्लोबीन तपासणी शिबीर (मुलींसाठी) पल्स पोलीयो लसीकरण, कोरोना संसर्गजन्य विषाणूच्या संदर्भात जनजागृती इत्यादी ठळक कार्यक्रम आयोजीत केले.

२) विशेष निवासी शिबीर अंतर्गत – दि. ८.१.२०२० ते १४.१.२०२० दरम्यान रासेयो चे विशेष निवासी शिबीर दत्तकग्राम 'निंभा' येथे संपन्न झाले. या शिबीरात ५० मुले व ५० मुली असे एकुण १०० रासेयो स्वयंसेवक सहभागी झाले. या शिबीरा दरम्यान ग्रामस्वच्छता, आरोग्य शिबीर व मोफत औषधी वाटप, प्लास्टीक निर्मूलन व कापडी पिशवींचे वाटप, व्यक्तीमत्व विकास, शेतकरी व शेतकऱ्यांचे दैनंदिन जीवनाची छायाचित्र प्रदर्शनी, औषधी वनस्पती छायाचित्र प्रदर्शनी, रक्तगट तपासणी इत्यादी ठळक विषयांवर काम करण्यात आले.

सत्र २०१९-२० मध्ये या वर्षात खालील नमूद शिबीरात संबंधित विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला.

१) युवा प्रशिक्षण शिबीर – दि. ३० जुलै २०१९ ते ०८ ऑगस्ट २०१९ ला अमरावती येथे **युवा प्रशिक्षण शिबीराकरिता** खालील स्वयंसेवक व स्वयंसेविका ने सहभाग नोंदविला.

१. कु. वैष्णवी शिवाजी चिरडे (बी.कॉम. भाग १) व २. जनार्दन दिलीप राठोड (बी.ए.भाग. १).

२) निवड चाचणी शिबीर – दि. ३० ऑगस्ट ते ३१ ऑगस्ट २०१९ च्या दरम्यान सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ अमरावती येथे आयोजित निवड चाचणी शिबीराकरीता **श्याम हाबुसिंग जाधव** (बी.एस्सी. भाग ३) या रासेयो स्वयंसेवकाने सहभाग नोंदविला.

३) यवतमाळ जिल्हा स्तरीय शिबीर – दि. १ मार्च २०२० ते ८ मार्च २०२० या कालावधी मध्ये शिबला ता. पांढरकवडा येथे आयोजित यवतमाळ जिल्हा स्तरीय शिबीराकरीता खालील स्वयंसेवकांनी सहभाग नोंदविला.

१. अभिजीत विनोद राठोड (बी.ए. भाग १) २. धम्मपाल समाधान दंदे (बी.ए. भाग १) ३. श्याम सिताराम बिडवाल (बी.ए. १).

४) विद्यापीठ स्तरीय महिला सक्षमीकरण कार्यशाळा – दि. ८ मार्च २०२० ते ९ मार्च २०२० च्या दरम्यान आयोजीत विद्यापीठस्तरीय महिला सक्षमीकरण कार्यशाळेत खालील स्वयंसेवकांनी अमरावती येथे सहभाग नोंदविला.

१. कु. चंचल गजानन जंगमवार (बी.एस्सी. भाग २) २. कु. प्रियंका अनिल बंगाळे (बी.ए. भाग ३).

– राष्ट्रीय छात्र सेना अहवाल –

सत्र २०१९-२० मध्ये राष्ट्रीय छात्रसेनेत ९१ विद्यार्थी व विद्यार्थीनीना प्रवेश देण्यात आला होता व राष्ट्रीय छात्रसेनेच्या विद्यार्थ्यांनी विविध शिबीरामध्ये व सामाजिक उपक्रमात सहभाग घेतला.

१. राष्ट्रीय छात्रसेने तर्फे आयोजित करण्यात आलेल्या एटीसी, टीएससी व आर्मी अटॅचमेंट शिबीरामध्ये ७०% विद्यार्थ्यांचा सहभाग.

२. २१ जून २०१९ ला महाविद्यालयात 'आंतरराष्ट्रीय योग दिवस' साजरा करण्यात आला.

३. २८ जून २०१९ ला राष्ट्रीय छात्रसेने तर्फे 'हरित सेना' नोंदणी उपक्रम राबविण्यात आला.

४. १ जुलै २०१९ ला वृक्षारोपनचे आयोजन करण्यात आले.

५. २६ जुलै २०१९ ला 'कारगील विजय दिवस' च्या निमीत्ताने रॅलीचे आयोजन करण्यात आले.

६. २९ ऑगस्ट २०१९ ला राष्ट्रीय छात्रसेने तर्फे राष्ट्रीय छात्रसेनेच्या विद्यार्थ्यांना भारतीय सेनेमध्ये असलेल्या नौकरीच्या संधी या विषयावर कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. या विषयावर लेफ्टनंट विजय राठोड यांनी मार्गदशन केले.

७. २१ सप्टेंबर २०१९ प्रा.डॉ.संजय जगदळे यांचे व्यक्तीमत्व विकास या विषयावर कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन.

८. २ ऑक्टोबर २०१९ पासुन महाविद्यालयातर्फे स्वच्छता अभियान सुरु करण्यात आले व ते वर्षभर राबविण्यात आले.

९. १२ सप्टेंबर २०१९ 'गणेश विसर्जन' या उपक्रमात छात्रसेनेच्या विद्यार्थ्यांचे पोलीस विभागासोबत पोलिस मित्र म्हणून कार्य.

१०. २३ ऑक्टोबर २०१९, ४७ महाराष्ट्र बटालीयनचे कमांडींग ऑफीसर कर्नल मुरली कृष्णा यांचे राष्ट्रीय छात्र सेनेच्या विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन आयोजित करण्यात आले.

११. १९ जानेवारी २०२० राष्ट्रीय छात्रसेनेचे विद्यार्थी 'पल्स पोलियो मोहीम' मध्ये सहभागी.

१२. राष्ट्रीय छात्रसेनेचा विद्यार्थी शुभम संतोष लोंढे 'मुख्यमंत्री स्कॉलरशिप' प्राप्त.

१३. शुभम संतोष लोंढे, अमित हरीचंद राठोड, राजेश सुभाष जाधव, आकाश रमेश धनगर, सचीन पांडूरंग गव्हाणे, रुपेश विष्णू अढाव व शुभम रामराव चव्हाण यांची कॅप्टन व्ही.एल.खळतकर यांच्या मार्गदर्शनाने भारतीय सेनेमध्ये निवड.

१४. राष्ट्रीय छात्रसेनेच्या ३० विद्यार्थ्यांची स्वच्छता रिले सायकल पॅन इंडिया रॅलीमध्ये ३१ ऑगस्ट २०१९ मध्ये आर्णी ते यवतमाळ सायकल रॅली मध्ये सहभाग.

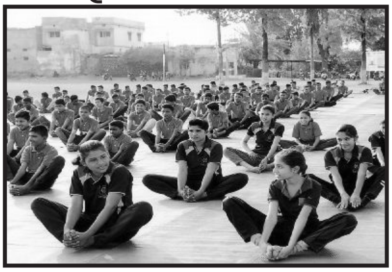

– शारीरिक शिक्षण विभाग –

कु. आम्रपाली किर्तने बी.ए. भाग १ च्या खेळाडूने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ आंतर महाविद्यालय **ज्युदो** स्पर्धेत कलर कोट प्राप्त केला आहे. तिने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ आंतर महाविद्यालय **ज्युदो** स्पर्धेत ४४ कि.ग्रॅ. वजन गटात सुवर्ण पदक प्राप्त केले आहे व अखिल भारतीय ज्युदो स्पर्धा कानपूर येथे सहभाग नोंदविला आहे.

शेख जुबेर बी.कॉम. भाग २ च्या खेळाडूने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठद्वारा आयोजीत आंतर महाविद्यालय ज्युदो स्पर्धेत कलर कोट प्राप्त केला आहे आणि अखील भारतीय विद्यापीठ ज्युदो स्पर्धा कानपुर येथे आपला सहभाग नोंदविला आहे. शेख जुबेर याने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ आंतर महाविद्यालय ज्युदो स्पर्धेत ६० कि.ग्रॅ. वजन गटात सुवर्णपदक प्राप्त केले आहे.

अभिषेक गव्हाणे बी.एस्सी. भाग २ च्या खेळाडूने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठद्वारा आयोजीत आंतर महाविद्यालय ज्युदो स्पर्धेत कलर कोट प्राप्त केला आहे आणि अखील भारतीय विद्यापीठ ज्युदो स्पर्धा कानपुर येथे आपला सहभाग नोंदविला आहे. अभिषेक गव्हाणे याने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ आंतर महाविद्यालय ज्युदो स्पर्धेत ६६ कि.ग्रॅ. वजन गटात सुवर्णपदक प्राप्त केले आहे.

आकीद मलनस बी.कॉम. भाग २ च्या खेळाडूने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठद्वारा आयोजीत आंतर महाविद्यालय ज्युदो स्पर्धेत कलर कोट प्राप्त केला आहे आणि अखील भारतीय विद्यापीठ ज्युदो स्पर्धा कानपुर येथे आपला सहभाग नोंदविला आहे. **आकीद मलनस** याने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ आंतर महाविद्यालय ज्युदो स्पर्धेत ७३ कि.ग्रॅ. वजन गटात सुवर्णपदक प्राप्त केले आहे.

कुणाल ठकणे बी.एस्सी. भाग २ च्या खेळाडूने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ, अमरावती तिसऱ्यांदा टेबल टेनिस या खेळात कलर कोट प्राप्त केला आहे. सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ, अमरावती द्वारा आयोजीत आंतर महाविद्यालय **टेबल टेनिस** स्पर्धेत तिसरा क्रमांक प्राप्त केला व त्याची निवड अमरावती विद्यापीठ टेबल टेनीस संघात झाली व त्याने वेस्ट झोन विद्यापीठ टेबल टेनिस स्पर्धेत इंदोर येथे आपला सहभाग नोंदविला आहे.

कु. संजीवनी ढोन बी.ए. भाग २ च्या खेळाडूने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ आंतर महाविद्यालयच्या ॲथ्लेटिक्स स्पर्धेत **गोळाफेक** स्पर्धेत सुवर्णपदक प्राप्त केले असून तिने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ, अमरावतीचा कलर कोट प्राप्त केला असून तिने अश्वमेध विद्यापीठ ॲथलेटीक्स राज्यस्तरीय स्पर्धेत आपला सहभाग नोंदविला आहे.

कु. चैताली जाधव बी.कॉम. भाग १ च्या खेळाडूने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ आंतर महाविद्यालयच्या अॅथ्लेटिक्स स्पर्धेत कलरकोट प्राप्त केला आहे. तिने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ, अमरावती आंतर महाविद्यालय अॅथलेटीक्स च्या भालाफेक स्पर्धेत सुवर्णपदक प्राप्त केले असुन तिने अश्वमेध राज्यस्तरीय विद्यापीठ अॅथलेटीक्स राज्यस्तरीय स्पर्धेत आपला सहभाग सोलापूर येथे नोंदविला आहे.

कु. तुळसा पारधी बी.ए. भाग ३ च्या खेळाडूने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ आंतर महाविद्यालयच्या अॅथ्लेटिक्स स्पर्धेत कलरकोट प्राप्त केला आहे. तिने आंतर महाविद्यालय ८०० मीटर स्पर्धेत रौप्यपदक प्राप्त केले आहे व तिची अमरावती विद्यापीठ अॅथलेटीक्स संघात निवड झाली व तीने राज्यस्तरीय विद्यापीठ अश्वमेध अॅथलेटीक्स राज्यस्तरीय स्पर्धेत आपला सहभाग सोलापूर येथे नोंदविला आहे.

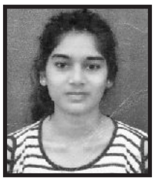

कु. स्वरुपा दिपक निळे बी.एस्सी. भाग २ च्या खेळाडूने **१६०० फिडे रेटींग चेस टूर्नामेंट**, नागपूर येथे आपला सहभाग नोंदविला आहे. सदर स्पर्धा जय साई वेलफेअर फाऊंडेशन, नागपूर यांनी आयोजित केल्या होत्या.

कु. सिध्दी संजय कुबरे बी.एस्सी. भाग २ च्या खेळाडूने **१६०० फिडे रेटींग चेस टूर्नामेंट**, नागपूर येथे आपला सहभाग नोंदविला आहे. सदर स्पर्धा जय साई वेलफेअर फाऊंडेशन, नागपुर यांनी आयोजीत केल्या होत्या.

तुषार चव्हाण बी.ए. भाग २ च्या खेळाडूने सिनीयर महाराष्ट्र राज्यस्तरीय खुली ज्युदो स्पर्धेत पुणे येथे आपला सहभाग नोंदविला आहे.

पंकज राठोड बी.ए. भाग १ च्या खेळाडूने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ, अमरावती आंतर महाविद्यालय अॅथलेटीक्स तिहेरी उडीत रौप्य पदक प्राप्त केले आहे.

कु. शितल भगत बी.ए. भाग १ च्या खेळाडूने सं.गा.बा.अमरावती विद्यापीठ आंतर महाविद्यालय अॅथलेटीक्सच्या ५००० मीटर, १०००० मीटर धावणे स्पर्धेत रौप्य पदक प्राप्त केले आहे.

तसेच १०० मीटर रिले धावणे स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयाच्या मुलींच्या चमुने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ अॅथलेटीक्स १०० मी. रिले धावणे स्पर्धे मध्ये रौप्यपदक प्राप्त केले असून अॅथलेटिक्स स्पर्धेत (मुले/मुली) मिळून महाविद्यालयाचा अॅथलेटिक्स संघाने उपविजेतेपद प्राप्त केले आहे. तसेच सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ ज्युदो (मुले) संघाने स्पर्धेत उपविजेतेपद प्राप्त केले आहे.

अभिषेक गव्हाणे बी.एस्सी. भाग २ च्या खेळाडूने खुल्या सिनीयर महाराष्ट्र राज्यस्तरीय ज्युदो स्पर्धेत पुणे येथे आपला सहभाग नोंदविला आहे.

कु. ऐश्वर्या चव्हाण एम.एस्सी. भाग १ च्या खेळाडूने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ आंतर महाविद्यालय अॅथलेटीक्स स्पर्धेत गोळाफेक मध्ये रौप्य पदक प्राप्त केले आहे.

कु. नेहा राठोड बी.ए. भाग १ च्या खेळाडूने ज्युदो स्पर्धेत ६३ कि.ग्रॅ. वजन गटात तृतीय क्रमांक प्राप्त केले आहे. तसेच धुळे येथे झालेल्या राज्यस्तरीय ज्युदो स्पर्धेत आपला सहभाग नोंदविला आहे.

कु. अंजु राठोड बी.ए. भाग २ च्या खेळाडूने सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ, अमरावती ज्युदो स्पर्धेत ४८ कि.ग्रॅ. वजन गटात रौप्य पदक प्राप्त केले आहे.

महाविद्यालयातील विविध उपक्रमांचे क्षणचित्रे २०१९-२०

रसायनशास्त्र विभागात आयोजीत एकेरी वापर प्लास्टीक बंदी अभियान अंतर्गत मार्गदर्शन करतांना प्रा.सुधीर पाठक, उपस्थित श्री राहुल शिंदे, श्री सुधीर देशमुख व प्रा.डॉ.आर.आर. वानखडे

रसायनशास्त्र विभागात आयोजीत एकेरी वापर प्लास्टीक बंदी अभियान अंतर्गत प्लास्टिक वापर बंदीची शपथ घेतांना महाविद्यायीन विद्यार्थी व विद्यार्थीनी

रसायनशास्त्र विभागात आयोजीत मैत्री थेंबाशी जल जागृती अभियानात मार्गदर्शन करतांन प्रा.आर.आर. वानखडे व उपस्थित प्रा.सुधीर पाठक,श्री निरज दुद्दलवार,डॉ.मोदाणी व प्रा.डॉ. जाधव

प्राणीशास्त्र विभागतर्फे रक्तगट तपासणी शिबीरात रक्तगट तपासणी करतांना महाविद्यालयीन विद्यार्थी व विभाग प्रमुख डॉ.कु.एन.एस. लाभसेटवार

प्राणीशास्त्र विभाग व इनर व्हिल क्लब दिग्रस यांच्यातर्फे जागतिक महिला दिन साजरा करतांना विभाग प्रमुख डॉ.कु.एन.एस. लाभसेटवार,प्रा.पराते,प्रा.पाटील,डॉ.आसेगांवकर,सौ.अग्रवाल व इतर

सायन्स क्लबच्या उद्‌घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करतांना डॉ.डी.व्ही. तायडे व मंचावर उपस्थित प्रा.डॉ.व्ही.के.जाधव डॉ.कु.एन.एस.लाभसेटवार,प्रा.कु.एस.के.पराते व इतर

इतिहास विभागातर्फे आयोजित बौध्दिक संपदा अधिकार :संशोधन मान्यतेची कायदेशीर प्रकिया एकदिवसीय कार्यशाळेत मार्गदर्शन करतांना ॲड.श्री.स्वप्नील गावंडे (संचालक,बीएलआय कॅन्सलटन्सी प्रा.लि.अमरावती)

इतिहास विभागातर्फे आयोजीत व्यक्तिमत्व व संवाद कौशल्य कार्यशाळेत मार्गदर्शन करतांना प्रा. धिरज राहुतीया व उपस्थित मान्यवर

राष्ट्रीय छात्र सेने व राज्यशास्त्र विभागद्वारा आयोजीत २० व्या कारगील विजय दिना निमित्य दिग्रस शहरात भव्य रॅलीचे आयोजन

राज्यशास्त्र विभाग, इतिहास विभाग व अर्थशास्त्र विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजीत शहीदांची गौरव गाथा या व्याख्यानात मार्गदर्शन करतांना प्रा. सुधीर पाठक व मान्यवर

राष्ट्रीय सेवा योजनाचे विशेष निवासी शिबीरात मार्गदर्शन करतांना संस्थेच्या सभासद श्रीमती मीनाताई पाटील व उपस्थित प्राचार्य व्ही.एल.खळतकर, प्रा.डॉ.पी.एम.चांडक,प्रा.एम.भगत व इतर

राष्ट्रीय सेवा योजना तर्फे स्थानीक ग्रामीण रुग्णालयात पल्स पोलीओ अभियानात लहान मुलींला पोलिओ डोस देतांना प्रा.डॉ.पि.एम.चांडक व उपस्थित महाविद्यालयीन विद्यार्थिनी

वनस्पतीशास्त्र पदव्युतर विभागमध्ये बॉटनिकल सोसायटीच्या उद्‌घाटन प्रसंगी प्राचार्य व्ही.एल.खळतकर,डॉ.व्ही.के.जाधव, डॉ.एम.एम.ढोरे,डॉ.पी.एम.चांडक,डॉ.देवस्थळे व इतर

वनस्पतीशास्त्र पदव्युतर विभागातील विद्यार्थीनी कु. संजीदा फहीमोद्दीन शेख हिचा येथे जिल्हास्तरीय पोस्टर प्रेझेंटेशनमध्ये प्रथम क्रमांक आल्याबद्दल सत्कार करतांना मान्यवर

वनस्पतीशास्त्र पदव्युतर विभागात जागतिक विज्ञान दिवस साजरा करतांना विभागप्रमुख डॉ.एम.एम.ढोरे डॉ.व्ही.के.जाधव,डॉ.पी.एम.चांडक,डॉ.देवस्थळे प्रा.कु.एन.एस.लाभसेटवार व उपस्थित विद्यार्थिनी

- महाविद्यालयातील विविध विभागातील उपक्रमांची छायाचित्रे २०१९ - २०

मराठी साहित्योपासक मंडळाच्या उद्घाटन प्रसंगी शुभेच्छापर मनोगत व्यक्त करतांना डॉ.प्रदीप मेहता, मंचावर मा.श्री.विजयकुमारजी बंग, श्री श्यामभाऊ पाटील, श्री अजयजी ढोले सर, प्राचार्य व्ही.एल. खळतकर ह.भ.प. नारायणराव पडोळे, विभाग प्रमुख प्रा.डॉ. रूपेश कन्हाडे व मंडळाचे सदस्य

मराठी साहित्योपासक मंडळाच्या उद्घाटन प्रसंगी उद्घाटकीय भाषण करतांना ह.भ.प. नारायणराव पडोळे, मंचावर मा.श्री.विजयकुमारजी बंग, डॉ.प्रदीप मेहता, श्री श्यामभाऊ पाटील, श्री अजयजी ढोले सर, प्राचार्य व्ही.एल. खळतकर, विभाग प्रमुख प्रा.डॉ. रूपेश कन्हाडे व इतर

मराठी भाषा गौरव दिनानिमित्त मार्गदर्शन करतांना मराठी विभाग प्रमुख प्रा.डॉ.रुपेश कन्हाडे व मंचावर उपस्थिती कार्यकारी प्राचार्य कॅप्टन व्ही.एल. खळतकर, डॉ.अर्पणा पाटील, डॉ.पी.एम.चांडक, कु.अंजुम बाळापूरे

मराठी भाषा गौरव दिनानिमित्त आयोजीत ग्रंथ प्रदर्शनीचे निरीक्षण करतांना प्रा.डॉ.रुपेश कन्हाडे डॉ. अर्पणा पाटील व महाविद्यालयीन विद्यार्थिनी

कारगील विजय दिवस निमित्य आयोजीत पोस्टर परिक्षेमध्ये प्राविण्य प्राप्त करण्याऱ्या विद्यार्थ्यांना बक्षीस वितरण करतांना संस्थेचे अध्यक्ष श्री विजयकुमार बंग, सचिव श्री श्याम पाटील, श्री अजय ढोले, श्रीमती मीनाताई पाटील व कॅप्टन व्ही.एल,खळतकर

राष्ट्रीय छात्रसेना विभागातर्फे आयोजीत जागतिक योग दिनानिमित्त योगाभ्यासात सहभागी महाविद्यालयीन विद्यार्थी व एन.सी.सी. कॅडेटस्

वाणिज्य अभ्यास मंडळाचे उद्घाटन करतांना वनपाल श्री सुभाष लंबे, प्राचार्य व्ही.एल.खळतकर, विभागप्रमुख प्रा.आर.आर.भोवते, प्रा.एस.पी.बडवाईक, डॉ.डी.डी.निलावार

वाणिज्य विभागाद्वारा आयोजीत शैक्षणिक व औद्योगिक सहल आनंदवन, चंद्रपूर, बल्लारशाह, सोमनाथ, हेमलकसा येथील सहलीत सहभागी विद्यार्थी व विद्यार्थिनी

भौतिकशास्त्र विभागातर्फे जागतिक विज्ञान दिन निमित्त आयोजित पोस्टर प्रेझेंटेशन मध्ये निरीक्षण करतांना प्राचार्य व्ही.एल.खळतकर, डॉ.व्ही.के.जाधव,डॉ.पी.एम.चांडक

शारीरिक शिक्षण विभागातील सत्र २०१९-२० मधील कलरकोट प्राप्त विद्यार्थी सोबत प्राचार्य व्ही.एल.खळतकर, डॉ.आर.एम.कदम व टीम मॅनेजर प्रा.डॉ. रूपेश कन्हाडे

शारीरिक शिक्षण विभाग तर्फे आयोजीत जलद बुद्धीबळ स्पर्धेचे उद्घाटन करतांना श्रीमती सिमाताई शिंदे, संस्थेचे अध्यक्ष श्री विजयकुमार बंग व उपस्थित मान्यवर

सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ अँथलेटिक्स स्पर्धेत उपविजेतेपद पटकावणाऱ्या महाविद्यालयातील अँथलेटिक्स संघातील खेळाडूसोबत प्राचार्य व्ही.एल.खळतकर व शा.शि. संचालक डॉ.आर.एम.कदम

सांस्कृतिक महोत्सव २०१९ - २०

महाविद्यालयाच्या सांस्कृतिक महोत्सवात मार्गदर्शन करतांना मा.श्री.विजयकुमारजी बंग, मंचावर प्राचार्य व्ही.एल.खळतकर, श्री श्यामभाऊ पाटील, डॉ.अर्पणा पाटील, डॉ.आर.एम.कदम, प्रा.आर.एन.कोठारी,प्रा. पी.एम. दिवे, प्रा. गजानन खंडारे

महाविद्यालयाच्या सांस्कृतिक महोत्सवात यशस्वी विद्यार्थ्यांना प्रमाणपत्र वाटप करतांना प्राचार्य व्ही.एल.खळतकर, डॉ.आर.आर.वानखडे,डॉ.व्ही.के.जाधव,डॉ.आर.एम.कदम, डॉ.रूपेश कन्हाडे,डॉ.पी.एम.चांडक,प्रा.आर.आर.भोवते,डॉ.अर्पणा पाटील,कु.पी.डी.भट व विद्यार्थिनी

महाविद्यालयाच्या सांस्कृतिक महोत्सवात प्रमाणपत्र व सन्मानचिन्ह वितरण करतांना मा.श्री.विजयकुमारजी बंग, श्री श्यामभाऊ पाटील, प्राचार्य व्ही.एल.खळतकर, प्रा.आर.एन.कोठारी,प्रा. पी.एम. दिवे, प्रा. गजानन खंडारे